

1

2

3

4

5

6

7

Forskningsöversikt Humaniora och samhällsvetenskap 2019

INNEHÅLL

10	INNEHÅLL	2
11	LÄSANVISNING FÖR DEN PRELIMINÄRA VERSIONEN	3
12	SAMMANFATTNING	4
13	INLEDNING	5
14	REKOMMENDATIONER FÖR OMRÅDET SOM HELHET	6
15	Rekommendationer för forskningens finansiering samt tematiska satsningar	7
16	En förstärkning av fri forskning inom humaniora och samhällsvetenskap	8
17	En fortsatt satsning på forskarinitierad tvärvetenskap	8
18	En utbyggd och samordnad forskningsinfrastruktur samt stödresurser och kompetensutveckling	9
19	Ökad samordning för digital humaniora och samhällsvetenskap	10
20	Utvecklad kunskap forskningsetik och forskningens integritet	11
21	Nationella forskarskolor för områdets kompetensförsörjning	12
22	Rekommenderade åtgärder för förbättrade villkor för forskningens kvalitet och genomslag	13
23	Åtgärder för en bättre jämställdhet	13
24	Ett tydligare karriärsystem med användning av meriteringstjänster inom alla områden	14
25	Åtgärder för ett bättre samspel mellan forskning och högre utbildning	14
26	Åtgärder för öppen tillgång till data och forskningsresultat nationellt och internationellt	15
27	Mått och metoder för att mäta forskningens resultat	17
28	FORSKNINGENS GENOMSLAG INOM OMRÅDET I EN INTERNATIONELL JÄMFÖRELSE	18
29	FRAMTIDA UTMANINGAR FÖR OMRÅDET I ETT 5-10-ÅRIGT PERSPEKTIV	20
30	BILAGOR	21
31	Bilaga 1: Sammanfattande resultat från <i>textmining</i> -analys av inkomna och beviljade ansökningar om	
32	fria projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap	21
33	Inledning	21
34	Tillvägagångssätt	23
35	Förekomsten av utvalda teman i samtliga ansökningar om fria projektbidrag inom humaniora och	
36	samhällsvetenskap från 2010 till 2017	23
37	Övergripande redovisning av resultat från varje beredningsgrupp inom humaniora och	
38	samhällsvetenskap 2010-2017	27
39	Redogörelser för resultat från varje beredningsgrupp	27
40	Bilaga 2: En analys av förekomst av tvärvetenskaplig forskning som finansieras av det fria	
41	projektbidraget	48
42	Bilaga 3: En sammanfattning av behov av forskningsinfrastruktur inom humaniora och	
43	samhällsvetenskap	49
44	Bilaga 4: Underlag för rekommendationer om forskningsetik och integritet i forskningen	52
45	Bilaga 5: Förutsättningar för forskningen	56
46	Forskningsmedlens omfattning, fördelning och användning	56
47		
48		

50 Ett första utkast till forskningsöversikt 2019: Humaniora och samhällsvetenskap färdigställdes den 2 september
51 av en arbetsgrupp inom Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap, med stöd av huvudsekreterare,
52 koordinator och forskningssekreterare inom Vetenskapsrådet. Utkastet har därefter diskuterats vid ett
53 seminarium med forskare på området den 11 september och vid Ämnesrådets möte den 12 september. I
54 föreliggande utkast har endast mindre förändringar gjorts i utkastet från den 2 september av enskilda
55 formuleringar och skrivfel som hittats efter hand. Ämnesrådet avser att vänta med en genomgående revidering
56 av utkastet till dess att kommentarer inhämtats via web-publicering och andra diskussioner under de kommande
57 veckorna. Här listas dock inledningsvis några av de kommentarer som inkommit hittills och som kommer att
58 föranleda omskrivningar av utkastet.

59 Många inkomna kommentarer efterfrågar tydligare preciseringar och exempel samt en utvecklad
60 lägesbeskrivning av forskningen på området. De genomförda *textmining*-analyserna ger en bild av teman och
61 metoder inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Såsom påpekas i bilaga 1 ska dock resultaten
62 tolkas med mycket stor försiktighet. Ämnesrådet avser att återkomma i frågan, bland annat genom att jämföra
63 de översikter som gjordes som underlag för Ämnesrådets översikt 2015 och de som nu gjorts med annan metod.

64 En tydligare röd tråd och logik när det gäller val av rekommendationer efterfrågas också. Ämnesrådet ska se
65 över detta.

66 I forskningsöversikten betonas den ökade efterfrågan som setts nationellt och globalt av humanistisk
67 samhällsvetenskaplig forskning för att möta samhällsrelaterade utmaningar. Synpunkter har framförts på att man
68 gärna ser ett utvecklat resonemang kring hur humanistisk samhällsvetenskaplig forskning bidrar till samhällets
69 utveckling och till att möta samhällsrelaterade utmaningar. Ämnesrådet avser att återkomma till detta.

70 Kommentarer har väckts kring hur ämnesrådet ser på vikande studentunderlag och på det som stundtals
71 benämns humanioras kris. I utkastet reses förslag för en bättre samordning av forskning och utbildning inom
72 hela det humanistiska samhällsvetenskapliga området. Ämnesrådet ska se över dessa förslag i ljuset av de resta
73 kommentarerna. Diskussionen anknyter också till ofta resta förslag runt om i debatten på att profilera lärosäten.
74 Synpunkter har inkommit att såväl möjligheter som problem med en sådan profilering kanske särskilt för de
75 humanistiska samhällsvetenskapliga ämnena behöver redas ut mer och ta mer plats i diskussionen. Ämnesrådet
76 avser att återkomma till dessa synpunkter.

77 Kommentarer har också inkommit rörande bland annat såväl problem som möjligheter med tvärvetenskap,
78 om särskilda åtgärder behövs för att möta den starka slagsida som forskningen idag har på nutida förhållanden
79 medan en större historisk och geografisk bredd har efterfrågats, definitioner och möjliga reviderade definitioner
80 av forskningsinfrastruktur samt åtgärder för att utveckla en tydligare öppenhet i rekryteringar inom området.
81 Frågor har också rests kring om forskningsöversikten bättre kan följa upp den förra forskningsöversikten samt
82 de satsningar som gjorts efter den översikten. Ämnesrådet avser att återkomma också till dessa synpunkter.

83 Inkomna kommentarer hittills har varit mycket värdefulla och de har rört många fler delar av översikten än
84 de som nämns här. Med denna korta läsanvisning vill ämnesrådet bara betona att vi kommer att revidera texten
85 baserat på inkomna kommentarer och synpunkter och vi ser fram emot ytterligare synpunkter och förslag.

86

87

89 Det finns i dagens samhälle en stark efterfrågan på kunskap om människors villkor, samhällen och kulturer och
90 de utmaningar världen står inför. Humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning behövs för att hantera globala,
91 nationella och lokala sammanhang. En genomgång av inkomna och beviljade ansökningar till Vetenskapsrådet
92 om fria projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap visar på den stora bredd av frågor som hanteras
93 inom området där kunskap av relevans för snart sagt alla samhällets delar utvecklas. Många forskningsprojekt
94 rör högaktuella frågor av stor samhälls- och policyrelevans samtidigt som de också inriktas på att utveckla mer
95 grundläggande kunskap om handling, mänskligt tänkande, språk och interaktion, kulturer, religioner samt
96 samhällets styrning och utveckling.

97 Forskningsöversikten baseras på gedigna data om vilken forskning som bedrivs inom området, hur denna
98 forskning organiseras och finansieras, samt hur forskningsresultat sprids nationellt och internationellt. Särskilt
99 starka områden och områden med stor utvecklingspotential identifieras. Analyserna visar på en humanistisk och
100 samhällsvetenskaplig forskning i kraftfull utveckling. Nya metoder och nya kombinationer av metoder formas
101 snabbt, bland annat genom utökad användning av infrastruktur samt genom fler inomdisciplinära,
102 tvärvetenskapliga och internationella samarbeten. I översikten identifieras ett antal åtgärder för att tillvarata och
103 stödja en fortsatt utveckling på området, bland annat stärkta forskningsmedel för fri forskning, ett stort behov
104 av en utökad och samordnad infrastruktur, samt tydliga krav och stöd för öppen tillgång till data och
105 publikationer samtidigt som forskningens integritet behöver värnas. Särskilda insatser behövs för att säkra
106 kompetensförsörjningen av forskare och lärare vid svenska lärosäten och i samhället i stort. I översikten
107 rekommenderas för detta syfte särskilda medel till nationella forskarskolor. Den satsning på digitalisering av
108 kulturarvssamlingar som initierades i den förra forskningspropositionen behöver ytterligare förstärkas genom
109 en särskilt nationellt samordnad satsning på digital humaniora och samhällsvetenskap. I översikten betonas
110 också vikten av att de forskningsetiska frågorna ges ökad uppmärksamhet och här föreslås såväl utvecklade
111 utbildningsinsatser som ett särskilt forskningsprogram.

112 De villkor som idag gäller för att bedriva forskning inom området och för att forskningen ska få genomslag i
113 samhället behöver dock utformas för att bättre ta tillvara forskningens utvecklingspotential,
114 forskningsresultatens spridning i samhället och ett bättre samspel mellan forskning och utbildning. Särskilt
115 betonas i översikten vikten av att förutsättningarna ger utrymme för att bedriva en grundläggande, långsiktig,
116 oberoende och nydanande forskning, samt att villkoren är sådana att unga personer lockas till att bli forskare
117 och att de också väljer att stanna inom forsknings- och utbildningssystemet. Att behålla yngre forskare inom
118 systemet är av avgörande betydelse för den långsiktiga kompetensförsörjningen avseende såväl forskning som
119 undervisning inom universitet och högskolor. Också i samhället i stort finns stort behov av forskarkompetens.
120 Åtgärder rekommenderas för en fortsatt utveckling av jämställdhet inom området, fortsatt samordning och
121 internationalisering, utveckling av metoder för mått på forskningens kvalitet, genomslag och samhällsrelevans
122 som är anpassade för hur kunskapsutveckling och kunskapsspridning på området sker, samt åtgärder för att
123 åstadkomma en bättre koppling mellan forskning och högre utbildning med hög kvalitet.
124

126 En genomgång av inkomna och beviljade ansökningar till Vetenskapsrådet om fria projektbidrag inom
127 humaniora och samhällsvetenskap visar på den stora bredd av frågor som hanteras inom området där kunskap
128 av relevans för snart sagt alla samhällets delar utvecklas. Många forskningsprojekt rör högaktuella frågor av
129 stor samhälls- och policyrelevans samtidigt som de också inriktas på att utveckla mer grundläggande kunskap
130 om handling, mänskligt tänkande, språk och interaktion, kulturer, religioner samt samhällets styrning och
131 utveckling. Det finns i dagens samhälle en stark efterfrågan på kunskap om den värld vi lever i och de
132 utmaningar som den står inför. Humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning behövs för att hantera globala,
133 nationella och lokala sammanhang.

134 I översikten rekommenderas ett antal åtgärder för att tillvarata och stödja en fortsatt utveckling på området.
135 De villkor som idag gäller för att bedriva forskning inom området och för att forskningen ska få genomslag i
136 samhället behöver utformas för att bättre ta tillvara forskningens utvecklingspotential, forskningsresultatens
137 spridning i samhället och ett bättre samspel mellan forskning och utbildning.

138 Ämnesrådet har lagt stor vikt vid att rekommendationerna ska baseras på kunskap om vilken forskning som
139 bedrivs, vilka forskningsbehov som föreligger samt hur och under vilka villkor som forskningen inom området
140 sker. För att systematiskt undersöka forskningens inriktning på området har ansökningar analyserats med hjälp
141 av så kallad *textmining*, en samlingsbeteckning för datorbaserade metoder som används för att identifiera
142 mönster och samband i omfattande textmaterial. Data har också sammanställts och analyserats rörande
143 områdets struktur med avseende på bland annat hur forskningstid fördelas, vilka alternativa finansieringskällor
144 som finns, hur forskning och utbildning knyts samman på lärosäten och i systemet i stort. Utöver dessa
145 systematiska kartläggningar av forskningssystemet som satts samman av Vetenskapsrådet har underlag rörande
146 aktuella aspekter av forskningens villkor inhämtats från aktiva forskare på området. Underlagstexter rörande
147 infrastruktur, *open access* samt forskningsetik har inhämtats från forskare inom området. Ämnesrådet fick vid
148 ett seminarium ta del av viktiga utvecklingsområden inom digital humaniora.

149 Rekommendationerna presenteras i det följande avsnittet. Översikten avslutas med ett avsnitt om
150 forskningens genomslag och ett avsnitt om framtida utmaningar på 5-10 års sikt.

REKOMMENDATIONER FÖR OMRÅDET SOM HELHET

I översikten rekommenderas ett antal åtgärder för att tillvarata och stödja en fortsatt utveckling av humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, bland annat stärkta forskningsmedel för fri forskning, en utvidgad satsning på digitala humaniora och samhällsvetenskap, en utökad och samordnad infrastruktur, samt tydliga krav och stöd för öppen tillgång till data och publikationer samtidigt som forskningens integritet behöver värnas. Särskilda insatser behövs för att säkra kompetensförsörjningen av forskare och lärare vid svenska lärosäten och i samhället i stort. I översikten rekommenderas för detta syfte särskilda medel till nationella forskarskolor. Vidare rekommenderas åtgärder i syfte att utveckla bättre villkor för forskning och forskningens genomslag i samhället. Av särskild vikt är här att se till en fortsatt utveckling av jämställdhet inom området, fortsatt samordning och internationalisering, utveckling av metoder för mått på forskningens kvalitet, genomslag och samhällsrelevans som är anpassade för hur kunskapsutveckling och kunskapsspridning på området sker, samt åtgärder för att åstadkomma en bättre koppling mellan forskning och högre utbildning med hög kvalitet. Den högre utbildningen är den viktigaste kanalen för en bred spridning av forskningsresultat i samhället, på kort och lång sikt.

Rekommendationerna sammanfattas i textrutan nedan. Motiven för rekommendationerna utvecklas därefter i korta avsnitt. Underlag för rekommendationer ges i bilagor där resultaten från ovan beskrivna analyser presenteras.

168

REKOMMENDATIONER

Rekommendationer för forskningens finansiering samt tematiska satsningar

- ❖ En förstärkning av fri forskning inom humaniora och samhällsvetenskap
- ❖ En fortsatt satsning på forskarinitierad tvärvetenskap
- ❖ En utbyggd och samordnad forskningsinfrastruktur samt stödresurser och kompetensutveckling
- ❖ Infrastruktur, kompetensutveckling och ökad samordning för digitala humaniora och samhällsvetenskap
- ❖ Utvecklad kunskap rörande forskningsetik och forskningens integritet
- ❖ Nationella forskarskolor för områdets kompetensförsörjning

Rekommenderade åtgärder för förbättrade villkor för forskningens kvalitet och genomslag

- ❖ Åtgärder för bättre jämställdhet
  - Utred skillnaderna mellan mäns och kvinnors beviljandegrad vid Europeiska forskningsrådet, med sikte på att utforma målsättningar för mer jämställda ansökningar och beviljade stöd från Europeiska forskningsrådet till sverigebaserade forskare.
  - Utveckla återrapporteringskrav och riktlinjer ämnade att förstärka jämställdhet inom hela forskningssystemet inklusive lärosäten och forskningens basfinansiering.
- ❖ Ett tydliggjort karriärsystem med användning av meriteringstjänster inom alla områden
- ❖ Åtgärder för bättre samspel mellan forskning och högre utbildning
- ❖ Åtgärder för öppen tillgång till data och forskningsresultat nationellt och internationellt
- ❖ Mått och metoder för att mäta forskningens resultat
  - Utnyttja resultaten från internationella initiativ i framtida förslag på indikatorer för utvärdering och uppföljning av olika forskningspolitiska mål.
  - Intensifiera utveckling och kvalitetssäkring av SwePub.
  - Mått på samverkan måste tydligare ta hänsyn till de olika former av samverkan som sker i olika områden.

169

170 Rekommendationer för forskningens finansiering samt tematiska 171 satsningar

172 Analyserna med hjälp av *textmining* av inkomna ansökningar om fria projektbidrag till ämnesrådet för
173 humaniora och samhällsvetenskap visar att forskning på området uppvisar mycket stor bredd.¹ Fria
174 forskningsmedel används för såväl grundläggande som direkt tillämpad forskning. Den forskarinitierade
175 forskning som möjliggörs genom det fria projektbidraget tar tillvara forskarnas kompetens att avläsa aktuella
176 och grundläggande frågor som kräver ökad kunskap. Det fria projektbidraget är också flexibelt, det går fort att
177 ställa om forskningen efter samhällets utveckling och de kunskapsbehov som följer därav. En genomgång av
178 samtliga insända och beviljade ansökningar visar på betydande antal projekt om bland annat migration, genus,
179 klimat, demokrati och mental hälsa i de öppna utlysningarna, också innan dess att särskilda satsningar inom
180 respektive område initierats. Analyserna visar vidare att när det gäller vilka teman som forskningen behandlar
181 finns inte några betydande skillnader mellan inkomna och beviljade ansökningar. Analysen bekräftar därmed
182 att det är inkomna ansökningars kvalitet som avgör vilken forskning som beviljas medel.

183 Det är mycket hård konkurrens om forskningsmedel inom humaniora och samhällsvetenskap. En viss
184 förstärkning av anslaget till ämnesområdet gavs i föregående forskningsproposition. Denna förstärkning har
185 möjliggjort en viss höjning av medel till fria projektbidrag, vilket medfört att beviljandegraden för fria
186 projektbidrag något förbättrats, även om den i jämförelse med övriga ämnesområden fortfarande ligger
187 påfallande lågt. Förstärkningen har också gjort det möjligt för ämnesrådet att utlysa särskilda medel för
188 forskningsmiljöer—ett något större och mer långsiktigt stöd som också ger utrymme för utökade nationella och
189 internationella samarbeten, för tvärvetenskapliga samarbeten och för utvecklad forskning kring utbyggda
190 infrastrukturer. Satsningen är i detta första skede av blygsam omfattning men har mött mycket stort intresse.
191 Beviljandegraden för denna utlysning kommer att stanna kring strax över fem procent. Det finns med andra ord
192 fortfarande en stor potential för mer samordnad, högkvalitativ, nydanande och samhällsrelevant forskning.

193 I den förra forskningspropositionen lanserades ett antal riktade satsningar, varav ansvaret för två större
194 satsningar delegerades till ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap. Den ena satsningen var ett tioårigt
195 nationellt forskningsprogram om migration och integration. Inom programmet formuleras under innevarande år
196 en strategisk forskningsagenda. Vidare har medel utlysts för forskningsmiljöer och internationella samarbeten
197 har satts igång. Det nationella forskningsprogrammet innebär en viktig kraftsamling av forskning om migration
198 och integration och satsningen ger också goda möjligheter för spridning och tillämpning av forskningens
199 resultat.

200 Den andra större riktade satsningen gjordes på datadriven forskning, med särskilt inriktning på digitalisering
201 och tillgängliggörande av kulturarvssamlingar. Satsningen ger en grund för en viktig vidareutveckling av
202 forskningen i delar av området. Men påtagliga behov återstår både vad avser digitalisering av kulturarvet och
203 det bredare området digital humaniora och samhällsvetenskap. Den svenska digitaliseringen har i stora stycken
204 släpat efter. Ansenliga resurser behöver skjutas till ytterligare för att digitalisera material, utveckla redskap för
205 att bearbeta dem och, inte minst, för att ge utrymme åt den nydanande och många gånger tvärmotodologiska
206 forskning som utvecklas med digitalt material.

207 Utöver dessa större forskningsprogram har på regeringens uppdrag särskilda utlysningar av forskningsmedel
208 genomförts under den senaste treårsperioden för forskning om jämlika villkor, rasism, kultur och kulturarv samt
209 civila samhället. Samtliga dessa satsningar är angelägna. Men det är samtidig viktigt för en nyskapande och fri
210 forskning att en inte alltför stor andel av forskningsmedlen binds upp i särskilda satsningar. Redan idag är nära
211 en femtedel av de forskningsmedel som Vetenskapsrådet fördelar inom ämnesområdet vikta för särskilda
212 utlysningar, en hög siffra med tanke på att Vetenskapsrådet är den största externa finansören av humanistisk
213 och samhällsvetenskaplig forskning.²
214

---

¹ Resultaten av genomgången av inkomna och beviljande ansökningar presenteras i bilaga 1.

² Förhållandet redovisas i bilaga 5.

215 En förstärkning av fri forskning inom humaniora och samhällsvetenskap

216 Den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningens påverkan på samhället är av olika karaktär. Viss
217 forskning bidrar med direkta lösningar på samhällsproblem. Forskningens samhällsrelevans består naturligtvis
218 också i ett ifrågasättande av invanda föreställningar och ideologiska utgångspunkter. Humanistisk-
219 samhällsvetenskapliga forskningsresultat kan bjuda motstånd mot dogmatiska och förenklade
220 verklighetsbeskrivningar. Dagens forskning danar morgondagens utbildning och morgondagens medborgare.
221 En öppen humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning är grundläggande för ett öppet samhälle och en
222 kunskapsbaserad debatt. För en sådan kritisk och på kort och lång sikt samhällsrelevant forskning krävs
223 oberoende. Särskilda tematiska satsningar får inte leda till alltför snäva avgränsningar av forskningsteman. En
224 forskning som slår hål på för givet tagna föreställningar, eller ger nya perspektiv och sammanhang till en
225 aktuell utveckling, kan förstås vara nog så samhällsrelevant som den forskning som lanserar direkta
226 policyrelevanta lösningar på redan ställda frågor.

227 Genomgången av den forskning som stöds av Vetenskapsrådet visar tydligt att fri forskning inte kan ställas i
228 motsats till samhällsrelevant forskning. Det fria projektbidraget är snarare en garant för en samhällsrelevant
229 forskning på kort och lång sikt. Slutsatsen är att förstärkt finansiering av fri forskning är ett minst lika effektivt
230 sätt att stödja forskningens samhällsrelevans som riktade utlysningar.

231 En stor fördel med satsningar på fria forskningsmedel är samtidigt att forskare snabbare kan formulera
232 aktuella och samhällsrelevanta forskningsproblem än vad som är möjligt att åstadkomma med utlysningar om
233 forskningsanslag riktade mot särskilt relevanta områden. Eftersom det tar tid att formulera och lysa ut medel för
234 politiskt initierade eller forskarspecificerade teman och inriktningar är det många gånger effektivare att istället
235 anslå fria forskningsmedel inom ämnesområdet.

236 Vår analys pekar också på att diskussioner kring och stöd för samhällsrelevant forskning måste utgå från en
237 realistisk bild av vilken forskning som bedrivs samt att den tar hänsyn till de många betydelser humanistisk-
238 samhällsvetenskaplig kunskap har i samhället. Stöd för fri forskningen är ett stöd till samhällsrelevant
239 forskning.

240 Ämnesrådet rekommenderar att anslaget till fri forskning inom humaniora och samhällsvetenskap förstärks.
241 Med ett ökat anslag om 50 Mkr årligen kan de högkvalitativa forskningsansökningar som idag inte beviljas
242 medel bidra med ökad forskning av högsta kvalitet. Vidare kan ökningen skapa större utrymme för långsiktig
243 uppbyggnad av större forskningsmiljöer som möjliggör mer nationellt och internationellt liksom
244 tvärvetenskapligt samarbete.

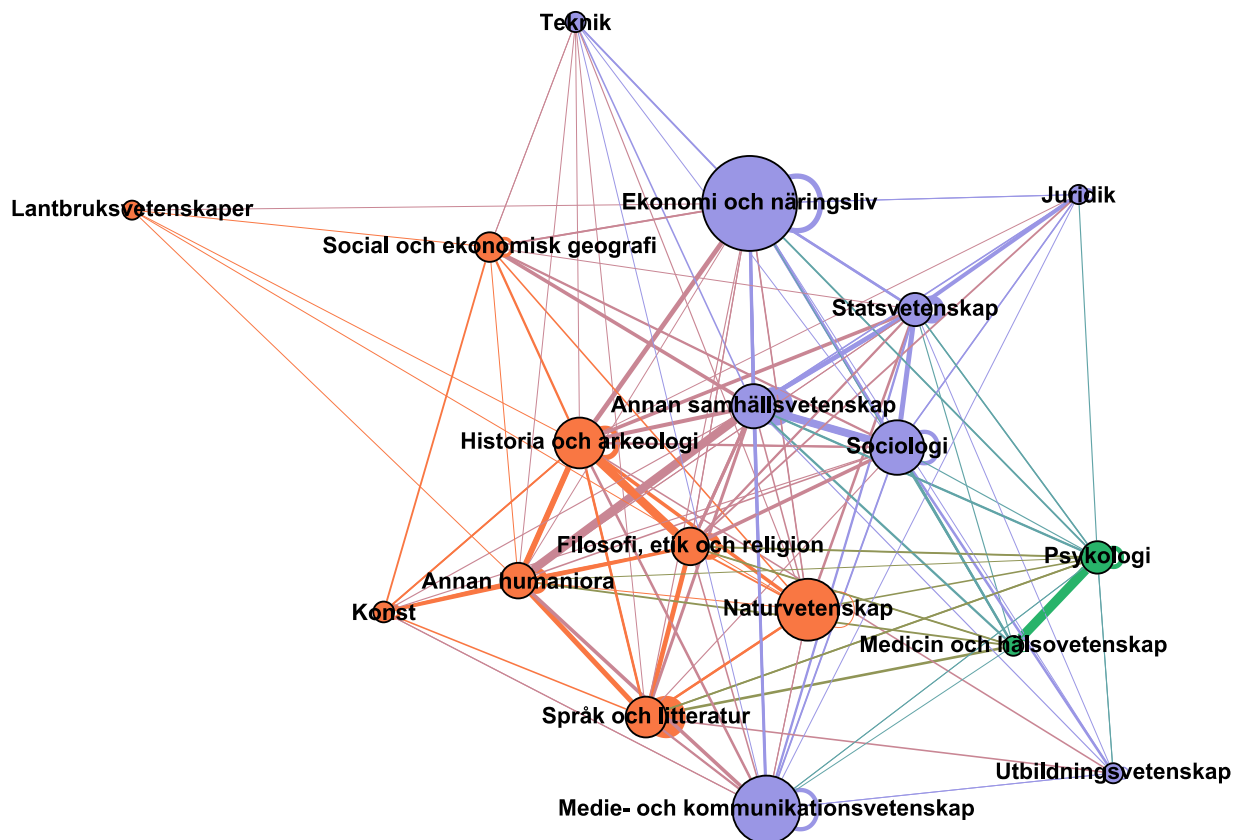
245 En fortsatt satsning på forskarinitierad tvärvetenskap

246 Humaniora och samhällsvetenskap är ett brett område som omfattar ett stort antal forskningsämnen. Det fria
247 projektbidraget ger utrymme för forskning inom enskilda ämnen men också för forskning som spänner över
248 flera ämnen eller som är tvärvetenskaplig. Varje insänd ansökan om forskningsmedel klassificeras på
249 forskningsämnesnivå enligt SCB-standard med upp till tre ämnen som valts av de sökande. På Ämnesrådets
250 uppdrag har en genomgång gjorts av de SCB-koder som angivits i ansökningar om fria projektbidrag inkomna
251 till Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap 2016-2017. Syftet var att identifiera omfattning och
252 inriktning på tvärvetenskapliga ansökningar inom området. En ansökan som angivit fler än en
253 forskningsämneskod betecknades i genomgången som tvärvetenskaplig. Genomgången visar att i 37 procent av
254 ansökningarna (977 av 2659 ansökningar) angavs mer än en forskningsämneskod och kan därmed betecknas
255 som tvärvetenskapliga med den definition som använts. Resultatet av genomgången redovisas i diagrammet
256 nedan. Diagrammet visar samtliga ansökningar som angivit mer än en SCB-kod. Ämnena är här grupperade
257 enligt SCB:s tresiffernivå. Storleken på cirklarna är i proportion till antalet ansökningar som klassificerats till
258 området, och bredden på linjerna mellan områdena indikerar antalet kopplingar. Cirklarnas färger markerar
259 identifierade sammanhängande kluster, vilka i huvudsak motsvarar uppdelningen på humanistiska och
260 samhällsvetenskapliga ämnen.³

---

³ Analysen av ämneskombinationer i insända ansökningar presenteras i bilaga 2.

261

262 **Figur 1. Diagram över inkomna tvärvetenskapliga ansökningar om fria projektbidrag inom humaniora och**
 263 **samhällsvetenskap 2016-2017.**

264 Det är uppenbart att det finns en stark forskardriven utveckling mot tvärvetenskap. Analysen visar dessutom att
 265 det särskilt inom vissa ämnen finns en stark utveckling av tvärvetenskap över ämnesområdesgränser med
 266 medicin, naturvetenskap och teknik. Det stora intresset bland humanistisk-samhällsvetenskapliga forskare för
 267 den särskilda utlysning som initierat av Vetenskapsrådets styrelse på tvärvetenskapliga forskningsmiljöer
 268 indikerar också hur angeläget och givande forskarna tycker det är att arbeta tvärvetenskapligt och bygga miljöer
 269 med utpräglad tvärvetenskaplig profil. Den utlysning som gjordes 2018 för tvärvetenskapliga forskningsmiljöer
 270 lockade drygt 160 ansökningar och hälften av dessa innefattade humaniora och samhällsvetenskap.

271 Ämnesrådet rekommenderar att satsningen på särskilda tvärvetenskapliga forskningsmiljöer fortsätter.

272 **En utbyggd och samordnad forskningsinfrastruktur samt stödresurser och**
 273 **kompetensutveckling**

274 Den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen är i snabb utveckling med dramatiskt ökad efterfrågan på
 275 forskningsinfrastruktur. Behoven av forskningsinfrastruktur inom området är av mycket olika karaktär,
 276 exempelvis stora register och databaser, digitalisering av samlingar liksom tillgång till laboratorier för
 277 forskning. Många av infrastrukturerna utgör basen för tvärvetenskaplig och tvärmetodologisk forskning. En
 278 trend är den växande medvetenheten om behovet av sammanhållna lösningar såväl nationellt som
 279 internationellt.

280 Databaser, tillgängliggörande och användande av registerdata, byggande av laboratorier och digitalisering av
 281 kulturarvsmaterial har i stora stycken byggts upp inom ramen för enskilda forskningsprojekt eller av enskilda
 282 forskargrupper. Det har medfört att forskningen och infrastrukturen utformats hand i hand vilket också gjort att
 283 nya forskningsfrågor, kombinerade metoder och kompetenser utvecklats i takt med de nya forskningsresultat
 284 som kunnat tas fram med hjälp av infrastrukturen. Å andra sidan har det inneburit att infrastrukturen delvis är
 285 fragmenterad och användningen är ojämnt fördelad geografiskt och ämnesmässigt. Det finns stora behov av

286 utbyggnad, samordning och kompetensförstärkning såväl metodmässigt bland forskare som i fråga om att
287 tillhandahålla särskild infrastrukturkompetens för att tillgängliggöra och underlätta rätt användning av
288 infrastruktur.⁴

289 Den stora satsningen på registerforskning, med förbättrad tillgänglighet samt utökad samordning av register
290 och kompetensutvecklingsinsatser har öppnat upp viktiga möjligheter för viss samhällsvetenskaplig forskning.
291 Dock kan konstateras att utbyggnaden främst inriktats på individregister och att stödresurser har utformats med
292 framförallt medicinska tillämpningar i åtanke. För utveckling av samhällsvetenskapliga analyser behöver fler
293 typer av register kombineras. Bland annat bör det finnas möjligheter att länka individdata till geokodade data
294 samt mikrodata om exempelvis företag och andra organisationer. Kombinerade historiska och nutida register
295 har också potential att skapa nya viktiga forskningsfält.

296 Vidare är kompetensen när det gäller samhällsvetenskaplig och humanistisk registerforskning ojämnt
297 fördelad. Inom vissa ämnen och vissa miljöer är kompetensutvecklingsbehovet stort. Inom registerforskningen
298 har också påtalats behov av dokumentation om hur registerdata används samt upprättandet av en infrastruktur
299 som gör dokumentationen lättillgänglig. Skälet är att det idag många gånger saknas metodstandard, vilket kan
300 leda till studier som är svårjämförbara och i vissa sammanhang också undermålig metodanvändning.

301 Mot den bakgrunden rekommenderar Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap en stärkt utbyggnad
302 och samordning av infrastruktur anpassad för att möta behoven av forskning, dokumentation och koordinering
303 inom det humanistiska och samhällsvetenskapliga området.

304 Ökad samordning för digital humaniora och samhällsvetenskap

305 Genomgången av aktuell forskning på området visar på en kraftig utveckling av digital humaniora och
306 samhällsvetenskap. Hela området står inför dramatiska förändringar i datatillgång genom nya laboratorier och
307 genom en ökande digitaliseringstakt. Digitaliseringen och tillgängliggörandet av samlingar för forskning har
308 intensifierats genom det stöd som anvisades området i den tidigare forskningspropositionen. Stora behov
309 kvarstår och en fortsatt digitalisering och tillgängliggörande för såväl samhällsvetenskaplig som humanistisk
310 forskning ger unika möjligheter för en svensk forskning med potential för genomslag internationellt. Inte minst
311 eftersom svenskt datamaterial i stora stycken är unikt i täckningsgrad och tidsseriernas längd.

312 Utvecklingen leder inte bara till att forskningen ökar i omfattning inom området på grund av en större mängd
313 lättillgänglig data, utan troligen även till förändringar för forskningens inriktning och innovationspotential. Nya
314 forskningsfrågor uppstår nämligen när etablerad forskning konfronteras med ny empiri och nya metoder. Nya
315 metoder formas samtidigt som etablerade metoder sprider sig till nya tillämpningsområden och vidareutvecklas.
316 Samtidigt ställer den snabba utvecklingen forskningen och forskarutbildningen inför stora utmaningar. Inom
317 många områden är behovet av ny metodkompetens omfattande, exempelvis för att hantera stora digitaliserade
318 datamängder. Att skapa och koordinera resurser för denna omfattande kompetensutveckling är en betydande
319 utmaning, speciellt inom humaniora med många relativt små forskningsmiljöer kombinerat med relativt stor
320 resursbrist.

321 Ett antal åtgärder krävs för att stärka forskningen på området, för att säkerställa en kompetensförsörjning
322 som svarar mot högskolesektorns och samhällets behov och för att ge bättre förutsättningar för forskningens
323 bidrag till samhällets utveckling.

324 De mycket stora behoven av samordning när det gäller forskningsinfrastrukturer har redan framhållits. Det
325 gäller dels för att undvika dubblerade insatser, dels för att resurser ska bli tydligt tillgängliga och säkert
326 bevarade. Digitaliseringen av kulturarvsmaterial behöver även den samordnas för att bli effektiv och storskalig;
327 både vad gäller urval och genomförande. För att den mer småskaliga digitalisering som redan bedrivs ska bli
328 effektiv och användbar behövs stöd för mindre aktörer i form av exempelvis standarder och tillgängliggörande.
329 Samordning bör ske på flera olika nivåer. Nationella lösningar är ofta lämpliga, men det måste också finnas
330 utrymme för lösningar på lägre nivåer där forskningsfrågorna och forskningsbehoven mer direkt kan tillåtas
331 styra utvecklingen. På så sätt kan nya resurser skapas efter hand.

332 I ett forskningsprogram för registerforskning, SIMSAM (Swedish Initiative for Research on Microdata in the
333 Social and Medical Sciences) som startade med en första utlysning 2008, etablerades en modell för att hålla

---

⁴ I bilaga 3 ges en översikt av utveckling och behov av forskningsinfrastruktur inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga området.

334 samman olika projekt nationellt samtidigt som den lokala förankringen bevarades. En sådan lösning skulle vara
335 fruktbar också inom digitala humaniora och samhällsvetenskap. SIMSAM har varit av avgörande betydelse för
336 att utveckla, samordna och stärka svensk forskning inom hälsa och välfärd. Utöver att kompetensen höjts och
337 såväl datatillgänglighet som den datadrivna forskningen stärkts har satsningen inneburit att nya arbetsformer
338 etableras med infrastrukturstöd, hjälpfunktioner, samordnad tillgång till e-vetenskaplig expertis och
339 metodexpertis m.m.

340 Digitaliseringen och användningen av digitalt material för forskning har kommit olika långt inom skilda
341 delar av det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet. Spridningen är stor vad avser tillgänglighet,
342 forskningsläge, metodkompetens och stödresurser. Ett program som byggs upp likt SIMSAM särskilt inriktat
343 på digitala humaniora och samhällsvetenskap skulle ge möjligheter att bygga upp gemensamma arbetsformer
344 och stöd, men också att ta vara på den mer utvecklade kompetensen och existerande långsiktiga forskningen
345 som finns inom delar av ämnesområdet för att vidareutveckla och möjliggöra kombinationer av datamängder,
346 metoder och forskningsfrågor inom andra.

347 Ämnesrådet rekommenderar att ett program för förstärkning, samordning och kompetensutveckling av
348 digitala humaniora och samhällsvetenskap inrättas efter modell SIMSAM.

349 Utvecklad kunskap forskningsetik och forskningens integritet

350 Det finns en ökad medvetenhet och kunskap om forskningsetiska frågor inom det humanistisk-
351 samhällsvetenskapliga området liksom inom hela det vetenskapliga fältet. Ämnesrådet vill peka på ett antal
352 åtgärder som behövs för att stödja en stärkt forskningsetik.

353 Ämnesrådet rekommenderar att åtgärder vidtas för att stärka medvetenheten och kunskapen om
354 forskningsetiska frågor. Inte därför det har framkommit brister i forskningsverksamheten eller att det finns
355 misstankar om brister, men för att motverka att sådana brister kan uppkomma i framtiden. En enkel åtgärd, som
356 redan håller på att genomföras, är att i bedömningar av ansökningar om forskningsmedel särskilt lyfta vikten av
357 etik. Ämnesrådet rekommenderar vidare att forskningsetiska kurser utvecklas på grundnivå, avancerad nivå och
358 inom forskarutbildning som är väl avpassade för lokala behov där också olika förutsättningar för olika
359 ämnesområden bör beaktas. Sådana kurser bör kunna utvecklas lokalt, men en viss nationell samordning kan
360 drivas genom utvärdering, riktlinjer eller visst resurstillskott.

361 Det är angeläget att forskningsetiska frågor, och processer för forskningsetiska prövningar och
362 godkännanden fungerar för hela det vetenskapliga fältet. Vid det särskilda rundabordssamtal kring
363 forskningsetik som Ämnesrådet anordnade framkom att många humanistisk-samhällsvetenskapliga forskare
364 uppfattar att blanketter och processer för etikprövning inte är särskilt väl anpassade för ämnesrådets behov.⁵
365 Det är angeläget att relevanta etikformulär tas fram som gynnar medvetenheten och kunskapen om etik bland
366 humanistisk-samhällsvetenskapliga forskare.

367 Även stärkt forskning om forskningsetiska problem kan bidra till att stärka medvetenheten inom samtliga
368 ämnesområden. Ämnesrådet rekommenderar därför att en särskild satsning görs på forskning om etik. Ett
369 sådant forskningsprogram kan med fördel utformas tvärvetenskapligt och bör vara brett anlagt. Inte minst är det
370 etiska förhållningssättet till användning av forskningens resultat samt de drivkrafter som finns för utveckling av
371 olika forskningsområden viktigt. När det gäller dessa bredare forskningsetiska frågor kan den humanistisk-
372 samhällsvetenskapliga forskningen ge avgörande bidrag till en ökad etisk medvetenhet om forskning också
373 inom andra områden såsom avancerad teknik, artificiell intelligens, kärnteknik och genteknik.

374 Forskningsetiska frågor inbegriper också diskussioner om integritet i forskningen. Frågor om forskningens
375 integritet är synnerligen viktiga i en tid när vi på många håll i världen ser en oroväckande utveckling med
376 mindre fri forskning och en forskning som underordnas auktoritära regimer. Forskningsetiska frågor som
377 hänger samman med forskningens integritet och kvalitet behöver också lyftas i relation till den i allt väsentligt
378 mycket välkomna och positiva utveckling mot mer öppenhet och tillgänglighet till data, publikationer och
379 forskningsprocesser som sker i Europa. Ämnesrådet välkomnar mer öppenhet i forskningen, särskilt en ökad
380 satsning på öppen tillgång till publikationer och data. (se vidare nedan där rekommendationer för förbättrade
381 villkor för forskning behandlas). Ökade krav på öppen vetenskap där både forskare och allmänhet ska få

---

⁵ Rundabordssamtalet redovisas utförligare i bilaga 4.

382 tillgång till data som olika undersökningar vilar på liksom de publicerade resultaten kan dock leda till etiska
383 dilemman eftersom data kan komma att hanteras felaktigt, antingen medvetet för att skapa underlag för
384 slutsatser i en viss riktning eller omedvetet genom exempelvis okunskap om begränsningar eller felkällor. Till
385 detta kommer ökade krav på att allmänheten också ska få större möjligheter att påverka de forskningsproblem
386 som forskare arbetar med, så kallad *citizen science* eller medborgarstyrd forskning. Sådana initiativ kan leda till
387 större legitimitet och intresse för forskningen i samhället. Det finns fördelar med att samhällsrepresentanter och
388 intressegrupper deltar aktivt i forskningsprocessen genom att utgöra en bredare bas för en potentiellt större
389 samhällsnytta och genom att det kan gynna efterfrågan på och mottagningskapacitet för forskningsresultat i
390 samhället. I tider av ökande faktaresistens där det ibland kan vara svårt för individen att separera
391 evidensbaserad forskning från åsikter och marknadsanpassad argumentation är det viktigt att Vetenskapsrådet
392 och Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap samtidigt arbetar för en ökad vetenskaplig integritet.
393 Effekterna av att definiera forskningsfrågor i samarbete med intressegrupper, företag och organisationer kan
394 stundtals vara svåröverskådliga.

395 Ämnesrådet rekommenderar att innan medborgarforskning stöds eller försök genomförs bör den vara
396 föremål för ytterligare analyser utifrån de speciella forskningsetiska utmaningar som finns för de ämnen som
397 täcks av ämnesrådets verksamhet.

398 Nationella forskarskolor för områdets kompetensförsörjning

399 Det humanistisk-samhällsvetenskapliga området består av många små forskningsmiljöer som ofta är
400 undervisningstunga. Lektorstjänster dominerar bland fasta anställningar samtidigt som det finns få professorer i
401 jämförelse med andra ämnesområden. Många lärare saknar utrymme för forskning i tjänsten samtidigt som
402 tillgången till externa forskningsmedel är mycket begränsad, något som den alltså förhållandevis låga
403 beviljningsgraden inom ämnesområdet och den höga andelen basfinansiering särskilt inom humaniora vid
404 landets lärosäten är ett tydligt tecken på. Antalet doktorander sjunker och ger ej underlag för fortsatt
405 kompetensförsörjning ens inom högskolesektorn.

406 Mot den bakgrunden och för att åstadkomma en bättre grundfinansiering av forskning inom området behöver
407 resurserna stärkas. Detta får dock inte leda till att utbildningens behov i än högre grad än idag styr
408 forskningsfinansieringen. Istället krävs en ökad nationell samordning av såväl forskning som forskarutbildning
409 och grundutbildning så att resurserna inte sprids på alltför många lärosäten. I sammanhanget bör också noteras
410 att den forskning som bedrivs inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga området självklart har relevans för
411 en rad utbildningar som på flertalet håll i landet bedrivs inom andra fakulteter än de humanistisk-
412 samhällsvetenskapliga, exempelvis för professionsutbildningar som läkarutbildning, vårdutbildningar och
413 lärarutbildningar.

414 Utlysningen år 2018 av bidrag till forskningsmiljöer som Ämnesrådet tagit initiativ till avser bidra till en
415 stärkt långsiktig forskning och en ökad samordning av forskningen på området. I utlysningen av bidrag till
416 forskningsmiljöer inom humaniora och samhällsvetenskap betonas att miljöerna gärna kan omfatta samordning
417 över lärosätes- och ämnesgränser nationellt och internationellt. Vidare ges visst utrymme för finansiering av
418 forskarutbildningsinslag inom utlysningen. Dock bör åter påpekas att det än så länge rör sig om en mycket
419 begränsad satsning på forskningsmiljöer och att beviljandegraden kommer att vara mycket låg. Generellt sett
420 finns inom området lite resurser för doktorandutbildning och antalet doktorander sjunker.⁶ Inom
421 ämnesområdena medicin och hälsa samt naturvetenskap och teknik används en betydligt större andel av de
422 externa forskningsmedlen för att finansiera doktorander och juniora forskare, för inköp av förbrukningsmaterial
423 etc. För forskare inom humaniora och samhällsvetenskap är istället den allt annat överskuggande betydelsen av
424 externa forskningsmedel att inom ramen för sin anställning frigöra forskningstid.

425 En utökad satsning på forskarutbildning och finansiering av doktorander inom humaniora och
426 samhällsvetenskap är avgörande för områdets framtida kompetensförsörjning av forskare och lärare inom
427 universitets- och högskolesektorn. Också i samhället i övrigt finns behov av fler forskarutbildade. Ämnesrådet
428 rekommenderar att särskilda medel avsätts för nationella forskarskolor inom det humanistiska
429 samhällsvetenskapliga området. Det är centralt att forskarskolorna håller hög kvalitet och med syfte att utöver

---

⁶ Förhållandet redovisas i bilaga 5.

430 att skapa grund för nationell kompetensförsörjning och samordning ger en god grund för fortsatt nydanande
431 forskning med internationellt och nationellt genomslag. För att åstadkomma detta krävs att forskarskolor knyts
432 till starka forskningsmiljöer. Ytterligare rekommendationer i syfte att förbättra områdets kompetensförsörjning
433 samt koppling mellan forskning och utbildning presenteras i nästa avsnitt om åtgärder för förbättrade villkor för
434 forskningens kvalitet och genomslag.

435 **Rekommenderade åtgärder för förbättrade villkor för forskningens** 436 **kvalitet och genomslag**

437 En genomgång av de villkor som gäller för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning visar att
438 förutsättningarna för nydanande och högkvalitativ forskning delvis är likartade i jämförelse med andra
439 ämnesområden, exempelvis när det gäller behov av förbättrade möjligheter för yngre forskare, jämställdhet,
440 tydliga karriärvägar, stöd för mobilitet och internationalisering samt vikten av ett väl fungerande kollegialt
441 arbete, inklusive väl fungerande sakkunnigbedömningar.⁷ Men i flera avseenden skiljer sig också forskningens
442 förutsättningar inom humaniora och samhällsvetenskap från andra ämnesområden. Det gäller bland annat
443 andelen forskningsresurser i jämförelse med utbildningsresurser vid lärosäten, antal tillgängliga externa
444 finansiärer inom området samt tjänstestrukturer vid lärosätena. När det gäller tjänstestrukturer samt koppling
445 mellan forskning och utbildning krävs särskilda åtgärder för att förbättra villkoren för forskningens kvalitet och
446 genomslag inom humaniora och samhällsvetenskap. Vidare drar ämnesrådet slutsatsen att vad gäller mått och
447 metoder för att mäta forskningens resultat måste uppföljningar och utvärderingar ta hänsyn till och anpassas
448 efter de olikheter som finns mellan exempelvis humaniora och samhällsvetenskap, medicin och hälsa samt
449 naturvetenskap och teknik vad avser bland annat samverkan och publiceringsmönster.

450 **Åtgärder för en bättre jämställdhet**

451 Ämnesrådet välkomnar den starka betoning som läggs vid jämställdhet i Vetenskapsrådets beredning och beslut
452 om ansökningar. Vetenskapsrådets arbete med jämställdhetsfrågor är ambitiöst och rutinerna för
453 upprätthållande av jämställdhet i beredningen fungerar väl. De insikter som vunnits genom
454 jämställdhetsobservationerna samt riktlinjer för sakkunnigbedömning rörande bland annat omedveten
455 partiskhet vid beredningsgruppsmötena har varit värdefulla.

456 Inom humaniora och samhällsvetenskap vittnar såväl rapporter från beredningsarbetet som resultat i form av
457 fördelning av beviljade ansökningar, beviljandegrad samt beviljade belopp mellan kvinnor och män om ett
458 jämställt område. Dock kvarstår stora ojämlikheter när det gäller inkomna ansökningar. Fler män än kvinnor
459 söker om forskningsmedel. Ojämlikheten ökar markant för större bidrag såsom bidrag till forskningsmiljöer
460 samt bidrag som särskilt riktas till de allra mest framgångsrika forskarna, såsom rådsprofessorprogrammet och
461 anslag från Europeiska forskningsrådet (European Research Council, ERC). Viktigt att notera är också att
462 sverigebaserade kvinnliga sökande inom ämnesområdet har sämre beviljandegrad hos Europeiska
463 forskningsrådet än kvinnor från andra länder. Vetenskapsrådet har konstaterat att skillnader mellan mäns och
464 kvinnors beviljandegrad vid Europeiska forskningsrådet bör undersökas ytterligare, en slutsats som Ämnesrådet
465 för humaniora och samhällsvetenskap finner angelägen. Ämnesrådet rekommenderar att dessa undersökningar
466 görs med sikte på att utforma målsättningar för ansökningar och beviljade stöd från Europeiska forskningsrådet
467 till sverigebaserade forskare.

468 Vetenskapsrådets arbete med jämställdhetsfrågor i beredningen samt jämställdhetsrapportering bör fortsätta.
469 Noteras kan i sammanhanget att såväl riktlinjer för sakkunnigbedömning som jämställdhetsobservationer av
470 beredningen bidrar till en generell medvetenhet om kvaliteten i beredningsarbetet och att omedveten partiskhet
471 motverkas. Ämnesrådet rekommenderar att observationer samt utvecklingsarbete av riktlinjer för
472 sakkunnigbedömning fortsätter. Vidare drar ämnesrådet slutsatsen att förbättrad jämställdhet i
473 forskningssystemet generellt kräver åtgärder även på lärosätena i form av ännu tydligare riktlinjer för bland
474 annat hantering av jäv och omedveten partiskhet samt krav på återrapportering rörande resursfördelning,

---

⁷ En översikt över anställningar, doktorander samt vad Vetenskapsrådets medel används till finns i bilaga 5.

475 resultat och karriärvägar. Vetenskapsrådets arbete med jämställdhet och riktlinjer för sakkunnigbedömning kan
476 tjäna som en förebild för utveckling av återrapporteringskrav och riktlinjer ämnade att förstärka jämställdhet
477 inom hela forskningssystemet inklusive lärosäten och forskningens basfinansiering.

478 Ett tydligare karriärsystem med användning av meriteringstjänster inom alla områden

479 Tjänstestrukturen vid lärosätena ser delvis annorlunda ut inom humaniora och samhällsvetenskap i
480 jämförelse med andra ämnesområden.⁸ Här är det något färre professurer och betydligt färre meriteringstjänster
481 för yngre forskare samt fler lektorer och adjunkter. Om de betydligt färre meriteringsanställningarna inom
482 humaniora och samhällsvetenskap kombineras med de vikande siffrorna för doktorandnybörjare som
483 Vetenskapsrådet kunnat belägga ges en bild av ett ämnesområde som riskerar att få problem med
484 kompetensförsörjningen på fem till tio års sikt om inte betydande insatser görs för att skapa bättre
485 förutsättningar för att finansiera doktorander och yngre forskare. Samtidigt kan det konstateras att forskande
486 och undervisande personal med och utan doktorsexamen som inte har anställning som professor, lektor,
487 biträdande lektor, postdoktor eller adjunkt är betydligt oftare förekommande inom andra ämnesområden än
488 inom humaniora och samhällsvetenskap.

489 Förhållandet påkallar uppmärksamheten på ett gammalt och välkänt problem inom universitets- och
490 högskolevärlden, nämligen de osäkra karriärvillkoren som ofta gäller för yngre forskare och behoven av ett
491 tydligt karriärsystem med öppet utlysta meriteringstjänster som söks i konkurrens och med tydliga
492 bedömningsvillkor och utvärderingskriterier för den som har för avsikt att fortsätta en akademisk karriär. De
493 yngre forskare som idag i hård konkurrens erhåller projektstöd från någon extern forskningsfinansiär lever ofta
494 under mycket osäkra karriärvillkor med stor risk att bli arbetslösa efter projekttidens slut. Sådana förhållanden
495 skapar knappast optimala forskningsbetingelser och innebär också ett slöseri med forskningsresurser om
496 individer som byggt upp spetskompetens inom något begränsat forskningsområde sedan inte kan upprätthålla
497 och utveckla denna.

498 Vetenskapsrådet har också i ett antal tidigare skrifter visat på den bristande mobilitet, nationellt och
499 internationellt, samt en mycket stor internrekrytering som präglar hela det svenska forskningslandskapet.⁹
500 Tydliga karriärvägar samt att alla tjänster utlyses öppet nationellt och internationellt och blir föremål för
501 sakkunnigbedömning torde öka den nationella och internationella mobiliteten. En sådan tydligare ordning bör
502 också betyda att fler yngre forskare väljer en forskarkarriär. Tydliga karriärvägar samt öppet utlysta och
503 bedömda anställningar är också viktigt för en förbättrad jämställdhet.

504 För att skapa säkrare karriärförhållanden rekommenderar Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap
505 att frågan om karriärvillkor för forskare och lärare vid universitet och högskolor åter lyfts. Syftet är att
506 förtydliga karriärsystem med användning av meriteringstjänster inom alla områden.¹⁰

507 Åtgärder för ett bättre samspel mellan forskning och högre utbildning

508 Forskning och forskarutbildning ska förutom att bidra till utveckling, spridning och granskning av kunskap
509 också bidra till hela den högre utbildningens vetenskapliga grund och till kompetensförsörjning av lärosätenas
510 forskande och undervisande personal. I praktiken är inte utbytet mellan forskning och högre utbildning
511 enkelriktat på det sättet att nya forskningsresultat och rön förväntas förändra utbildningens innehåll. Lika
512 viktigt är att utnyttja undervisningen som en resurs i forskningsarbetet. På grundnivå kan exempelvis
513 dispositionen av en kurs eller examinationsuppgifter ge inspiration till nya angreppssätt eller frågeställningar.
514 På avancerad nivå kan även studenternas arbetsinsatser användas i forskningen, kanske rentav som delstudier.
515 Samtidigt som dessa syften måste samspela behöver resurser för forskning, utbildning och

---

⁸ Förhållandet redovisas i bilaga 5.

⁹ Vetenskapsrådet, "Rekrytering av forskare och lärare med doktorsexamen vid svenska lärosäten: En strukturell analys av lärosätenas rekrytering—internt, nationellt och internationellt" (2016), s. 17, <https://publikationer.vr.se/produkt/rekrytering-av-forskare-och-larare-med-doktorsexamen-vid-svenska-larosaten/>, hämtad 16 april 2018.

¹⁰ Inte minst kan det vara påkallat efter förändringen av Högskoleförordningen 2010 (SFS 2010:1064) som innebär en omreglering av lärartjänster vid universitet och högskolor med betydligt större frihet för de enskilda lärosätena att själva inrätta forskar- och läraranställningar.

516 kompetensförsörjning också hanteras enligt de krav som ställs på hög kvalitet inom vart och ett av dessa
517 områden.

518 Den högre utbildningen utgör den kanske viktigaste kanalen för spridning av forskningsresultat. För bästa
519 effekt i den högre utbildningen krävs att studenterna får tillgång till den bästa och mest aktuella forskningen.
520 Forskningsanknytning ställer alltså krav på kvaliteten i såväl högre utbildning som forskning. Inte minst borgar
521 hög forskningskvalitet för att studenter blir goda beställare, mottagare och medverkare i forskningsprojekt—en
522 viktig kompetens i ett arbetsliv som i hög grad bygger på aktuell kunskap och framtida forskningsresultat.

523 Forskning av hög vetenskaplig kvalitet drivs inte nödvändigtvis av utbildningens behov. Starka
524 forskningsmiljöer inom alla områden kan inte finnas överallt. Inte minst för breda utbildningar som ges vid ett
525 stort antal lärosäten över hela landet krävs ett organiserat samarbete mellan forskargrupper, lärarlag och
526 lärosäten för att åstadkomma en välfungerande forskningsanknytning. Med en ökad profilering av lärosäten
527 måste samtidigt åtgärder vidtas för att upprätthålla nödvändig ämnesmässig bredd för utbildningens
528 forskningsanknytning. En betoning på den högre utbildningens forskningsanknytning får inte ske på bekostnad
529 av forskningskvalitet, utan måste göras med hänsyn till att forskningskvalitet kräver koncentration, växer fram
530 ur konkurrens och ofta samlas i nationellt ledande grupper. Forskningsanknytning av den högre utbildningen
531 kan lösas på olika sätt. I flera länder—och i viss utsträckning också i Sverige—har lärosäten slagits ihop eller
532 så har en tydlig profilering och arbetsfördelning av såväl forskning som utbildning gjorts mellan lärosäten.
533 Nationella kunskapscentra och nationell samordning av program utgör andra vägar. Inom forskarutbildningen
534 har samarbeten över lärosätessgränser på många håll setts som nödvändiga då många miljöer är för små för att
535 själva utveckla forskarutbildningskurser av god kvalitet. En nationell samordning har också skett på flera håll,
536 genom särskilt inrättade forskarskolor eller genom andra former av lärosätesövergripande samarbeten. Sådan
537 nationell samordning av forskarutbildning bör utvecklas vidare.

538 Forskningsanknytningen av den högre utbildningen bör vägledas av en strävan efter högsta kvalitet i såväl
539 forskning som högre utbildning. En genomtänkt utvecklad forskningsanknuten högre utbildning och
540 utbildningsanknuten forskning bör bidra till ett stärkt och internationellt attraktivt system av forskning och
541 högre utbildning.

542 Utvärderingar inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga området har påtalat att forskningslandskapet i
543 många stycken är alltför fragmenterat varför det behövs mer samarbete och nationell samordning inom
544 forskningen.¹¹ Ämnesrådet har också sökt driva på en sådan utveckling genom utlysning av särskilda medel för
545 forskningsmiljöer, där utlysningstexterna betonar att man gärna ser utvecklade samarbeten över ämnes-,
546 institutions- och lärosätessgränser. Men den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningens
547 fragmentering förklaras också av bristande forskningsresurser samt av okoordinerade utbildningsinsatser. En
548 stärkt finansiering av forskningsområdet, en förstärkning av ersättningsnivåer av grundutbildningen samt
549 utvecklade former av samarbeten och forskningsanknytning krävs för att stärka humanistisk och
550 samhällsvetenskaplig forskning och för en ökad kvalitet av högre utbildning och dess forskningsanknytning.

551 Ämnesrådet rekommenderar att frågan om forskningsanknuten högre utbildning liksom utbildningsanknuten
552 forskning utreds i särskild ordning. Frågor som bör behandlas är vad forskningsanknytning innebär och hur den
553 på bästa sätt främjas. Det är exempelvis inte säkert att de olika mått som används i dagens utvärderingar av
554 högre utbildning som andel disputerade lärare eller deras möjligheter att forska i tjänsten på bästa sätt
555 kvantifierar forskningsanknytning. Större tonvikt kan läggas vid olika samarbets- och samordningsinsatser.
556 Möjligheter att samordna utbildningsinriktningar och starka forskningsmiljöer liksom en nationell samordning
557 av forskarutbildning bör undersökas inom ramen för en sådan utredning om samband mellan forskning och
558 högre utbildning.

559 **Åtgärder för öppen tillgång till data och forskningsresultat nationellt och internationellt**

560 Ämnesrådet välkomnar utvecklingen mot öppen tillgång av data och publikationer. Ämnesrådet ser särskilt
561 stora möjligheter för ökad tillgänglighet av avidentifierade kvantitativa data (till exempel resultat av

---

¹¹ Se exempelvis utvärderingen av litteraturforskning 2014: "Mångfaldig litteraturforskning: Stiftelsen Riksbankens jubileumsfonds och Vetenskapsrådets utvärdering svensk litteraturforskning" (2014), https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b3b/1529480533813/Maangfaldig-litteraturforskning-RJ-VR-utvaerdering_VR_2014.pdf, 21 augusti 2018.

562 experimentella studier och enkäter). Samtidigt är det viktigt att betona att alla forskningsdata inte kan, eller bör,
563 tillgängliggöras, det gäller framförallt känslig information som kan härledas till enskild individ, intervjuer och
564 videoinspelningar. På längre sikt kan också finnas risk att incitamenten för forskare att samla data försvagas om
565 ett villkor är att den tillgängliggörs innan alla resultat hunnit publiceras. Om karriärstrategier utvecklas som går
566 ut på att exploatera andra forskares data på ett sätt som kan upplevas som orättvist finns risk att empiriskt
567 arbete hämmas. Inte minst kan sådana scenarier upplevas som problematiska inom forskningsområden med hög
568 kommersialiseringspotential.

569 Diskussionen kring ökad tillgänglighet generellt har, enligt ämnesrådet, inte heller på ett tillräckligt
570 djuplodande sätt tagit hänsyn till kvalitativ forskning inom humaniora och samhällsvetenskap. Relationen till
571 nyss framtagna dataskyddsförordningen GDPR (The General Data Protection Regulation) och ökad
572 tillgänglighet bör vidare analyseras utifrån ett vetenskapligt mångfaldsperspektiv, med fokus på fördelar och
573 svårigheter för olika forskningstraditioner. Inom områden där ökad tillgänglighet är möjlig bör strukturella
574 åtgärder tas för att påskynda omställningen till ett öppnare forskningsklimat med delade data. För att stärka
575 utvecklingen mot ökad tillgänglighet bör aktiviteter som strävar mot ökad tillgänglighet, samt publicering av
576 egna data, ges ett mervärde vid meritbedömningar. Samtidigt behöver resurser avsättas för initiativ som stärker
577 tillgänglighet av data, både som nationell och lokal infrastruktur som är specifik och i vissa fall skraddarsydd
578 för enskilda ämnesområden.

579 Ett annat motiv för öppen tillgång till data och publikationer är att forskning blir mer tillgänglig även utanför
580 forskarsamhället. I förlängningen blir den också ett led i en strävan efter större spridning av och genomslag för
581 forskningsresultat. Forskarna inom humaniora och samhällsvetenskap verkar redan mitt i samhället och är
582 genom kontinuerlig samverkan ofta påfallande relevansinriktade. Samverkan med samhället utgör en integrerad
583 del av den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen. Det sker bland annat genom att aktiva forskare
584 deltar i samhällsdebatter med tidningsartiklar och som anlidade kommentatorer inom media. Andra kanaler för
585 samverkan är allmänt arrangerade seminarier, öppna föreläsningar samt böcker och artiklar som riktas till
586 bredare samhällsgrupper. Humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningsresultat sprids också genom
587 exempelvis forskarnas medverkan i offentliga utredningar. En dialog med företrädare för de sektorer som
588 utforskas ingår vanligen som en integrerad del i enskilda forskningsprojekt. Denna samverkan sker i stor
589 utsträckning på svenska och visar på att forskningen inom området är och bör vara flerspråkig. Samtidigt har
590 sverigebaserade forskare inom humaniora och samhällsvetenskap starkt eller mycket starkt citeringsgenomslag
591 i jämförelse med dem inom andra ämnesområden.¹² Ett starkt internationellt och nationellt genomslag går ofta
592 hand i hand, men kräver samtidigt kompletterande spridningskanaler och kompletterande resultatuppföljningar.
593 Det senare återkommer vi till nedan under rubriken mått och metoder för att mäta forskningens resultat.

594 Inom humaniora och samhällsvetenskap måste svenska språket vara ett viktigt och aktivt verktyg för att
595 sprida forskningsresultat nationellt, både inom forskarkollektivet och i samhället i stort. För att tillse att
596 svenskan bibehålls och stärks som vetenskapligt språk, med fungerande terminologi för nya metoder och
597 teorier, behövs högkvalitativa öppet tillgängliga svenskspråkiga publiceringskanaler. Lämpliga exempel på
598 sådana kan vara vetenskapliga tidskrifter på svenska med vetenskapligt granskningsförfarande enligt *peer-*
599 *review*. Mot den bakgrunden är ämnesrådets tidskriftsstöd ett viktigt verktyg för att upprätthålla vetenskapliga
600 publiceringskanaler på svenska. En rekommendation är att tidskriftsstödet utlyses även i framtiden för att
601 bevara mångfalden av öppet tillgängliga kanaler för spridning av humanistisk och samhällsvetenskaplig
602 forskning. Med tanke på det stora antalet ansökningar och de relativt blygsamma summor som kan beviljas bör
603 det även övervägas om stödet kan höjas.
604

---

¹² Vetenskapsrådet, "Forskningsbarometern 2017" (2017), s. 23, https://publikationer.vr.se/produkt/forskningsbarometern-2017/?_ga=2.118146121.1163964144.1523606044-1835267094.1284565244, hämtad 13 april 2018.

605 Mått och metoder för att mäta forskningens resultat

606 Olika forskningsämnesområden ska bedömas och utvärderas utifrån sina egna förutsättningar.¹³ Den principen
607 borde också gälla olika kvantitativa indikatorer som därmed borde differentieras med avseende på
608 ämnesområde och inte gälla generellt. Vidare bör konsekvenserna av att använda olika typer av kvantitativa
609 indikatorer noga analyseras för olika ämnesområden innan de sjösätts. Både vad gäller publiceringsmönster och
610 forskningens genomslag i samhället behöver mått och metoder ta hänsyn till forskningsområdets särart.

611 Publiceringsmönstren inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga området förändras snabbt med ökad
612 internationell publicering, ökad sampublicering och ett ökande antal artiklar. Bibliometri baserat på Web of
613 Science har dock fortsatt synnerligen begränsad täckning av området. Användning av bibliometri för
614 kvalitetsbedömning, jämförelser och utvärdering måste därför användas med stor försiktighet inom området.
615 Kvalitativa sakkunnigbedömningar krävs för rättvisande bedömningar av forskningens kvalitet på området.
616 Samtidigt behövs bättre mått och databaser för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. För att ge
617 bättre underlag för bibliometriska mätningar och analyser av forskningens volym och genomslag behöver
618 utvecklingen av forskningsdatabasen SwePub intensifieras. Med en väl utvecklad forskningsdatabas kan också
619 en öppen tillgång till publikationer understödjas och grupper i samhället kan lättare få tillgång till många olika
620 typer av humanistiska och samhällsvetenskapliga publikationer. Med en kvalitetssäkrad och heltäckande
621 SwePub kan denna databas också bidra till resultatuppföljning av samverkan inom det humanistisk-
622 samhällsvetenskapliga området.

623 Den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen utförs ofta mitt i samhället där samverkan utgör en
624 integrerad del, inte minst genom att forskare inom humaniora och samhällsvetenskap ofta presenterar
625 forskningsresultat i allmänna debattfora där de används för att reflektera över, kritiskt granska och ge
626 rekommendationer till aktuella samhällsfrågor. Ur det perspektivet är det viktigt att samverkan—i utvärderings-
627 och uppföljningssammanhang—inte definieras för snävt. Denna integrerade och självklara plats för samverkan
628 i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning får inte osynliggöras i mätningar som särskilt inriktas på just
629 samverkan.

630 Omfattande diskussioner och arbete görs internationellt för utveckling av modeller och mått för
631 kvalitetsbedömning, jämförelser och utvärdering av humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Ett exempel
632 är det arbete som görs inom det EU-finansierade nätverket ENRESSH (European Network for Research
633 Evaluation in the Social Sciences and the Humanities). Ämnesrådet rekommenderar att resultat av ENRESSH
634 och annat internationellt utvecklingsarbete utnyttjas i framtida förslag på utvärdering, uppföljning och
635 indikatorer för av olika forskningspolitiska mål. Ämnesrådet rekommenderar också att arbetet med att utveckla
636 och kvalitetssäkra SwePub intensifieras.

---

¹³ Detta påpekas också i: Universitetskanslersämbetet, "Kvalitetssäkring av forskning: Rapportering av ett regeringsuppdrag", Universitetskanslersämbetet Rapport 2018:2 (2018), s.15, <http://www.uka.se/download/18.2158bbb51621ecd5a966921/1523438876332/rapport-2018-04-09-kvalitetssakring-forskning-regeringsuppdrag.pdf>, hämtad 20 april 2018. Se även Leidenmanifestet (<http://www.leidenmanifesto.org>).

637

FORSKNINGENS GENOMSLAG INOM OMRÅDET I EN INTERNATIONELL JÄMFÖRELSE

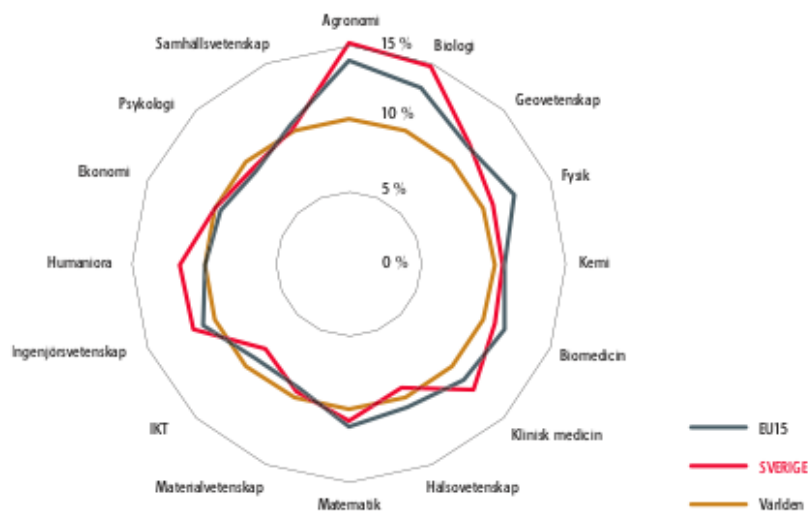
638

639 Svensk forskning inom humaniora och samhällsvetenskap står stark. I och med senaste forskningspropositionen
 640 har ett tydligt ökat intresse märkts när det gäller ämnesområdets möjligheter att bidra till samhällsutvecklingen
 641 generellt och i synnerhet när det gäller att bidra till att lösa konkreta utmaningar som integration, jämställdhet
 642 och klimat. Det ökade intresset har också legat till grund för att höjda resurser — om än marginellt — tillförts
 643 ämnesområdet, inte minst för att forska kring angelägna samhällsutmaningar. Det gäller både genom olika
 644 satsningar inom den senaste forskningspropositionen och genom omfördelning inom Vetenskapsrådet, vilket
 645 inneburit att beviljandegraden kunnat höjas något inom humaniora och samhällsvetenskap.

646 Trenden är inte på något sätt isolerad till Sverige. Även internationellt märks ett ökat intresse för hur
 647 humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning kan bidra till att utveckla kunskap som är relevant för att lösa
 648 konkreta samhällsuppdrag. På så nära håll som Norge presenterades exempelvis en så kallad Melding til
 649 Stortinget om humaniora i Norge i mars 2017 där det beskrevs hur det humanistiska fältet bör utvecklas för att
 650 bättre kunna svara mot olika samhällsbehov.¹⁴

651 Ett ökat intresse för den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningens potential innebär också höjda
 652 förväntningar, inte minst på kvaliteten inom forskningen. Mot den bakgrunden är det glädjande att som nämnts
 653 under rubriken ”Åtgärder för öppen tillgång till data och forskningsresultat nationellt och internationellt” kunna
 654 konstatera att svensk humaniora och samhällsvetenskap utifrån mätningar av citeringsgenomslag har uppnått en
 655 stark position internationellt jämfört med andra ämnesområden i relation till vad som gäller för EU:s
 656 medlemsländer före utvidgningen 2004 (EU15) och globalt.¹⁵

657

658

659 **Figur 2. Fig. 2. Andel högciterade publikationer i 16 ämnesområden för svensk forskning 2013-2015**
 660 **jämfört med medelvärdet för EU15-länderna och samtliga länder i databasen.**

661

¹⁴ Kunnskapsdepartementet, ”Humaniora i Norge”, Melding til Stortinget 25, 31 mars 2017,

<https://www.regjeringen.no/contentassets/e51d8864c32248598e381e84db1032a3/no/pdfs/stm201620170025000dddpdfs.pdf>, hämtad 9 juli 2018.

¹⁵ Vetenskapsrådet, ”Forskningsbarometern 2017” (2017), s. 23, [https://publikationer.vr.se/produkt/forskningsbarometern-](https://publikationer.vr.se/produkt/forskningsbarometern-2017/?_ga=2.118146121.1163964144.1523606044-1835267094.1284565244)

2017/?_ga=2.118146121.1163964144.1523606044-1835267094.1284565244, hämtad 13 april 2018. Avser även figur 2.

662 Grafen visar att det svenska citeringsgenomslaget för humaniora i jämförelse med urvalet av europeiska länder
663 står sig särskilt bra och är större än exempelvis klinisk medicin. Denna bibliometriska analys ska förstås tolkas
664 med stor försiktighet. Resultatet baseras nämligen på det begränsade urval av humanistiska
665 publikationskanaler som täcks av de internationella bibliometriska databaserna och ur det perspektivet kan
666 resultatet av jämförelsen hänga samman med att svenska humanister publicerar sig mer i engelskspråkiga
667 forskningstidskrifter än europeiska humanister i allmänhet. Möjligen visar de bibliometriska mätningarna ändå
668 att svenska humanister på ett mycket positivt sätt utvecklat flerspråkiga publiceringsvägar, där de samtidigt
669 sprider sina resultat internationellt och nationellt. Närmare analyser av publiceringsmönster kan visa om så är
670 fallet.

671 Svenska forskares internationella konkurrenskraft visas också i hur det går för svenska forskare i
672 internationella utlysningar om forskningsmedel. Svenska humanister och samhällsvetare har möjligheter att
673 erhålla forskningsmedel i olika typer av internationella samarbetsprojekt där Vetenskapsrådet deltar. HERA
674 (Humanities in the European Research Area) är ett europeiskt nätverk som hittills genomfört fyra utlysningar
675 genom en kombination av finansiering från medlemsländerna och från EUs ramprogram för forskning. I de tre
676 första utlysningarna har svenska forskare deltagit i åtta av de sammanlagt 55 beviljade projekten (15 procent).
677 Med tanke på att Sverige är ett relativt litet land är resultatet i paritet med det som kan förväntas. Ändå är
678 ambitionerna att svenska forskare ska nå högre beviljandegrad i dessa utlysningar. Motsvarande europeiska
679 nätverk av samhällsvetenskapliga forskningsfinansiärer är NORFACE (New Opportunities for Research
680 Funding Agency Cooperation in Europe). NORFACE har hittills genomfört fem utlysningar med sammanlagt
681 61 beviljade projekt. Av dessa har 24 haft svenskt deltagande (39 procent), något som måste betraktas som ett
682 mycket bra utfall.

683 Genom medverkan i HERA och NORFACE och andra internationella samarbeten har Ämnesrådet för
684 humaniora och samhällsvetenskap även bidragit till att formulera ett antal förslag till så kallade research
685 missions eller forskningsuppdrag inför EUs nionde ramprogram, Horizon Europe. En utgångspunkt för dessa
686 förslag är att innovation är mer än bara teknik och att så kallade sociala innovationer röner ett allt större
687 intresse. Det handlar även om att skapa förutsättningar för bättre betingelser för människor i livets alla skeden, i
688 synnerhet i en tid som vår där den demografiska sammansättningen förändras relativt snabbt i Europa såväl som
689 globalt.

690 Utöver samarbeten inom HERA och NORFACE arbetar Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap
691 för att stärka svenska forskares möjligheter att få ansökningar beviljade vid Europeiska forskningsrådet. En
692 analys av svenska forskares framgångar inom Europeiska forskningsrådet gjord 2017 visar att svenska
693 humanister och samhällsvetare har något lägre beviljandegrad relativt beviljandegraden för samtliga sökande
694 jämfört med svenska forskare inom livsvetenskaper (life science) samt teknik och naturvetenskap (physical
695 science and engineering). Skillnaden förklaras som nämnts under rubriken "Åtgärder för en bättre jämställdhet"
696 framför allt av att svenska kvinnliga humanister och samhällsvetare har en beviljandegrad som är lägre än
697 hälften av samtliga kvinnors beviljandegrad inom ämnesområdet.¹⁶ Vetenskapsrådet har konstaterat att dessa
698 skillnader mellan mäns och kvinnors beviljandegrad vid Europeiska forskningsrådet bör undersökas ytterligare,
699 en slutsats som Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap delar.

700

---

¹⁶ Vetenskapsrådet, "Svenskt deltagande i Europeiska forskningsrådet", VR1706 (2017), s. 22,

https://www.vr.se/download/18.5f55e5e81618e003b7066f9f/1529480555947/Svenskt-deltagande-i-Europeiska-forskningsradet_VR_2017.pdf, hämtat 10 juli 2018.

701
702

FRAMTIDA UTMANINGAR FÖR OMRÅDET I ETT 5-10-ÅRIGT PERSPEKTIV

---

703 I en tid där forskning inom humaniora och samhällsvetenskap tillmäts allt större betydelse i strävandena och
704 försöken att finna lösningar på samhälleligt motiverade forskningsproblem är det också viktigt att utveckla den
705 etiska medvetenheten bland forskare och att stärka forskningens integritet. Ett viktigt led i detta arbete är att
706 förbättra kompetensförsörjningen där inte minst tillgången till forskarutbildningar av hög kvalitet som stärker
707 dessa sidor bland doktorander och unga forskare är avgörande.

708 Ett annat eftersatt område när kraven på humaniora och samhällsvetenskap förstärks är den bristande
709 tillgången till relevant forskningsinfrastruktur på en rad områden. Det handlar bland annat om plattformar för
710 forskningssamverkan inom olika områden, men också möjligheter att digitalisera och därmed tillgängliggöra
711 olika samlingar. Behoven är stora samtidigt som kompetensen varierar när det gäller insikter om
712 metodutveckling och andra insatser som behövs för att investeringar i forskningsinfrastruktur ska ge de
713 förväntade vinsterna.

714 Det kan konstateras att stora delar av ämnesområdet humaniora och samhällsvetenskap präglas av
715 omfattande grundutbildningsuppdrag och bristande tillgång till forskningsresurser jämfört med andra
716 ämnesområden. Detta har allmänt sett gjort att villkoren och förutsättningarna för humanistisk och
717 samhällsvetenskaplig forskning i Sverige skiljer sig från de som gäller inom andra ämnesområden.
718 Konsekvenserna är att externa forskningsmedel huvudsakligen används för att finansiera egen forskningstid, en
719 lägre grad av internationell mobilitet samt färre internationellt samförfattade publikationer.

720 För att möta dessa utmaningar krävs att även ämnesområdet humaniora och samhällsvetenskap tillförs de
721 forskningsresurser som gjort att forskningsorganisationen inom andra ämnesområden kunnat utvecklas från att
722 ha varit präglade av individuella insatser till att bygga på starka forskargrupper och starka forskningsmiljöer.
723 Det är vidare viktigt att dessa resurser inte är bundna till specifika utlysningar utan är fria. Detta är viktigt
724 eftersom det har visat sig att forskare inom området är skickliga både på att identifiera samhälleliga
725 förändringar och att utifrån sådana iakttagelser formulera relevanta forskningsfrågor. Riktade utlysningar tar
726 ofta tid att realisera och riskerar därmed att bli inaktuella i förhållande till forskningsläge och ändrade
727 förutsättningar.

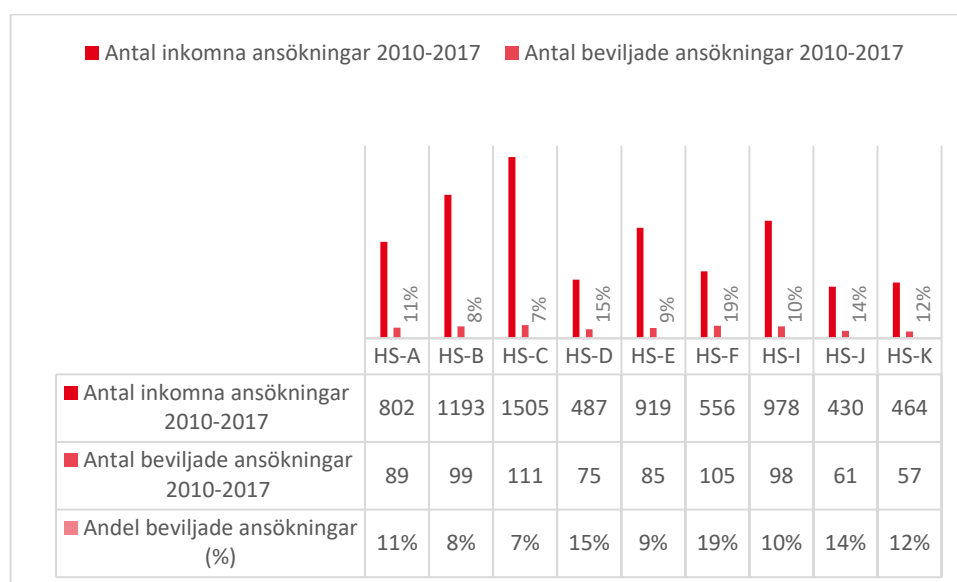
728 Fördelningen av universitetens basanslag har också betydelse i sammanhanget. Andelen lärare inom
729 humaniora och samhällsvetenskap med forskning som en del av anställningen är liten och även bland de mest
730 seniora lärarna, med professorsanställning, finns många som har mycket liten eller ingen andel basfinansiering i
731 tjänsten. Många röster har höjts för att ett ökat basanslag till lärosätena ger mer frihet, stabilitet och
732 långsiktighet för forskare och lärare. De höjningar som gjorts av lärosätenas basanslag har dock inte lett till
733 bättre villkor för enskilda forskare och lärare. Basanslaget har bland annat använts för att utöka antal anställda,
734 utlysa projekt- och programmedel internt inom lärosätet samt för tillfälliga satsningar på särskilda områden. För
735 att skapa stabilare villkor för forskning och forskare behövs bättre villkor för enskilda forskare. En tydligare
736 rollfördelning mellan lärosäten samt mellan lärosäten och externa finansiärer skapar också mer tydlighet i
737 förutsättningar för sektorn som helhet. I en sådan tydligare rollfördelning bör det vara självklart att lärosätenas
738 basanslag huvudsakligen används just för att skapa goda villkor för enskilda forskare. En ökad tydlighet i
739 rollfördelningen mellan olika delar av forsknings- och utbildningssystemet kräver vidare att användning av
740 basanslaget blir mer transparent. Uppföljning och utvärdering bör kunna visa hur fördelningen av resurser ser ut
741 mellan olika former av finansiering, mellan vetenskapliga områden samt ur jämställdhetssynpunkt.
742

BILAGOR

Bilaga 1: Sammanfattande resultat från *textmining*-analys av inkomna och beviljade ansökningar om fria projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap

Inledning

Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap har i föreliggande forskningsöversiktsarbete som ett av underlagen valt att genomföra så kallade textmining-analyser av abstracts på engelska i ansökningar om fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet under åren 2010-2017. Sammanlagt inkom 7.334 ansökningar under perioden varav 780, eller 10,6 procent, beviljades. Ansökningarna fördelade sig årsvis och över de olika beredningsgrupperna på följande sätt:

	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade
HS-A	97	8	94	12	96	15	138	11	110	11	99	11	74	11	94	10
HS-B	139	15	121	13	131	10	167	10	168	12	172	12	150	12	145	15
HS-C	179	11	198	17	184	15	234	14	198	12	174	11	176	12	162	19
HS-D	45	9	44	16	53	13	83	10	61	6	70	6	64	5	67	10
HS-E	118	10	100	12	96	7	156	8	114	13	124	10	111	11	100	14
HS-F	55	15	53	19	60	14	74	10	71	9	77	13	84	10	82	15
HS-I	118	12	126	16	118	12	124	11	145	9	118	11	105	12	124	15
HS-J	41	10	44	10	52	8	61	5	55	5	52	6	54	9	71	8
HS-K	34	8	45	10	56	5	68	7	72	6	78	8	52	7	59	6
Totalt	826	98	825	125	846	99	1105	86	994	83	964	88	870	89	904	112

De 7.334 ansökningarna om fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet under åren 2010-2017 fördelade per ansökningssår och beredningsgrupp.

Två olika textmining-analyser har genomförts. I den första undersöks förekomsten av ett antal samhällsrelevanta teman i ansökningarna över tid. Ansökningarna har delats upp årsvis så att förändringar över tid kan undersökas, både bland alla inkomna ansökningar och bland beviljade ansökningar. I denna analys har ett deduktivt tillvägagångssätt använts så att specifika teman har eftersökts i ansökningarnas abstracts. Urvalet av teman baserades på vad som ansetts utgöra viktiga samhällsfrågor där vissa teman även varit föremål för särskilda satsningar inom humaniora och samhällsvetenskap under perioden. De var (i svensk översättning): migration, klimat, genus/kön, demokrati, psykisk hälsa. En andra analys har gällt vilka teman som varit vanligt

förekommande inom ämnesrådets nio olika beredningsgrupper. Också här har analyserna utförts både för alla inkomna ansökningar respektive beviljade ansökningar. Analysen har gällt hela perioden 2010-2017. Här har tillvägagångssättet varit induktivt i den meningen att vanligt förekommande teman identifierats vid textmining och verifierats av ämnesrådets ledamöter, tillika observatörer i var sin beredningsgrupp, i en iterativ process där kvantitativ och kvalitativ metod kombinerats.

Textminingundersökningarna har gjorts i ett försök att fånga den tematiska inriktning på forskning som stöds av Vetenskapsrådet och i den forskning för vilken ansöks om medel. Undersökningarna genomförs både för att ge underlag för forskningsöversikten och utgör också ett steg att se hur innehållet och resultatet i av Vetenskapsrådet stödd forskning kan fångas i övergripande analyser. Forskningsansökningar klassificeras i nuläget disciplinärt med hjälp av att sökanden uppger upp till tre SCB-koder. Det finns dock behov av att många gånger också få en bild av hur omfattande och vilken forskning som bedrivs inom olika teman. Textmininganalyserna är ett led att pröva utvecklade former för att fånga den stödda forskningens innehåll.

Båda typerna av textmininganalyser som genomförts ger fylligare information än om vi skulle försöka kartlägga tematiskt innehåll i den forskning som stöds av Vetenskapsrådet med hjälp av enkla sökningar på nyckelord, ett tillvägagångssätt som ibland tidigare använts för att få en bild av vilken forskning Vetenskapsrådet stöder inom specifika områden eller teman. Samtidigt bör betonas att analyserna så här långt endast kan ge ledtrådar och indikatorer på forskningens innehåll. Tillvägagångssätt och modeller behöver fortsatt utvecklas om analyserna ska kunna användas mer rutinmässigt och med större precision. Redan den översiktliga metod som använts i denna kartläggning ger dock intressanta inblickar i ansökningar och forskningsstöd. Innan vi går in på en närmare beskrivning av använd metod och funna resultat bör några reservationer dock nämnas. Analyserna har gjorts på de engelska abstracten i insända ansökningar. En begränsning är naturligtvis att informationsmängden i abstracten är begränsad. Det vore intressant framöver att jämföra med vilken information som kan inhämtas genom motsvarande analyser av hela ansökningar. Ett praktiskt problem som då uppstår är att ansökningar skrivs både på engelska och svenska. I liten grad har motsvarande problem uppstått i de undersökningar som här gjorts. I instruktionerna för ansökan uppges att abstract ska skrivas på engelska. I ett begränsat antal ansökningar saknas dock abstract på engelska varför de inte kommit med i föreliggande analys.

En annan fråga som vi ställt oss vid genomförande av analyserna är i vilken utsträckning kartläggningen av de inkomna och beviljade ansökningarna också kan säga något om forskningens inriktning generellt i Sverige inom olika områden. Också vad gäller detta menar vi att analyserna kan ge ledtrådar till forskningens inriktning generellt inom det humanistisk samhällsvetenskapliga området inom svensk forskning. Slutsatsen grundar sig på att Vetenskapsrådet lockar ett stort antal ansökningar från hela det humanistisk-vetenskapliga området och från hela landet. Ä med de reservationer som här nämnts och även om resultaten därför ska tolkas med försiktighet menar vi att de ger en mer systematisk bild forskningens på det humanistisk samhällsvetenskapliga området än de underlag i form av personligt skrivna reflektioner över olika forskningsområden som utgjorde underlag till ämnesrådets ämnesöversikt 2015.

Resultaten av textmining-undersökningarna indikerar att forskare, om de ges möjlighet att fritt välja frågeställningar och problemområden, formulerar frågor av hög samhällsrelevans i sina ansökningar om fria projektbidrag utan stimulering av särskilda satsningar. Sådan forskarinitierad relevant forskning svarar snabbare mot samhällsutmaningar än forskning finansierad av särskilda satsningar med resultatet att forskningsbaserade åtgärder kan vidtas fortare.

Här redovisas först hur det webbaserade verktyget Gavagai Explorer¹ använts samt hur de två undersökningarna genomförts. Sedan följer en redovisning av resultatet av undersökningen av relevanta teman i engelska abstracts i samtliga inkomna ansökningar om fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet. Efter det följer en övergripande presentation av resultaten från undersökningen av vilka teman som framkommer i engelska abstracts i inkomna ansökningar om fria projektbidrag i de olika beredningsgrupperna inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet. Slutligen redovisas resultaten av undersökningarna över abstracts i ansökningar från de olika beredningsgruppernas ämnen.

---

¹ Gavagai© 2018. Gavagai Explorer. Stockholm. <https://explorer.gavagai.se/>

Tillvägagångssätt

Underlag för textmining-analyserna har varit engelska abstracts i ansökningar om fria projektbidrag 2010-2017. Textminingen gjordes i det webbaserade verktyget Gavagai Explorer. Verktyget samlar (klustrar) på algoritmisk väg meningar ur texterna baserat på termer i dem och kan på så sätt identifiera olika teman samt med vilka frekvenser de förekommer. Varje tema är uppbyggt av ett antal termer som alltså avgränsar vad det innefattar. Temana identifieras således med bas i de meningar i vilka de förekommer och en text kan innehålla meningar som passar inom olika identifierade teman. Resultatet kan presenteras både tabellariskt och grafiskt. I sökandet efter förekomst av särskilda teman i samtliga ansökningar om fria projektbidrag har verktyget använts deduktivt genom att teman skapats manuellt med definierande termer samtidigt som verktyget också kunnat föreslå termer. Därefter har verktyget använts för att kvantitativt undersöka med vilka frekvenser dessa teman årsvis fördelat sig i engelskspråkiga abstract i ansökningarna om fria projektbidrag.

I undersökningen där ansökningarna fördelats ämnesmässigt på de olika beredningsgrupperna har tillvägagångssättet som nämnts varit induktivt. Gavagai Explorer har i detta fall använts för att först samla all text på algoritmisk väg utifrån uppställda villkor för språket i texterna. Många av de teman som identifieras i en första genomgång av textmassan visar sig ofta vara irrelevanta (exempelvis "uses", "point of departure", "project", "material", "population"). Gavagai Explorer låter användaren manuellt avfärda sådana teman och fördelar sedan innehållet över nya teman i en andra genomgång. Man kan fortsätta att arbeta iterativt på detta sätt tills samtliga identifierade teman bedöms som relevanta. Gavagai Explorer gör det också möjligt att manuellt sammanfoga teman som bedöms höra ihop (exempelvis "förändring" och "utveckling") och ger efter förfrågan också förslag på termer som kan inkluderas i ett tema. Verktyget tillåter dessutom att termer läggs till eller tas bort från teman manuellt.

En sakkunnig validering av vilka termer som ingår i varje tema är grundläggande för kvaliteten i underlaget. Validering har därför genomförts av de ämnesrådsledamöter som arbetat med den beredningsgrupp där de fungerat som observatör och där de har ämneskompetens. Efter ett antal iterationer och manuella ingrepp kan teman skapas som förhållandevis väl motsvarar texternas innehåll. Arbetssättet är relativt tidskrävande, men ger samtidigt, genom en kombination av kvantitativ och kvalitativ metod, möjligheter att utvinna meningsfullt innehåll ur en relativt stor textmassa som i slutänden kan generera intressanta resultat. Dock krävs som nämnts ämnesmässig och sakkunnig förförståelse. Samtliga ämnesrådsledamöter har skrivit korta analyser (1/2 till 1 ½ sida) som grundar sig på resultaten av textmining-undersökningen inom respektive beredningsgrupp.

Förekomsten av utvalda teman i samtliga ansökningar om fria projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap från 2010 till 2017

Nedan återfinns fem diagram som över tid visar förekomsten av utvalda samhällsrelevanta teman i ansökningar om fria projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap samt vilken andel dessa teman har haft av beviljade ansökningar. De teman som valdes ut var:

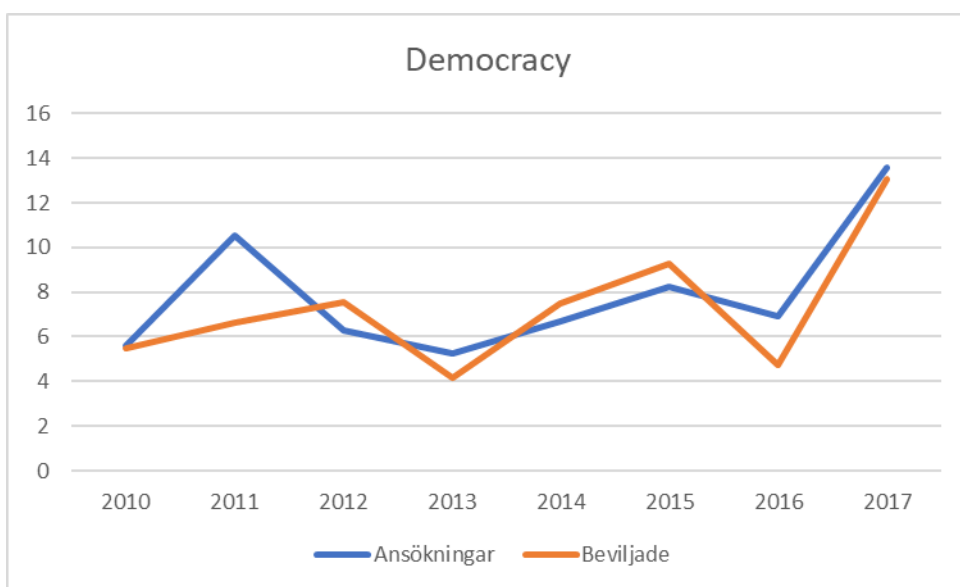
- Climate
- Democracy
- Gender
- Mental illness
- Migration

Tendenserna visar dels att forskare identifierar samhällsrelevanta områden, samt att dessa projekt beviljas medel innan särskilda satsningar påbörjas. Exempelvis ökar andelen ansökningar som behandlar klimatfrågor successivt under delar av undersökningsperioden. Deras andel av beviljade ansökningar nådde ett maximum 2013, fyra år innan det nationella forskningsprogrammet om klimatfrågor initierades 2017. Som en referens kan nämnas att parisavtalet om klimatförändringar träffades i december 2015. En liknande trend återfinns vad gäller temat migration där andelen ansökningar fördubblades under perioden 2013-2017, det vill säga åren innan det nationella programmet om migration och integration kom till stånd. Här bör jämförelsevis nämnas ökningen av antalet asylärenden i Sverige under sommaren och hösten 2015.

Det syns även andra tendenser där de särskilda satsningarna påverkar trenden i ansökningarna. Utlysningar av projektbidrag för forskning om demokrati gjordes 2011, 2014 och 2017. De sammanföll med en viss ökning i diagrammet 2014-2015 och en mer betydande ökning 2016-2017. Det beror troligtvis på att forskare har skickat in ansökningar om medel både från den särskilda satsningen och inom ramen för fria projektbidrag. När

en ökning av förekomsten av ett tema i ansökningar om fria projektbidrag sammanfaller med en särskild satsning bör detta kunna förklaras som en påverkan av den särskilda satsningen på temats förekomst bland ansökningar om fria projektbidrag, åtminstone delvis. I sådana fall är det viktigt att undersöka förekomsten av temat åren innan den särskilda satsningen för att kunna dra slutsatser om forskare intresserar sig för temats problemområde utan att det krävs särskilda satsningar. Slutsatserna är dock osäkra i och med att det förekom särskilda satsningar också inom temat psykisk hälsa, åren 2011 och 2014, utan att motsvarande ökning kan observeras bland ansökningar om fria projektbidrag. Omvänt kan ökningen av ansökningar som berör temat genus/kön 2014-2015 förklaras med att expertgruppen för genus avvecklades och medlen överfördes till HS ordinarie beredning 2014.

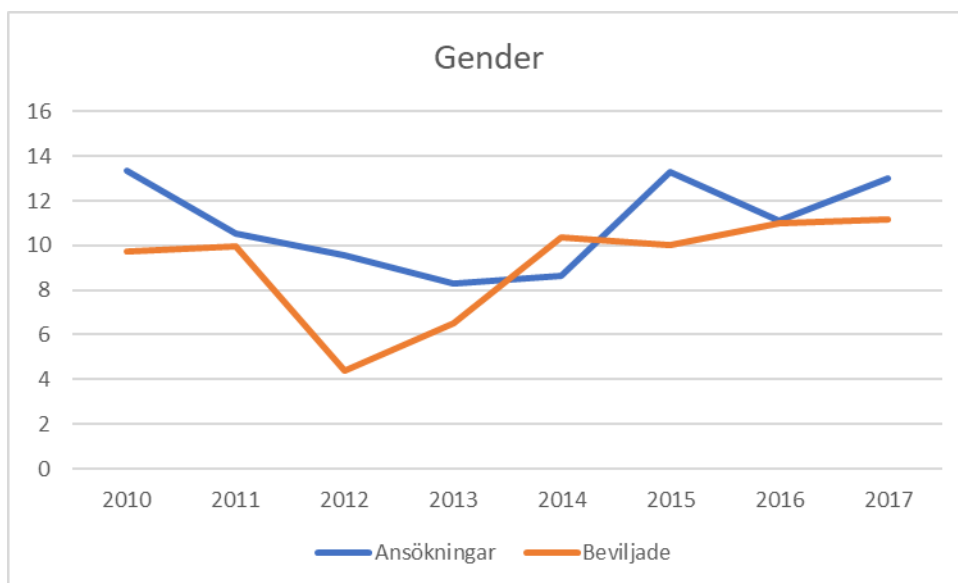
När det gäller temat demokrati har Vetenskapsrådet utlyst särskilda medel för demokratiforskning i en eller annan form sedan 2006. Tre maximumpunkter, 2011, 2015 och 2017 kan hänga samman med särskilda satsningar 2011, 2014 och 2017. Det senare året sammanfaller med en utlysning, men det är även året efter presidentvalskampanjen i USA, där frågan om demokratins hälsotillstånd aktualiserades, något som bör ha bidragit till det stora intresset för temat.

Fig. 2. Förekomst i procent av temat Democracy i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017.

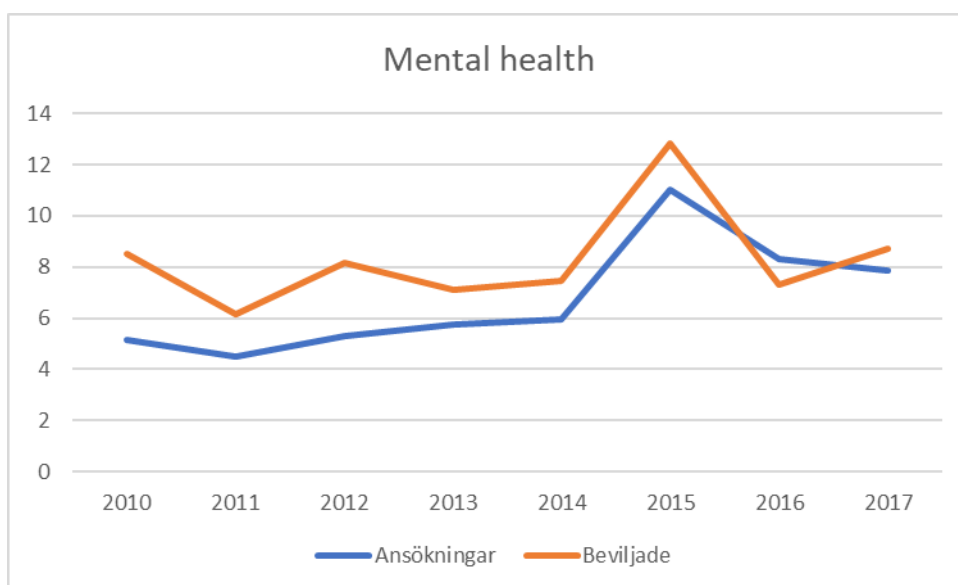
År 2014 överfördes medel från expertgruppen för genus som avvecklades till det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesrådets ordinarie beredning, något som kan ha resulterat i ökningen av ansökningar som berörde temat genus/kön 2014-2015.

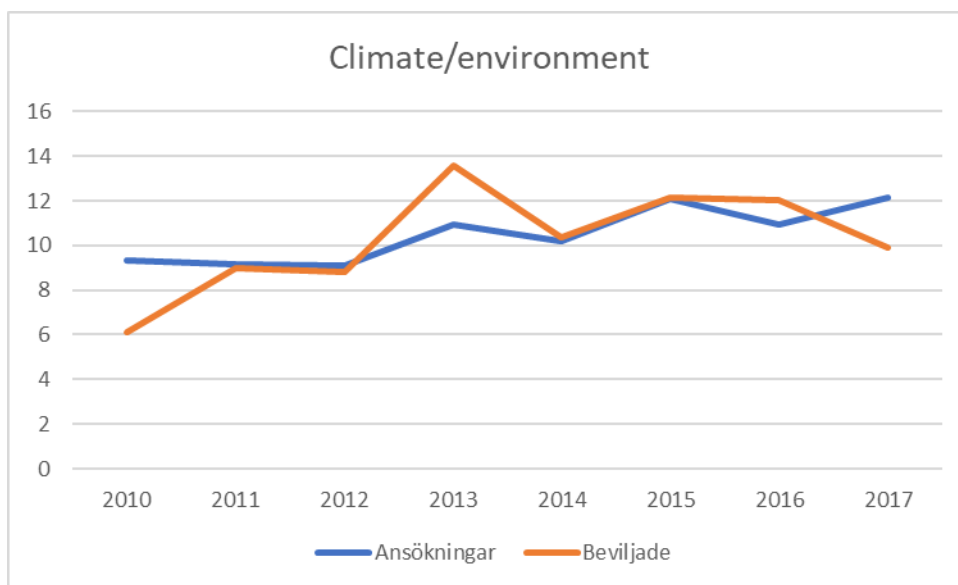
Förekomst i procent av temat Gender i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017.

Under perioden 2010-2015 fördubblades andelen ansökningar som behandlade psykisk hälsa, för att gå tillbaka något under de följande två åren. Trots att det förekom särskilda satsningar på temat 2011 och 2014 kan inte någon avgörande ökning av andelen ansökningar om fria projektbidrag observeras. Den uppåtgående utvecklingen har följt ett den ökade uppmärksamheten under perioden på frågor om psykisk hälsa, t.ex. inom arbetslivet och bland unga.

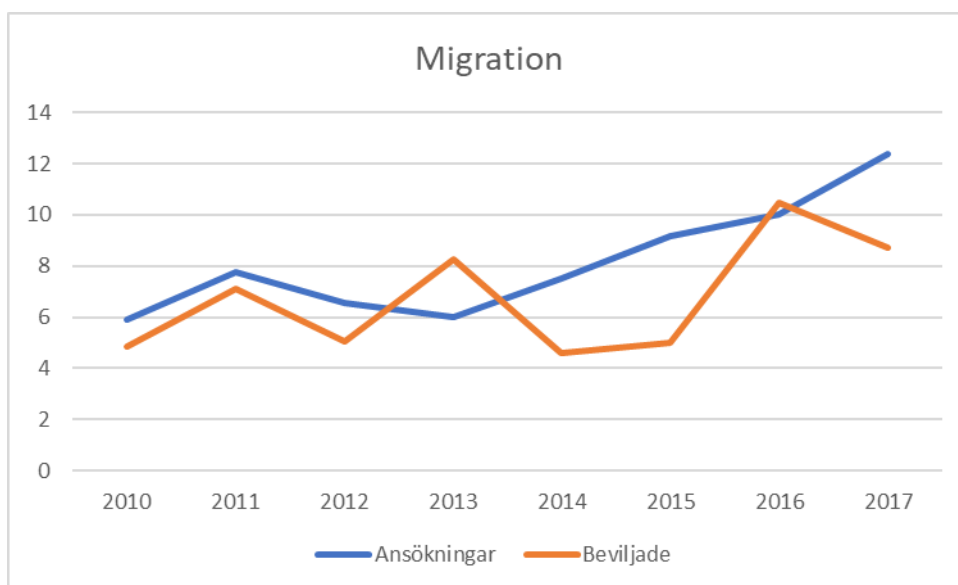
Förekomst i procent av temat Mental health i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017.

Andelen ansökningar som behandlar klimat- och miljöfrågor har ökat successivt under mätperioden. Dess andel av de beviljade ansökningar är som högst år 2013, två år innan Parisavtalet undertecknades.

Förekomst i procent av temat Climate/environment i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017.

Andelen ansökningar som behandlat temat migration har fördubblats under åren 2013-2017. Ökningen inleddes 2014 innan den stora ökningen av asylärenden i Sverige som bland annat förändrades av kriget i Syrien, och har stadigt fortsatt följande år.

Förekomst i procent av temat Migration i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017.

Resultaten av textmining-undersökningarna visar tydligt att forskare, om de ges möjlighet att fritt formulera frågeställningar och problemområden, själva identifierar relevanta samhällsfrågor i sina ansökningar om projektbidrag och att detta sker utan stimulering av särskilda satsningar. Undersökningen visar vidare att andelen ansökningar med de utvalda samhällsrelevanta teman som undersökts här och som beviljats medel under perioden 2010-2017 väl följer andelen ansökningar med dessa teman, möjligen med undantag för

genus/kön 2015 och migration 2014 och 2015. Med andra ord står sig ansökningar om medel för relevanta forskningsområden väl i den mycket hårda konkurrens som gäller för fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet. Andelen forskarinitierade projektansökningar med relevanta teman ökar i flera fall *före* särskilda satsningar har initierats, beslutats och formulerats i utlysningar. Det visar att forskare själva formulerar relevanta forskningsproblem snabbare än om dessa blir föremål särskilda satsningar med resultatet att forskningsbaserade åtgärder kan vidtas fortare. Det kan handla om ledtider som förkortas med ett eller några år, en tidsutdräkt som kan vara avgörande för att tillämpa nyvunna forskningsresultat i tid. Dessutom är det en fördel att ge forskare utrymme att egenhändigt formulera problemställningar utan att ta hänsyn till på förhand författade utlysningstexter eftersom det i flera fall kan öka precisionen i projektbeskrivningarna liksom i redogörelser över förväntade resultat.

Övergripande redovisning av resultat från varje beredningsgrupp inom humaniora och samhällsvetenskap 2010-2017

För det första visar undersökningen att de teman som valts ut i den första analysen av samhällsrelevanta teman många gånger finns med i flera beredningsgrupper. Exempelvis förekommer temat Migration i sex av nio beredningsgrupper med frekvenser mellan fyra och tretton procent och temat Climate/environment i fem beredningsgrupper.

En andra viktig slutsats av de olika textmining-undersökningarna som gjorts av engelska abstracts i ansökningar om fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet är att resultaten delvis speglar beredningsgruppernas sammansättning. Dessa kan nämligen spänna från relativ homogenitet med avseende på forskningsideal och -intresse, som den för psykologi, över grupper som består av några få ämnen, som den för statsvetenskap, freds- och konfliktforskning samt medie- och kommunikationsvetenskap, till sådana som består av flera mindre ämnen som den för religionsvetenskap, teologi, antikforskning, etnologi och genusvetenskap. Det är oftare lättare att dra tydligare slutsatser om teman inom beredningsgrupper med färre antal ämnen och större homogenitet med avseende på forskningstraditioner.

En tredje slutsats är att etablerade inriktningarna tycks dominera relativt starkt och att nya ansatser eller empiriska undersökningsfält endast förekommer i mindre grad. Inom vissa grupper, som den för estetiska vetenskaper, ekonomiska vetenskaper med kulturgeografi samt den för historiska vetenskaper och arkeologi, är det tydligt att inhemska förhållanden och material ännu står starka i ansökningarna liksom ett fokus på senare tidsperioder snarare än äldre. Noterbara undantag finns dock, framför allt inom beredningsgruppen för statsvetenskap, freds- och konfliktforskning samt medie- och kommunikationsvetenskap där internationella och globala studier tycks vanligare än de om svenska förhållanden.

Metodologiskt är bilden än mer splittrad även om ansökningarna i vissa beredningsgrupper har en övervikt mot en viss metod som enkätundersökningar inom ekonomiska vetenskaper med kulturgeografi samt intervjuundersökningar inom beredningsgruppen för sociologi, antropologi, socialt arbete och genusvetenskap. I beredningsgruppen för statsvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap dominerar intervju- och enkätundersökningar lika mycket. Ett ämne som tycks präglas av relativt homogena metodologiska ansatser är psykologin där kvantitativa metoder och experimentell inriktning tycks dominera och där även statistikens betydelse framgår, något som bekräftar bilden av en disciplin som ansluter relativt väl till naturvetenskapliga och medicinska forskningsmetoder. Synnerligen intressant är också att det inom språkvetenskaperna tycks finnas en trend mot kombinationer av kvalitativa analysmetoder och detaljstudier med kvantitativa, statistiska angreppssätt, något som ansluter väl till de metodologiska utvecklingstendenser som förknippats med en ökad användning av digitaliserat empiriskt material i olika forskningssammanhang.

Redogörelser för resultat från varje beredningsgrupp

HS-A

HS-A är gruppen för de estetiska vetenskaperna. Dominerar gör litteraturvetenskap, ett ansökningsämne som idag också räknar in en inte obetydlig mängd ansökningar med litteraturhistorisk inriktning från moderna språk, följt av i storleksordning konstvetenskap, filmvetenskap och musikvetenskap. Arkitektur – och i någon mån design – förekommer också som teman vilka behandlas av HS-A-gruppen. Detta framgår av textmining-diagrammets fjärde sektion (den tematiskt samlade grupp 4” i diagrammet nedan). Det bör tilläggas att det

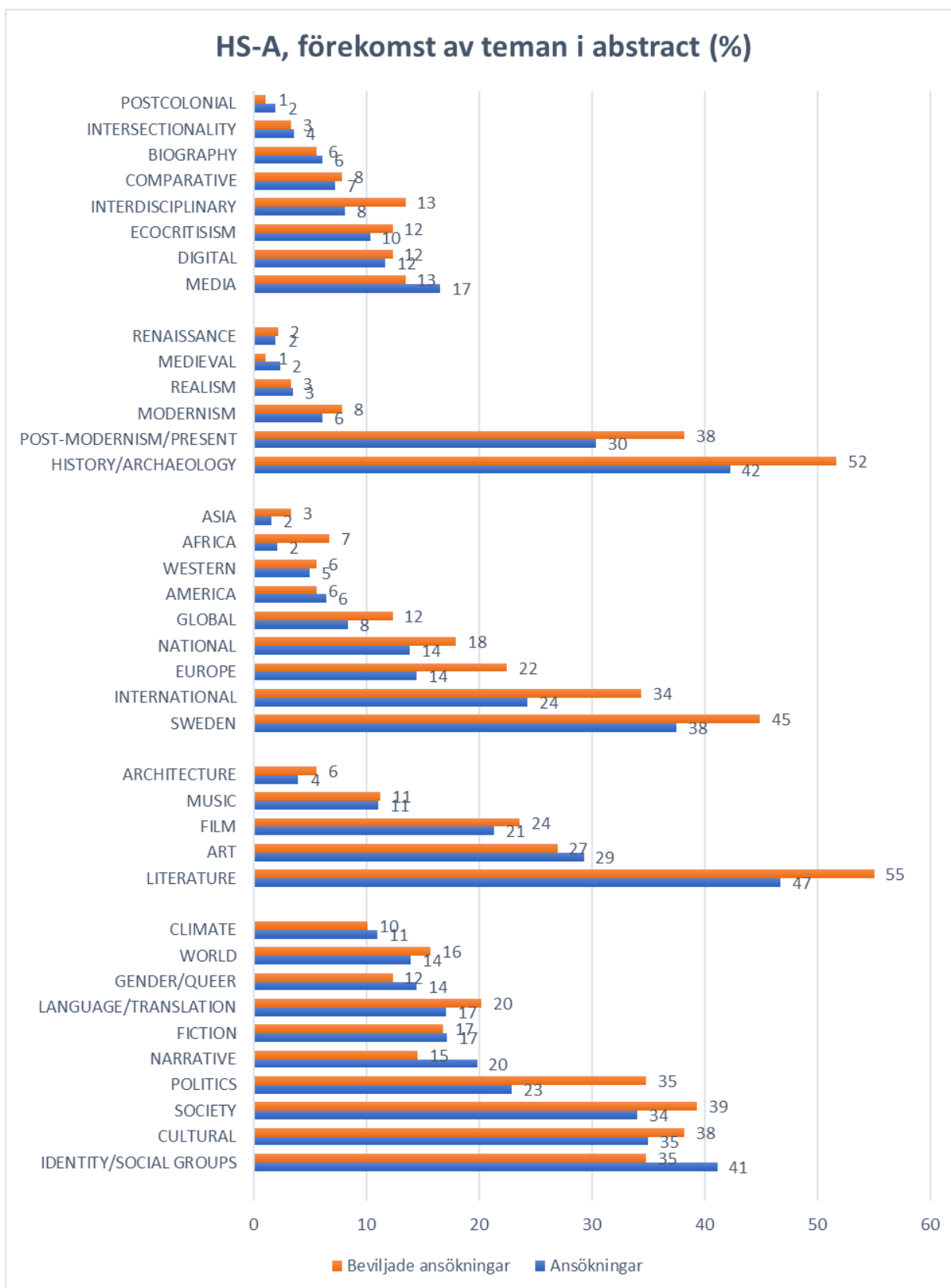
också inkommer ansökningar från angränsande humanistiska discipliner, som religionsvetenskap och idé- och lärdomshistoria, någon gång historia. I dessa fall styrs valet av bedömningsgrupp i regel av materialets karaktär.

Den som med utgångspunkt i textmining av insända ansökningars abstract vill föra slutledningsresonemang om trender och tendenser inom de estetiska vetenskaperna i Sverige under perioden 2010–2017 bör hålla i minnet att det för det första rör sig om en relativt kort period och för det andra att ansökningarnas abstract inte fångar in alla viktiga rörelser inom fältet vad beträffar ämnes- och teorival. -Exempelvis får temat ”Biography” en tämligen blygsam placering, trots att det rymmer termer som ”autobiografi” m.fl. vilka bör spegla det ökade intresset för självframställning och minne och liknande inom humaniora under en ganska lång period. Temat antyder möjligtvis detta, men ett generellt intryck av området är att temat i realiteten upptar humanistiska forskares intresse i långt högre grad än vad denna siffra och placering indikerar. Dessutom, och det är det andra problemet förknippat med försöket att dra slutsatser av trender och tendenser med utgångspunkt i detta material, speglar inte detta det reella uppsvinget sedan ett par decennier för biografisk forskning; det rör sig om enskilda forskningsinsatser som i ringa mån har genomförts med stöd i extern finansiering av Vetenskapsrådet.

Dessa reservationer till trots är det möjligt att med utgångspunkt i det redovisade diagrammet göra vissa, dock mycket försiktigt formulerade, iakttagelser och slutsatser. I den sista gruppen som innehåller teman som vi kan kalla för ”Modeord”, hamnar ”identity/social groups” överst, vilket kan ge anledning att korrigera den ovan gjorda noteringen om biografi och memoar-forskningen. Med hänsyn till det tilltagande intresset och den teoretiska fördjupning rörande självframställning av olika slag som ägt rum inom humaniora är det inte förvånande att detta tema har en hög procentuell förekomst i abstracts. Det kan i denna tematiska grupp också noteras att ”cultural”, ”society” och ”politics” är av så pass allmän karaktär att det är vanskligt att dra några bestämda slutsatser beträffande favoriserade ämnesval inom estetiska vetenskaper, samtidigt som det inte alls överraskar att just dessa teman, är rikt representerade i textunderlaget. Men den här typen av iakttagelser skulle kunna bli riktigt intressanta om vi fick möjlighet att undersöka ett motsvarande material från ett tidigare skede i den humanistiska forskningens historia i Sverige. ”Narrative” och ”Fiction” är som väntat representerade i detta material, men det säger egentligen inte så mycket. Av större intresse är att ”translation”, ”gender/queer” och ”world” finns med – samtliga dessa teman fångar in olika starka trender inom humanistiska forskning och kanske inte minst inom de estetiska vetenskaperna: översättningsstudier, världslitteratur, kön och identitet och i vissa kombinationer med varandra ger tveklöst en antydning av hur delar av forskningsfronten idag ser ut. Att temat ”text-analysis” inte återfinns i materialet kan onekligen stämma till eftertanke. Ett arbetssätt som kan räknas som en humanistisk basfärdighet, inte minst inom litteraturvetenskap, nämns inte – förmodligen för att det inte längre är en teoretiskt underbyggd och motiverad metod som står i vetenskapsteoretisk kontrast till andra teorier och metoder som fallet var under 1970-talet och tiden närmast därefter. Det textcentrerade studiet fick då motiveras och försvaras mot andra äldre och då etablerade teoretiska perspektiv och metoder. Så är inte fallet idag.

Ämnena har redan inledningsvis kommenterats. När det gäller de två följande grupperna av teman, grupp 3 (”Geografi”) och grupp 2 (”Tidsperioder”), kan sammanfattningsvis två förhållanden konstateras. För det första att de estetiska vetenskaperna fortfarande tycks favorisera ämnen och material av inhemsk proveniens – en omständighet som av sentida utvärderingar uppmärksammats åtminstone vad avser ämnet litteraturvetenskap. Detta uppvägs av de övriga teman som indikerar en orientering mot internationella och utomeuropeiska kulturfenomen, men utan äldre jämförelsematerial är det osäkert hur pass stort det ökande intresset för omvärldens kulturer och litteraturer är i förhållande till hur det har sett ut tidigare i ämneshistorien. En trend som har kunnat noteras under en längre period och som också påpekats av olika externa forskningsfinansiärer med god överblick över humaniora är det förhållandevis låga intresset för tidigmoderna kulturer och förhållanden. ”Medieval” och ”renaissance” får anmärkningsvärt låga siffror i jämförelse med temat ”post-modernism/present”, vilket om något bekräftar intressedominansen för att studera fenomen och verk från det närmast föregående och innevarande sekel, och kanske i synnerhet samtidsfenomen.

Den samlade gruppen av teman som beskriver ”Teori/metod” kan vara en smula missvisande eftersom de teman som listas efter förekomst i abstracts inte enbart tycks spegla teoretiska inriktningar och metodiska grepp, utan också ämnesinriktningar i mer bred mening. Det kommer dock inte alls som en överraskning att förekomsten av ”media” och ”digital” och ”ecocriticism” noteras i detta sammanhang – det överensstämmer med de intresseförskjutningar som har kunnat iaktas inom flera av de estetiska vetenskaperna under flera decennier.

Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-A (procent).

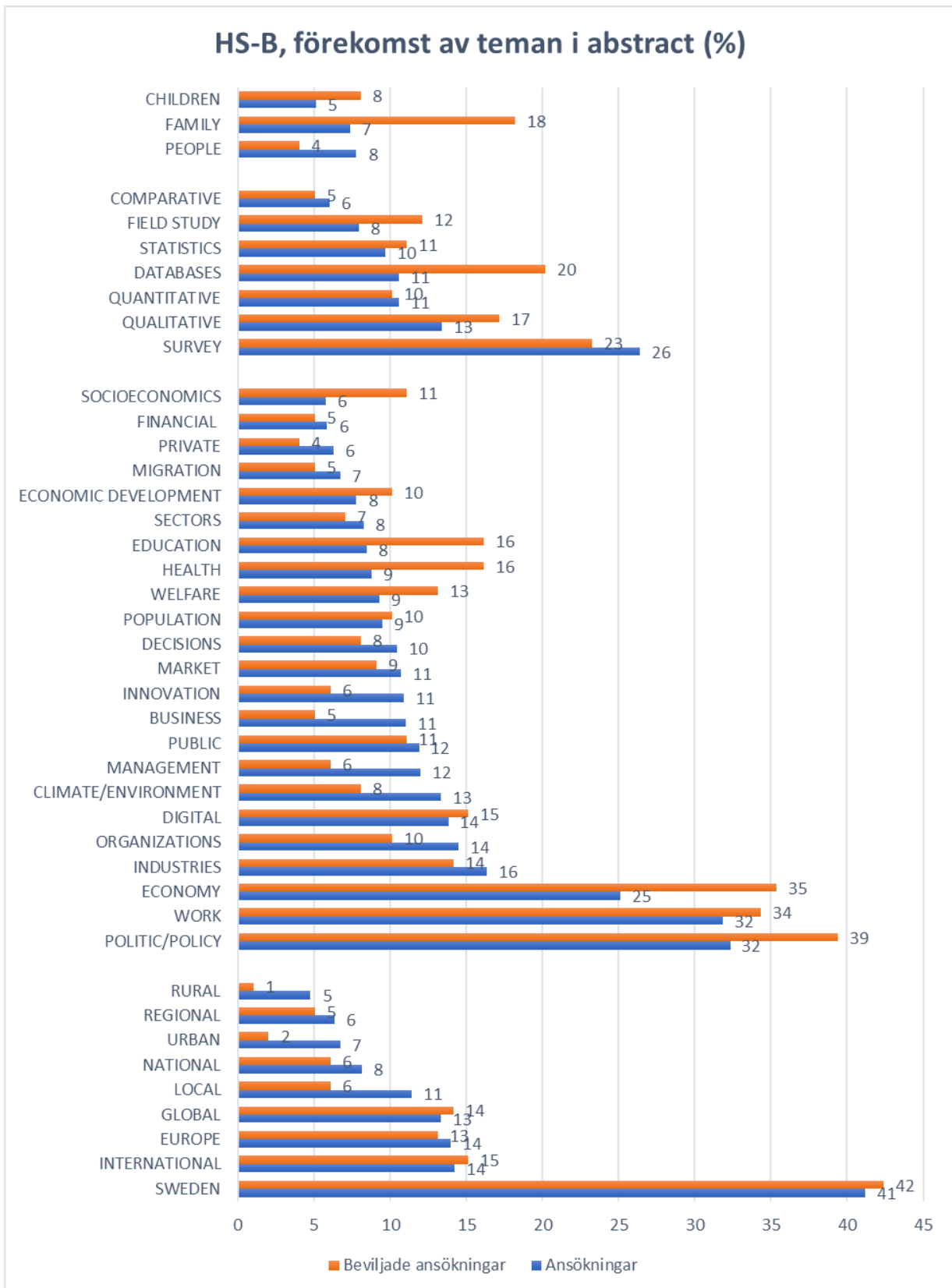
HS-B

HS-B är en ämnesmässigt bred grupp vilket även framkommer i diagrammet. Bredden i såväl forskningsämnen som metoder är betydande. Givet den ämnesmässiga bredden är det noterbart att den akademiska ämnestillhörigheten inte blir tydlig i analysen. Det är istället forskningsfrågorna och metoderna som framgår tydligt.

En stor del av ansökningarna behandlar svenska frågor och förhållanden men det finns även en betydande del som är mer internationella. I den breda bilden av olika forskningsområden är det framförallt tre teman som är ofta återkommande: politik och politikåtgärder, arbete samt ekonomi. Dessa tre teman återkommer i ca en tredjedel av ansökningarna vardera. Dessutom uppvisar de en än högre andel av de beviljade ansökningarna. Tre andra teman som har en hög beviljandeandel är välfärd, hälsa och utbildning. Dessa tre finns vardera i mindre än 10 procent av ansökningarna men finns i närmare 15 procent av de beviljade ansökningarna.

Den metodmässiga bredden är tydlig i materialet. Här syns både kvalitativ och kvantitativa studier med olika typer av datakällor. Det enskilt vanligaste temat i ansökningarna är survey som återfinns i drygt en fjärdedel av ansökningarna. Andra teman som utmärker sig med höga beviljandegrader är kvalitativa studier, databaser och fältstudier.

Den breda och komplicerade bild som ges av textmining-analysen för HS-B är svår att sammanfatta. Den omfattar många olika forskningsfrågor och metoder. Ett sätt att tolka diagrammet är att det bedrivs mycket forskning som behandlar svenska politikrelevanta frågor framförallt inom arbetsliv och ekonomi med en stor metodmässig bredd.

Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-B (procent).

HS-C

De forskningsansökningar som inkommit till HS-C under de senaste åtta åren har sin hemvist inom forskningsämnena sociologi, antropologi, socialt arbete samt, under perioden 2014-2017, genusvetenskap. Dessutom ingår ett mindre antal ansökningar inom kriminologi och pedagogik. Här finns även ansökningar inom den relativt stora forskningsämnesgruppen Annan samhällsvetenskap, t.ex. tvärvetenskapliga studier inom samhällsvetenskap. Forskningsansökningarna inom HS-C spänner således över många forskningsämnen, och utgör sammantaget en stor grupp inom HS-området. Under perioden 2010-2017 bereddes 1505 ansökningar inom HS-C. Av dessa kunde 111 beviljas forskningsmedel.

När alla dessa ansökningar analyseras med hjälp av textmining framkommer teman som är vanligt förekommande. Dessa teman återspeglar ovanstående sammansättning av samhällsvetenskapliga ämnen samt den typ av information som normalt ges i ett abstract. De återspeglar också de forskningsfrågor som anses intressanta och relevanta bland svenska forskare. När alla ansökningar inkomna till HS-C analyseras kan 39 teman urskiljas. I figuren nedan har de organiserats efter frekvens (de blå och röda staplarna) samt inom kategorierna empiri, geografiska dimensioner, samhällsgrupper, och övriga teman. Enbart teman som framkommer i minst 5 procent av ansökningarna visas för HS-C (med undantag för geografiska dimensioner). Temana är dock många gånger heterogena konstruktioner och måste tolkas med detta i åtanke. Då varje tema är uppbyggt av ett antal termer relaterade till temat, och exempel på ingående termer ges i texten nedan exempel på sådana för att bidra till tolkningen.

Inom HS-C finns en stor variation i den empiri som används i forskningen. Oftast inhämtas empirin mer eller mindre direkt från forskningspersonerna med en övertikt på olika typer av intervjuer. De fyra största temana som återspeglar empiri utgörs av 'interviews' (48 % av alla abstracts, med termer såsom 'structured interviews', 'telephone interviews', 'in-depth interviews', 'narrative interviews'); 'observations' (18 %, med termer såsom 'participant observations' och 'ethnographic fieldwork'); 'survey' (10 %); samt av 'databases/digital' (22 %).

Följande grupp teman med geografiska dimensioner är av olika karaktär och speglar både studiepopulationer, platsangivelser, komparationer, perspektiv, studieobjekt, teorier, etc. En slutsats är att majoriteten av ansökningarna fokuserar Sverige men att det samtidigt finns en omfattande geografisk spridning och ett intresse för både det lokala och globala.

Många ansökningar har ett fokus på samhällets organisering, skillnader mellan grupper och/eller specifika grupper. Ett vanligt tema är 'gender' (17 % av alla ansökningar). De termer temat bygger på fokuserar betydelsen av kön och könsskillnader, t.ex. 'gender differences', 'gender inequalities', 'gender discrimination', 'gender segregation', 'gender norms', 'gender roles' och 'gender identities'. Inom de två närliggande temana 'people/groups' (30 %) och 'women' (7 %) fokuseras olika, och ofta specifika, grupper med stor variation. Här förekommer termer som indikerar ett intresse för specifika åldersgrupper (såsom 'older people', 'teenagers'), funktionsvariation (t.ex. 'disabilities', 'deaf people'), och grupper definierade genom kön och etnicitet (t.ex. 'somali women') eller kön och sexualitet (t.ex. 'lesbian women'). Ett intresse framträder också för ursprungsbefolkningar (t.ex. 'sami people'), liksom för grupper definierade i förhållande till majoritetssamhället (t.ex. 'marginalized groups', 'minority groups'). Barn utgör också ett tema (10 %). Inom temat 'socio-economic groups' (12 %) finns främst studier med fokus på social klass (t.ex. 'social classes', 'working class', 'middle class') och inkomst/ekonomi (t.ex. 'low-income households', 'richness'). Ett annat tema som framträder är 'migrants/migration' (13 % av alla abstract), med termer som speglar olika grupper av migranter (t.ex. 'economic migrants', 'undocumented migrants', 'refugees' och 'asylum seekers'), samt olika aspekter av migration och integration. Ett ytterligare tema är 'ethnic groups' (7 %).

Stora teman inom HS-C utgör 'development' (29 %), 'processes' (23 %), 'society' (22 %), 'practices' (22 %), 'political' (20 %), 'policy' (20 %), 'cultural' (19 %) och 'values' (18 %).

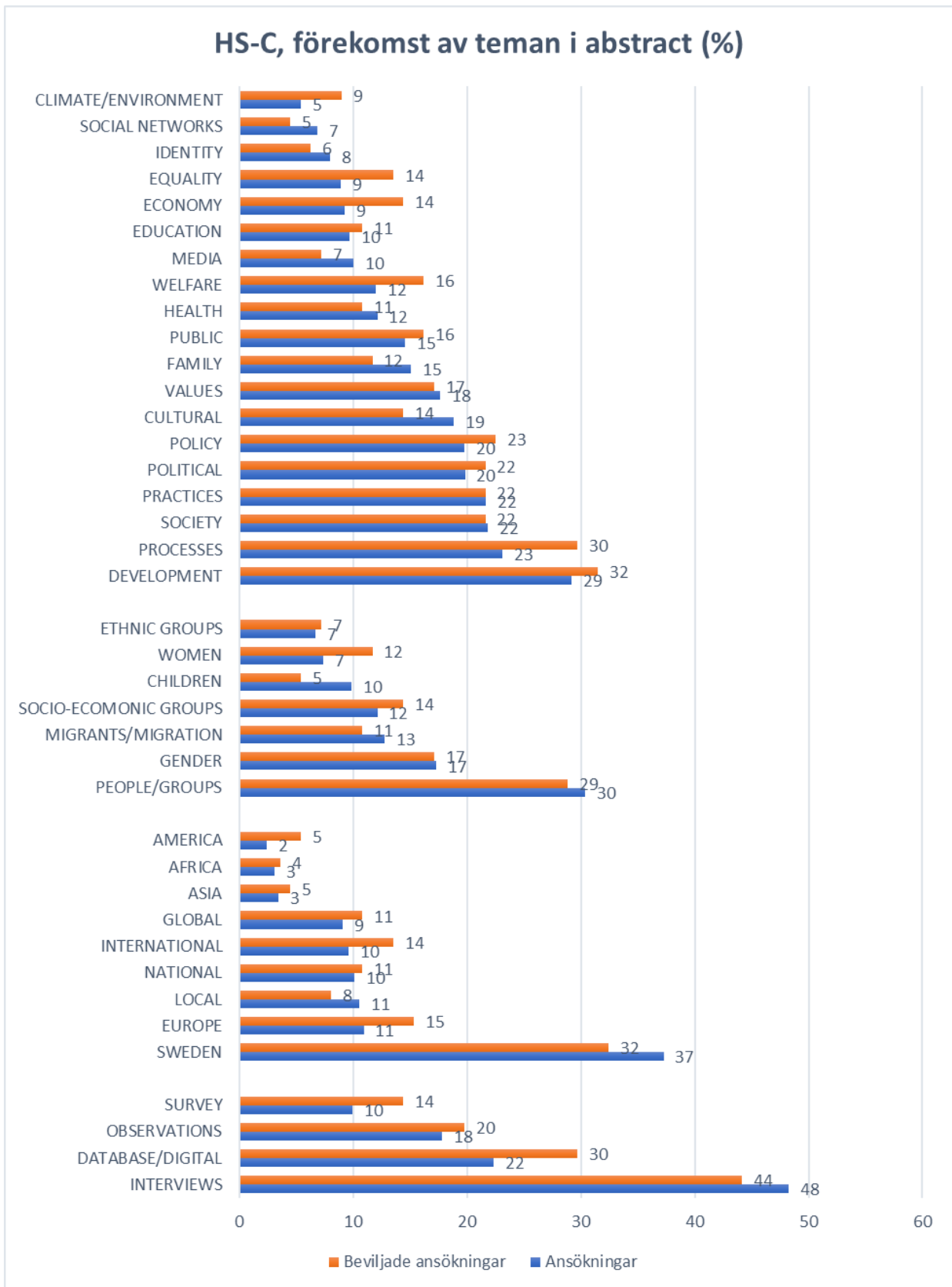
Temana indikerar vanliga intressen och perspektiv bland samhällsvetenskapliga forskare, och utgör även specificeringar av metoder, teorier, forskningsfält, etc. De är i hög grad heterogena. Inom temat 'practices' ingår t.ex. termer såsom 'parenting practices', 'clinical practice', 'discriminatory practices', 'sexual practices' och 'agricultural practices'.

Ytterligare teman med lägre frekvenser är 'family' (15 %), 'public' (15 %), 'health' (12 %), 'welfare' (12 %), 'media' (10 %), 'education' (10 %), 'economy' (9 %), 'equality' (9 %), 'identity' (8 %) och 'social networks' (7 %). Det kan vara intressant att notera att hälsa utgör ett tema inom HS-C, och de ingående termerna visar på ett intresse för både hälsa i sig (t.ex. 'mental health', 'psychological health', 'cardiovascular health', 'health disparities') och hälso- och sjukvården som organisation, profession och arbetsplats. Det minsta temat som redovisas är 'climate/environment' (5 %) och termerna indikerar ett intresse för bl.a.

klimatförändringar (t.ex. 'human-induced climate change', 'global warming') och miljömässig hållbarhet (t.ex. 'environmental pollution', 'overfishing', 'deforestation').

Analysen speglar teman som de framkommer i ansökningar om forskningsmedel. Det skapar en bred men också skev bild i förhållande till faktisk forskning. Långt ifrån alla forskningsidéer kan omvandlas till faktisk forskning, inte minst med tanke på att endast en minoritet av ansökningar beviljas forskningsmedel. De teman som visas i figuren och förekommer i minst fem procent av alla ansökningar (de blå staplarna) förekommer dock i liknande omfattning bland dem som beviljats forskningsmedel (de röda staplarna). Även om ytterligare teman kunde ha framkommit om analysen gjorts direkt på beviljade ansökningar, framstår de här redovisade temana som vanliga även inom den delmängd där forskningsansökan erhållit ekonomiskt stöd för att omvandlas till faktisk forskning.

Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-C (procent).

HS-D

De forskningsansökningar som inkommit till HS-D under den undersökta perioden finns inom forskningsämnena filosofi och juridik. Från och med 2018 ingår även ämnena etik och kriminologi i samma grupp, vilka dock inte avspeglas i denna undersökning. HS-D är en av de mindre grupperna som analyserats. Under den studerade perioden bereddes 487 ansökningar inom HS-D och av dessa kunde 75 beviljas forskningsmedel. Det innebär att 15,4 % av ansökningarna i HS-D erhöll forskningsmedel från Vetenskapsrådet.

Filosofi och juridik är två olika ämnesområden med skilda forskningstraditioner, forskningsfält och forskningsfrågor. Även inom respektive ämne finns det tydligt avgränsade forskningsområden som avspeglas som teman när alla ansökningar analyseras gemensamt med hjälp av textmining. Det framkommer dock även flera teman som är gemensamma för båda ämnena. Dessa rör särskilt teman kring samhällets organisering, samhällsutveckling och specifika grupper. Det är värt att notera att temana begränsas av den typ av information som normalt ges i ett abstract. De aktuella teman som tagits fram kan dock anses illustrera centrala forskningsämnen i de studerande ansökningarna.

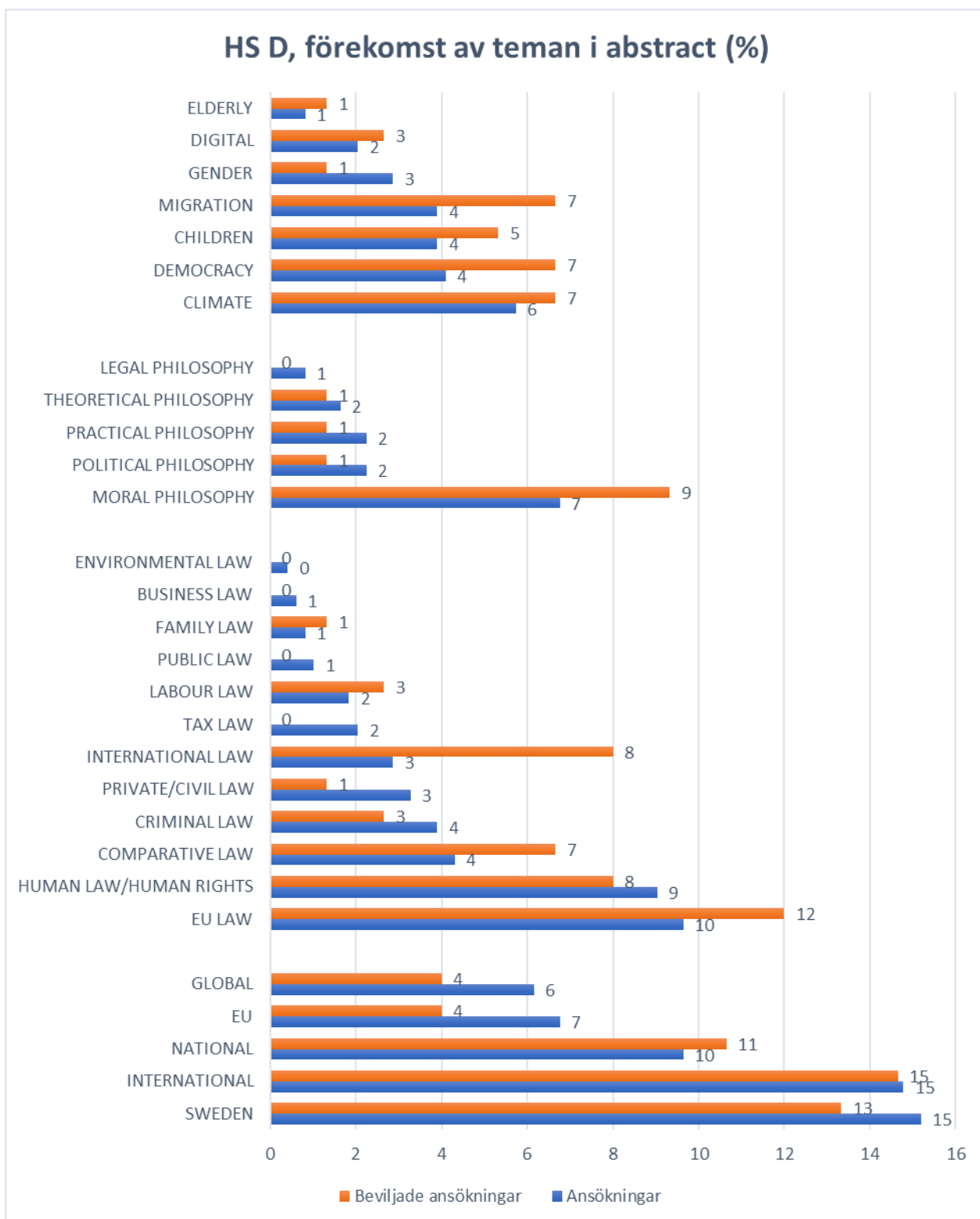
Av analysen av de engelska abstract som ingår i varje ansökan framgår att det finns 29 teman. Dessa framgår av figuren nedan. I tabellen har de organiserats i grupper som representerar kategorierna geografiska dimensioner, de två ämnesmässiga indelningarna samt övriga teman. Vissa teman har fått strykas på grund av att tillräcklig information i abstracten inte framkommit. Exempelvis visade det sig att den variation av empiri som behandlas i analysen av vissa andra beredningsgrupper, såsom HS-C, inte var en framkomlig väg i HS-D, eftersom det sällan framgår av de analyserade abstracten i denna grupp vilken empiri som planeras att användas i forskningsprojekten. Överhuvudtaget uppvisar analysen av abstracten en stor heterogenitet. Eftersom HS-D är en liten grupp med två mycket skilda ämnen är det särskilt svårt att få fram teman som överensstämmer med båda ämnenas forskningsutveckling under perioden. Förutom indelningar i geografiska dimensioner och generella sakområden har därför även vissa ämnesavgränsningar inom juridik respektive filosofi belysts.

Gruppen av teman som påvisar geografiska dimensioner visar att det finns en stor spridning och ett tydligt intresse av såväl det nationella som det internationella. Tre vanliga teman med geografiska dimensioner är 'international' (15 %) och 'Sweden' (15 %) samt 'national' (10 %). Att inte de två sistnämnda slagits samman kan förklaras av att temana i vissa ansökningar kan stå för olika studieobjekt och perspektiv, där exempelvis 'national' kan utgöras av en komparativ studie av olika nationella lagstiftningssystem. Överhuvudtaget är det värt att notera att geografiska dimensioner kan vara av olika karaktär och återspegla studiepopulationer, platsangivelser, komparationer, perspektiv, studieobjekt och teorier. De andra två teman, 'EU' och 'global' förekommer också i flera abstracts (6-7 % vardera) och visar att dessa ansökningar har utomnationella dimensioner. En slutsats är alltså att även om hel del ansökningar fokuserar Sverige finns det samtidigt en stor geografisk spridning.

För de ämnesmässiga temana kan det i fråga om juridik konstateras att det finns en viss betoning på den internationella rätten, inklusive EU-rätten, i abstracten. Här återfinns EU law (10 %), human rights law (9 %), comparative law (4%) och international law (3 %). Detta återspeglar sannolikt det ökade intresset för såväl de inomeuropeiska som de globala frågorna inom skilda fält av rättsvetenskapen. De teman som betonar traditionella ämnesindelningar såsom criminal law (4 %), private law (3 %), tax law (2 %), labour law (2 %), public law (1 %) och family law (1 %) förekommer i liten utsträckning i abstracten. Värt att notera är att ansökningar inom 'environmental law' ter sig sällsynta (0 %).

Inom ämnet filosofi är moralfilosofi det mest förekommande temat i abstracten (7 %). 'Political philosophy' (2 %) och 'legal philosophy' (1 %) är mer sällan förekommande teman. För den traditionella indelningen av filosofifämnet återfinns både 'practical philosophy' och 'theoretical philosophy' i 2 % av abstracten. Det går inte att dra några tillförlitliga slutsatser av dessa låga siffror annat än att forskarna sällan kategoriserar sina projekt enligt dylika indelningar av ämnet.

Det finns ett antal ansökningar som har ett fokus på samhällets organisering, samhällsutvecklingen och specifika grupper. Ett sådant tema är 'climate' (6 % alla ansökningar). I flera teman återfinns specifika grupper. Det kan återspegla ett intresse för specifika åldersgrupper där barn och äldre är två sådana grupper som återkommer som teman. 'Children' (eller motsvarande begrepp) förekommer i 4 % av ansökningarna. Ansökningar med termer som återfinns inom temat 'elderly' är mycket sällsynta (1 %). Ett annat tema är 'gender' (3 % av alla ansökningar) och består av ansökningar som innehåller studier som fokuserar betydelsen av kön och könsskillnader. Ett annat tema som framträder är 'migration' (4 %). Ett tema som fokuserar samhällets organisering är 'democracy' (4 %). Ett ytterligare tema är 'digital' (2 %).

Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-D (procent).

HS-E

Beredningsgruppen HS-E har under undersökningsperioden bestått av ämnena statsvetenskap, freds- och konfliktforskning samt medie- och kommunikationsvetenskap. Ämnena är självständiga discipliner men har flera gemensamma beröringspunkter med avseende på teori, begrepp, metodologi och empiri. Vid en del lärosäten har ämnena en gemensam institutionell historia. Samarbeten över ämnesgränserna är vanligt förekommande och återfinns även i enskilda projektansökningar. Statsvetenskap är det större ämnet och brukar stå för ungefär hälften av ansökningarna inom gruppen.

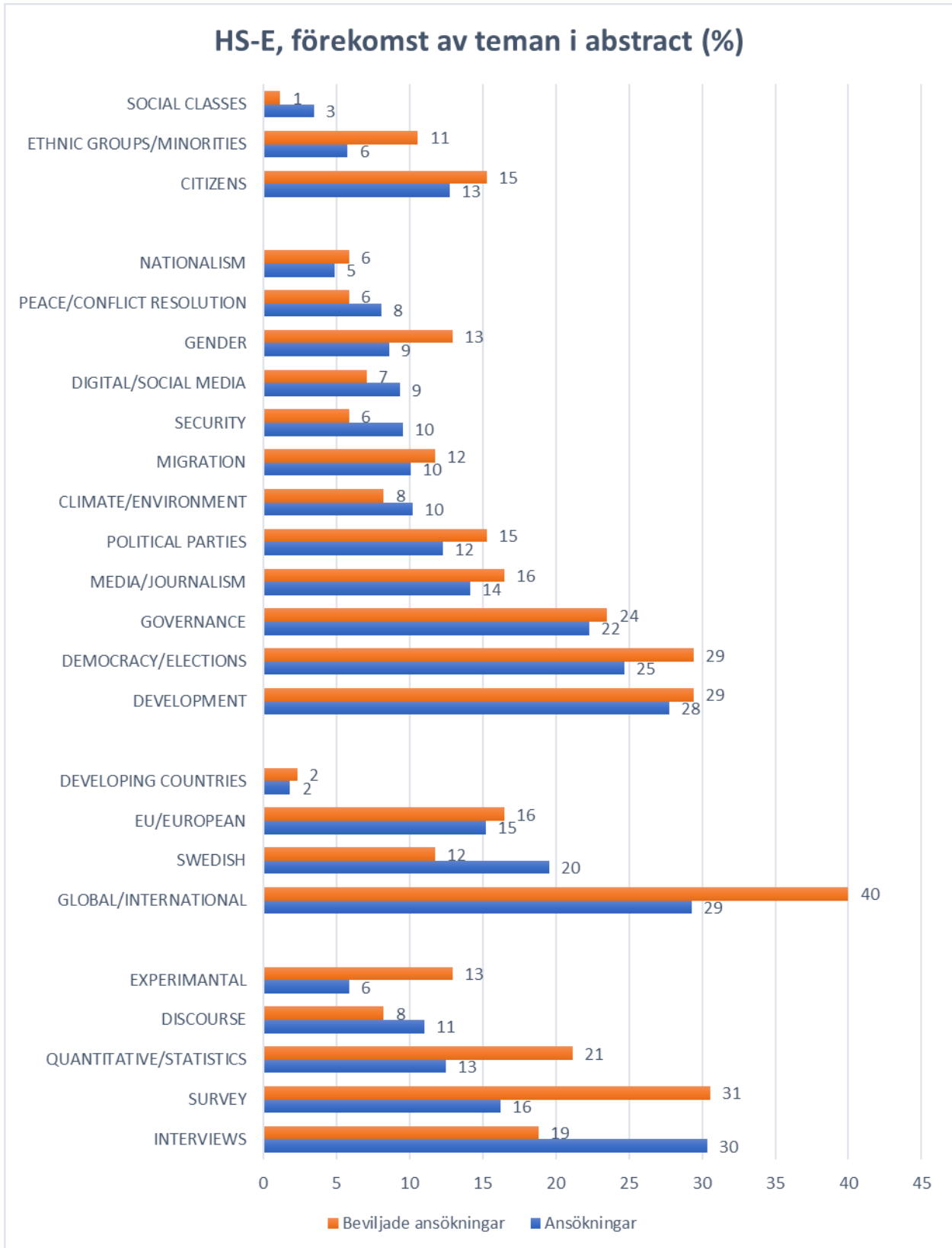
Figuren nedan visar förekomst av teman som relaterar till *sociala grupper, forskningsområden, geografiska analysnivåer* samt *metodologier*.

Sociala grupper: I den här gruppen dominerar temat "Citizens" som återfinns i 13 procent av de inlämnade ansökningarna. Därefter följer "Ethnic groups/Minorities" (6 procent) och "Social classes" (3 procent). "Ethnic groups/Minorities" är något överrepresenterat i de beviljade ansökningarna, men skillnaderna är små.

Forskningsområden: Resultaten visar att de vanligaste temana i den här gruppen är "Development", "Democracy/Elections" samt "Governance". Dessa tre teman förekommer var och ett i ungefär 25 procent av de inlämnade ansökningarna liksom bland de beviljade ansökningarna. Därefter följer temana "Media/Journalism", "Political parties", "Climate/Environment", "Migration", "Security", "Digital/Social Media", "Gender", "Peace/Conflict Resolution" samt "Nationalism", där respektive tema förekommer i mellan 5 och 15 procent av de inlämnade ansökningarna. Sammantaget speglar forskningsområdena de relevanta problematiker kring demokrati, media, klimat, migration, digitalisering, utveckling, fred och säkerhet och genusfrågor som också präglar samhällsdebatten.

Geografiska analysnivåer: Resultaten visar vidare att "Global/International" är vanligast förekommande (29 procent), följd av "Swedish" och "EU/European" (20 respektive 15 procent). "Developing countries" uppgår endast till 2 procent. Även här finner vi en diskrepans mellan beviljade ansökningar och övriga ansökningar. Hela 40 procent av de beviljade ansökningarna inrymmer temat "Global/International" (mot 29 procent av de inlämnade ansökningarna) medan knappt 12 procent av de beviljade ansökningarna inrymmer temat "Swedish" (mot 20 procent av de inlämnade ansökningarna).

Metodologier: Bland de förekommande metodologierna dominerar "Interviews" bland de inlämnade ansökningarna, före "Survey" och "Quantitative/Statistics". Därefter följer "Discourse" och "Experimental". Här återfinns vi skillnader mellan förekomst i alla ansökningar och bland dem som beviljats. "Interviews" återfinns i 30 procent av samtliga inlämnade ansökningar, men endast i 19 procent av de beviljade ansökningarna. "Survey" förekommer i 16 procent av de inlämnade ansökningarna, men i 31 procent av de beviljade ansökningarna. På ett motsvarande sätt förekommer "Quantitative"/"Statistics" i 13 procent av de inlämnade ansökningarna och i 21 procent av de beviljade ansökningarna. Ansökningar som använder någon form av kvantitativa metoder tycks således beviljas i något högre grad än ansökningar som arbetar med intervjuer. Även ansökningar som arbetar med experiment är överrepresenterade i de beviljade ansökningarna. Det är viktigt att utvärdera om denna skillnad uteslutande beror på kvalitetsskäl eller om några andra faktorer (till exempel beredningsgruppens sammansättning) spelar roll.

Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-E (procent).

HS-F

Av de ansökningar som inkommit till HS-F under perioden 2010-2017 kan en stor majoritet klassificeras som tillhörande ämnet psykologi.² Att HS-F under perioden hanterat ansökningar från ett enskilt ämne kan motiveras av den klusteranalys som redovisas i Figur 1 i forskningsöversikten (s.9), där psykologi som ämne har tydligare kopplingar till Medicin och hälsovetenskap än övriga ämnen inom samhällsvetenskap och humaniora.

I texten nedan operationaliseras trender inom ämnet psykologi utifrån teman i ansökningar till HS-F. Andelen inskickade ansökningar som använder ett visst tema i sitt abstract används som ett mått på hur mycket forskning som bedrivs inom ett visst område inom ämnet psykologi i Sverige. Motsvarande mått för beviljade ansökningar (och den relativa förekomsten i sökta och beviljade ansökningar) används för att närma sig frågor om vetenskaplig kvalitet och konkurrenskraft bland den forskning som bedrivs inom varje tema. Givetvis finns det många projekt som har beviljats medel av andra bidragsgivare och som har hög vetenskaplig kvalitet trots avsaknad av finansiering från Vetenskapsrådet, dock görs bedömningen att dessa mått ändå avspeglar trender inom psykologi under de aktuella åren.

Vad som är slående är den stora förekomsten av kvantitativa metoder, experimentell design och statistikens betydelse för psykologin. Begrepp som hjärnan, utveckling, och diagnostik är också vanliga teman, både bland samtliga ansökningar och bland ansökningar som beviljats medel. Bland psykologins delämnen är kognition, perception, språk, känslor, inlärning och minne exempel på vanliga forskningsområden. Psykologin i Sverige är med andra ord ett ämne där experimentell kvantitativ forskning är dominerande, samtidigt pågår forskning inom en stor del av ämnets delområden.

Vissa teman sticker ut. Relativt sett framgångsrika ansökningar använder ofta begrepp som experimentell design, kognition, hjärnan, minne, livsstil, diagnos, och livsförändringar.³ Områden med relativt få beviljade anslag (givet antal ansökningar) inkluderar utveckling, behandling, samhälle och arbete. Skillnaderna är dock inte stora. Ett ämne med få men konkurrenskraftiga forskare kan ges en hög beviljandegrad⁴ på samma sätt som ett brett ämne med många aktiva forskare kommer att leda till större variation i kvalitet och ett något lägre relativ beviljandegrad.

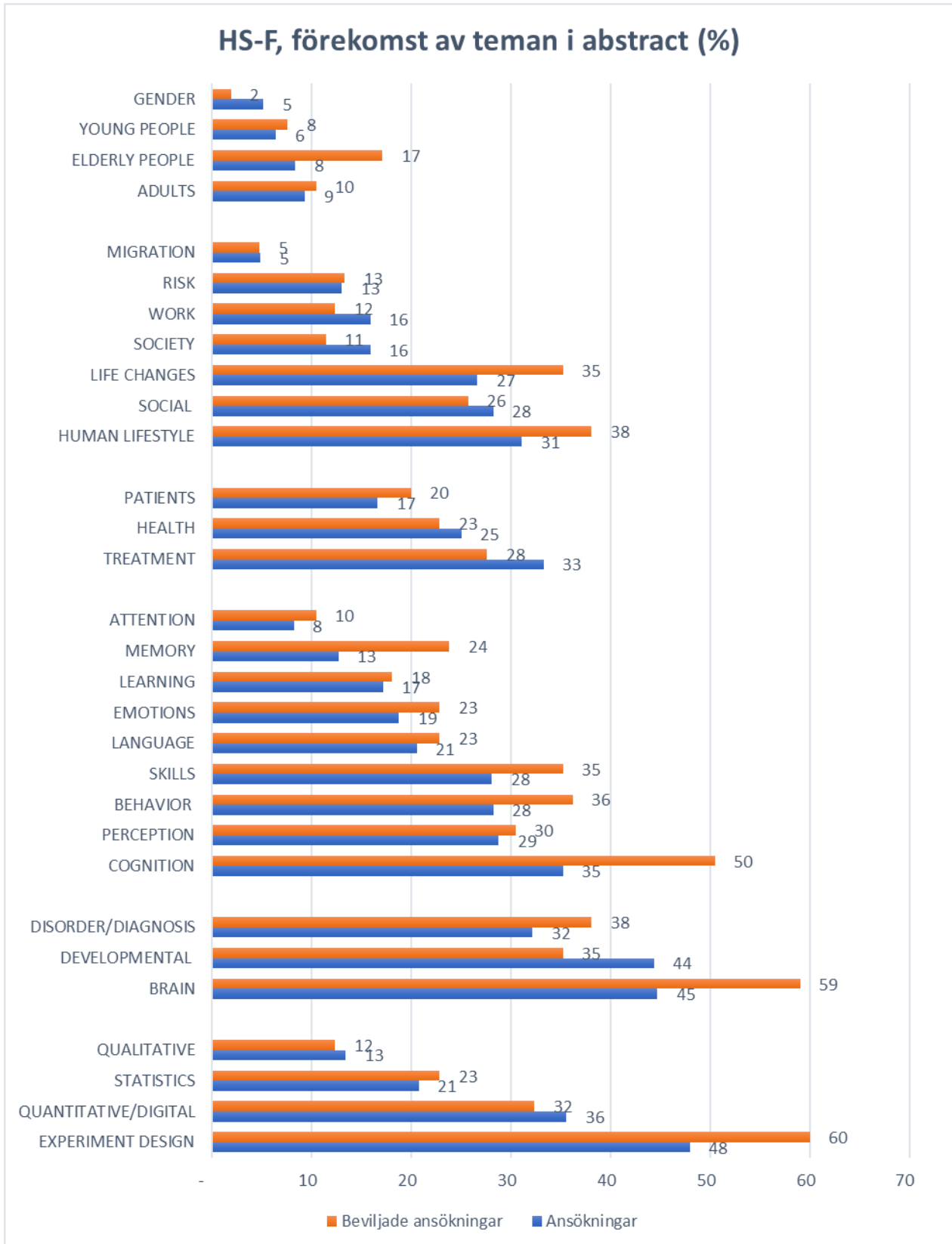
Viktigast är kanske att det finns en stor samvarians mellan de teman som nämns i samtliga ansökningar och de som nämns i beviljade. Detta kan tolkas som att psykologin i Sverige har en stor bredd och att högkvalitativa ansökningar finns inom många av ämnets delområden.

---

² I 2018 års beredning ingår även neurolingvistik och pedagogik i HS-F.

³ Sammanvägning av två mått. 1) Förekomst i beviljade ansökningar (%) - förekomst i alla ansökningar (%) samt 2) förekomst i beviljade ansökningar (%) / förekomst i alla ansökningar (%).

⁴ Begreppet äldre personer och genus skiljer sig också åt med relativt många beviljade ansökningar för termen "äldre" och få beviljade ansökningar för begreppet "genus", dock var antalet ansökningar så få att det är svårt att tolka dessa siffror.

Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-F (procent).

HS-I

Diagrammet nedan bygger på engelska abstracts i ansökningar om fria projektbidrag som behandlats av beredningsgruppen HS-I för historiska vetenskaper och arkeologi under perioden 2010-2017 (se utförlig metodbeskrivning ovan i inledningen). Vad som framgår här, med de förbehåll som alltid ledsagar den här typen av kvantitativa undersökningar, är att det förekommer en mängd olika historiska inriktningar bland ansökningarna. Även om socialhistoria nämns mest och dessutom är en inriktning som i hög utsträckning beviljas kan den orienteringen knappast sägas dominera. Istället följs den av kulturhistoria och politisk historia där beviljandegraden också är i paritet med andelen ansökningar. Dessa tre teman omnämns oftast och betydligt oftare än den fjärde, ekonomisk historia där ansökningar nog ofta också behandlas av beredningsgruppen HS-B där bland annat ekonomiska vetenskaper bedöms.

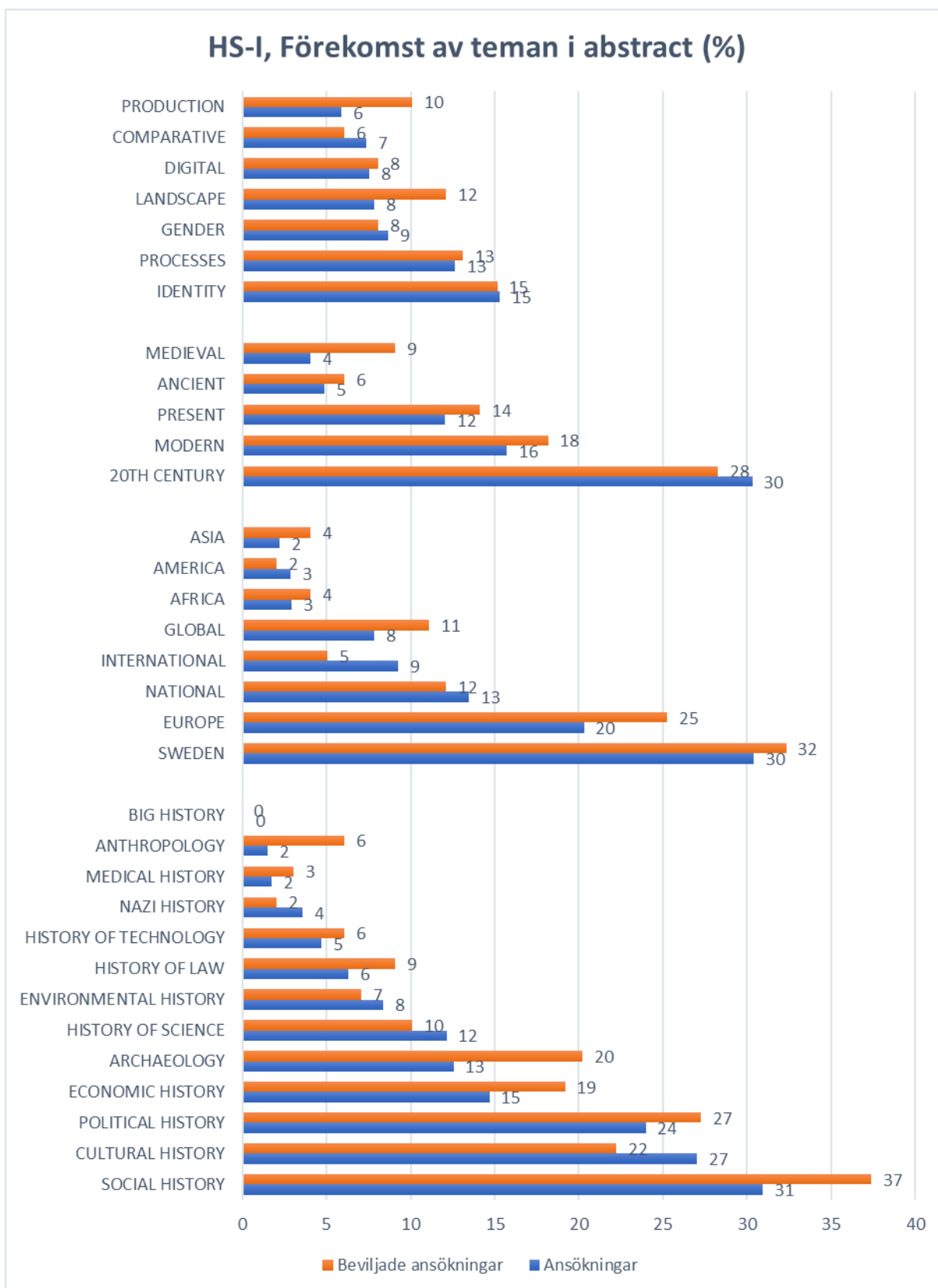
När det gäller geografiska områden är Sverige vanligast förekommande och måste nog anses dominera. Sverige är exempelvis 50 procent vanligare än Europa. Alla andra områden nämns endast tillfälligtvis. Ur undersökningen kan också utläsas att nationella perspektiv tycks cirka 50 procent vanligare än internationella även om de nationella även kan inbegripa jämförelser mellan olika länder. Historiska och arkeologiska studier med global inriktning är ännu relativt ovanliga även om de tycks förekomma i icke-försumbar utsträckning.

Beträffande olika tidsperioder som omnämns i ansökningarnas abstract dominerar, knappast förvånande, 1900-talet som finns med dubbelt så ofta som den moderna epoken. I övrigt är det svårt att uttala sig om vilka tidsperioder som är populära och omnämmande av forntiden eller antiken (ancient) kan nog till stor del tillskrivas ansökningar inom arkeologi. Förekomsten av medeltid tycks signifikant, men är knappast vanligare än undersökningar om tidigmodern tid eller renässans m.m.

Den sista kategorin gäller undersökningsobjekt eller forskningsproblem. Här är det svårt att se tydliga tendenser och de mest använda teman är inte signifikant mer använda än andra. Identitetsproblematik och undersökningar av processer av olika slag verkar i alla fall mer förekommande, men att dra slutsatser utöver det är inte helt självklart.

Sammantaget präglas ansökningar om fria projektmedel 2010-2017 av socialhistoria, kulturhistoria och politisk historia som rör modern tid, i synnerhet 1900-talet. Geografiskt präglas ansökningarna av Sverige och Europa liksom av nationellt inriktade studier. Här finns också studier om internationella förhållanden och en mindre mängd nämner globala perspektiv. När det gäller forskningsobjekt är det svårare att urskilja något område framför något annat även om identitet verkar ha varit ett gångbart begrepp under perioden. När det gäller arkeologi är det svårare att se mönster med tanke på att dessa utgör en mindre andel av ansökningarna som behandlas i beredningsgruppen. Intressant är också det som var svårt att få en bild av, nämligen vilka metoder historiker och arkeologer föredrar. Resultaten av textmining-analysen var i dessa avseenden så svåra att tolka och genomslaget så litet att kommentarer kring utfall av olika metoder inte har kunnat ges. Bidragande till detta var förmodligen att historiker relativt sällan beskriver sina metoder mer ingående eftersom det inom ämnesområdet ofta finns en ganska stor samstämmighet i dessa frågor samtidigt som arkeologer ofta har ett stort mått av metodutveckling i sina ansökningar.

Slutsatsen är att undersökningen i mångt och mycket bekräftar det som nog kan kallas en allmän uppfattning om vilka teman och inriktningar som präglar historieforskningen under de senare åren. Till detta kommer att området inte tydligt domineras av en eller några få inriktningar eller undersökningsobjekt utan att det snarare råder mångfald. Dock gäller de flesta undersökningarna Sverige och Europa samt det senaste seklet. Inom arkeologin ser det förstås annorlunda ut.

Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-I (procent).

HS-J

Ansökningar om fria projektmedel 2010-2017 som behandlats av beredningsgruppen HS-J visar att den språkvetenskapliga forskningen ämnesmässigt har en klar grammatisk kärna. Nästan hälften av ansökningarna – och 43 % av de beviljade – faller inom temat *grammar*, som innefattar forskning om bland annat *phonology*, *lexicon* och *syntax*. Tyngdpunkten i den grammatiska forskningen i vid bemärkelse ligger i att teoretiskt beskriva och förstå språkssystemets olika nivåer, dess variationer och förändringar. Forskning om grammatik är oftast grundforskning, men den tillämpade forskningen har också en relativt stark position; 38 % av ansökningarna (varav 26 % av de beviljade) kan hänföras till temat *language teaching* med teman som *language tests*, *students*, *learners*, *second language learners*, *education*. Därutöver grupperar sig ansökningarna i flera starka teman som kan hänföras till språket i bruk (i kontrast till språket som system); hit hör framför allt det övergripande temat *communication* (34 respektive 21 %⁵), som liksom *grammar* definierar ett mer övergripande område. Andra teman som snarare rör bruket än systemet är *oral* (förekommer i en tredjedel av ansökningarna och lika många i de beviljade projekten) och *written* (24 respektive 16 %), som båda fokuserar mediet för språkanvändningen. Hit hör också temat *discourse* (30 respektive 10 %) som har en klar tvärvetenskaplig potential, med ansökningar som handlar om exempelvis politiskt eller religiöst språk.

Temat *multilingualism* (24 respektive 16 %) innefattar det som vanligen refereras till som andraspråksforskning, men termen *bilingual* har i ökad utsträckning kommit att ersättas av *multilingual* för att markera att immigranter i dag sällan är ”bara” tvåspråkiga. Fokus ligger på individens tillägnande av ett annat språk än modersmålet (eller det första språket), vilket syns i teman som *second language*, *native language*, *bilingual*, *mother tongue*, *third language*. Intresset för flerspråkighet som en konsekvens av migration, eller av historiska förhållanden, syns tydligast i ansökningar som nämner *language diversity* (i endast knappt 3 % i alla ansökningar men i 11 % av de beviljade), *migration* (6 % i ansökningarna men 0 % i de beviljade) och *indigenous languages* (7 resp. 3 %).

Såväl vad gäller språket som system som språket i bruk dominerar forskning om nutida förhållanden. Runt en fjärdedel av ansökningarna nämner antingen *language change* – som förstås kan fokusera på såväl nutid som dåtid – eller *historical linguistics*, men båda temana har dock inte samma relativa förekomst bland beviljade ansökningar (10 respektive 11 %) som bland samtliga ansökningar (27 respektive 23 %). Det övervägande intresset rör svenska språket (*Swedish* nämns i 38 % av ansökningarna och i 36 % av de beviljade), följt av engelska och därefter i fallande ordning romanska, slaviska och germanska språk.

Vad gäller teoretiska perspektiv och metoder har forskning om grammatik företrädesvis ett språkinternt, strukturellt perspektiv, medan forskning om språkbruk inkluderar den sociala och samhälleliga kontext där språket används, synligt i temana *socio-linguistic* (13 respektive 8 %) respektive *cultural* (10 respektive 3 %). Temat *cognitive* (21 respektive 20 %) refererar till psykolingvistiska och neurolingvistiska perspektiv på språkforskning, där kognitiva processer, förmågor och minne relateras till språkinläring och språkbruk, med teman som *cognitive processes*, *cognitive abilities*, *working memory*, *affective*, *neuropsychological*.

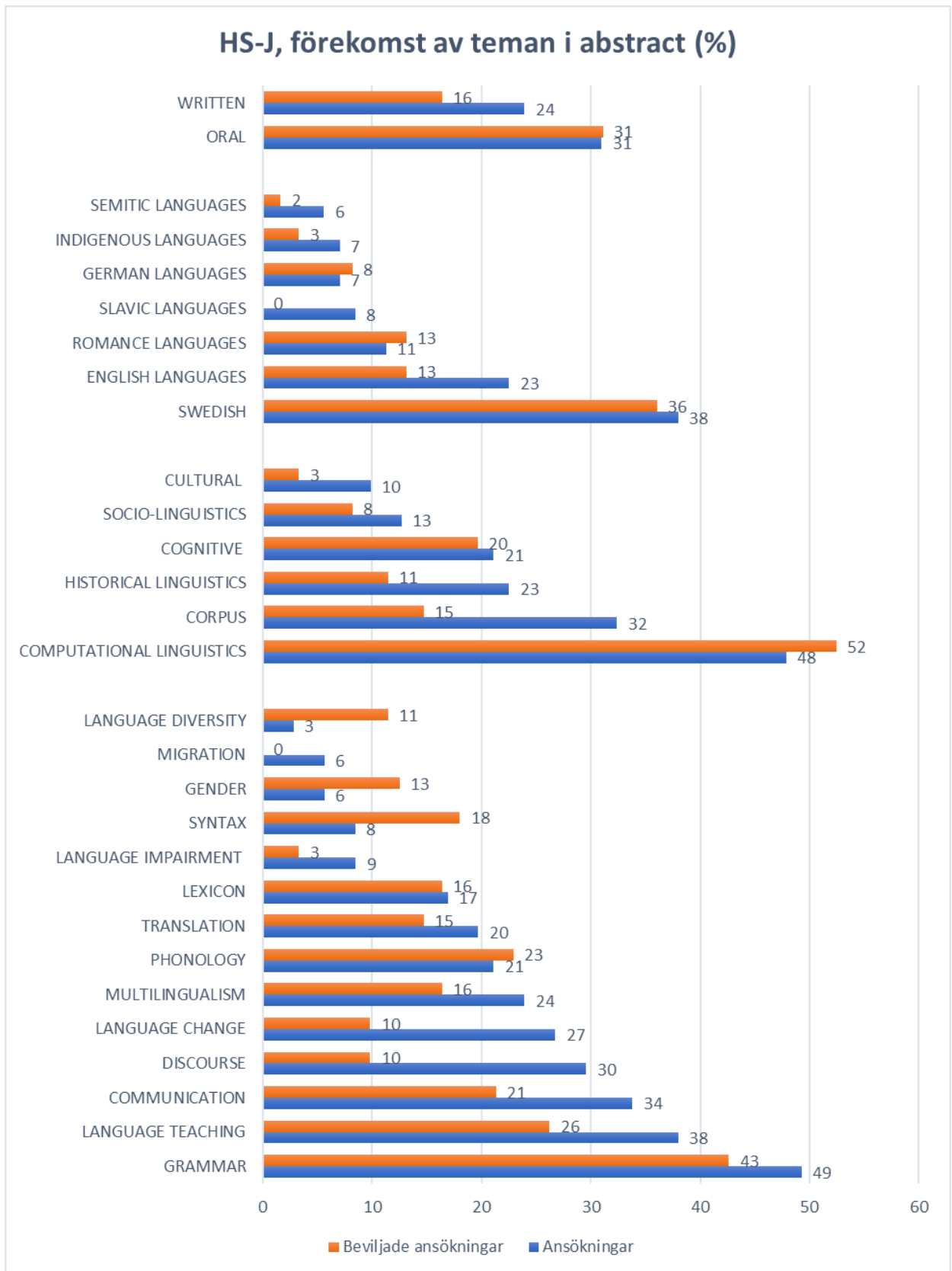
Mer än hälften av de beviljade ansökningarna faller emellertid under temat *computational linguistics*, som rymmer såväl *machine-learning* och *artificial intelligence* som kvantitativa analyser av stora datamängder (*statistical data*, *quantitative data*, *database*), men temat rymmer också referenser till kvalitativa analysmetoder (*qualitative analysis*, *qualitative data*, *qualitative methods*) och illustrerar därmed en trend som kan spåras vad gäller ansökningar om forskningsinfrastruktur, nämligen ett ökat bruk av ”kombinationer av kvalitativa analysmetoder och detaljstudier med kvantitativa, statistiska angreppssätt”⁶. Korpusstudier, temat *corpus*, skulle också kunna räknas till kategorin *computational linguistics* men har urskilts som ett separat tema på grund av den frekventa förekomsten i ansökningarna (32 respektive 15 %).

Sammanfattningsvis visar analysen av forskningsansökningarna för HS-J att språkvetenskapen fortsatt har en stark förankring i systembeskrivningar, förmodligen ofta med ett underförstått strukturellt perspektiv, liksom språkanvändning i olika kontexter och inom olika samhälleliga områden. Ett relativt starkt tema är *multilingualism*, med fokus på individens tillägnande av andra språk än det första, och användning av en flerspråkig repertoar. Annan språkvetenskaplig forskning som (också) kan hänföras till migration och minoriteter utgör inte lika starka teman. Slutligen är, metodiskt sett, *computational linguistics* ett starkt tema, med många tillämpningsområden. Den teknologiska utvecklingen har å ena sidan möjliggjort komplexa

⁵ Här och i fortsättningen anger den första siffran procentandel i samtliga ansökningar medan den andra siffran anger procentandel i beviljade ansökningar.

⁶ Marianne Gullberg: Inspel till Vetenskapsrådet beträffande forskningsinfrastruktur i HS, 21 maj 2018.

analyser av stora datamängder, å andra sidan har den öppnat för mer avancerade psykolingvistiska experiment i syfte att förstå hur språk tillägnas och processas.

Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-J (procent).

HS-K

HS-K rymmer flera olika ämnen: Religionsvetenskap (inklusive teologi), antikforskning (inklusive bysantinologi), etnologi (från och med 2015), utomeuropeiska språk och kulturer (till och med 2017) samt genusvetenskap (från och med 2018). Spretigheten avspeglas i viss mån i de teman som står fram i textmining-analysen.

Det tema som genererar flest träffar är *History* (47 procent av ansökningarna och 56 procent av beviljade). Alla ämnen i beredningsgruppen HS-K rymmer historiska aspekter och även den forskning som inte kan betraktas som historisk i snäv mening använder ofta historiska perspektiv. Forskning med historisk inriktning kommer väl ut i HS-K. Att det är historiska perspektiv snarare än historieforskning som har en given plats i HS-K visas också i att historiska perioder mer sällan preciseras i abstract.

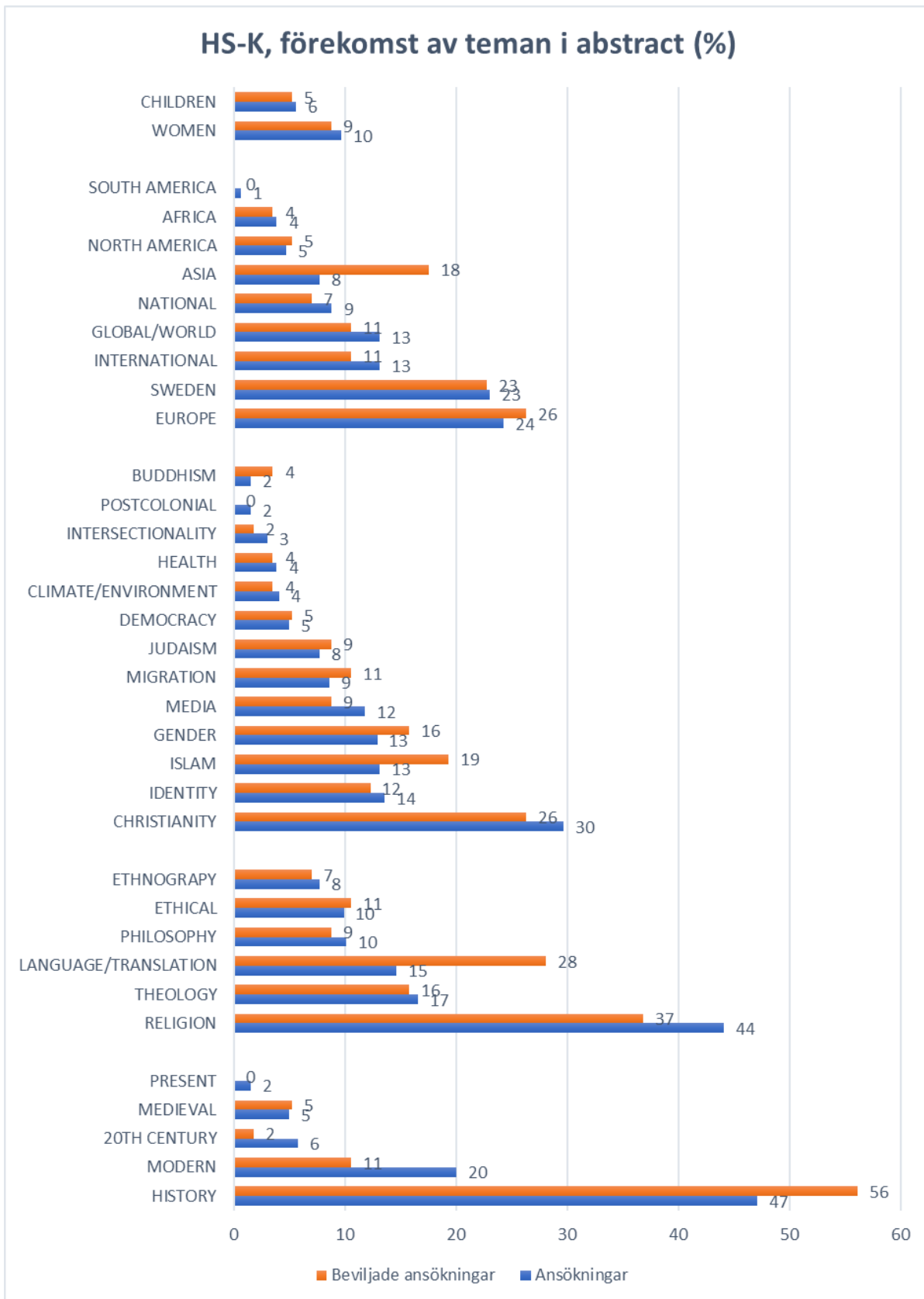
Att *Religion* också är ett vanligt tema i HS-K är inte förvånande. Ansökningar med temat *Religion* i abstract är dock mindre lyckosamma än de med *History* (44 procent av ansökningarna och 37 procent av beviljade). Det finns en föreställning om att ansökningar med inriktning mot islam är särskilt framgångsrika. Textminingen ger visst stöd för den uppfattningen, ansökningar med temat Islam i abstract består av 13 procent av ansökningarna och 19 procent av beviljade. För ansökningar med temat *Christianity* är förhållandet 30 procent av ansökningarna och 26 procent av beviljade. Islamforskning är ett forskningsområde i tillväxt vid flera lärosäten men forskningen domineras dock fortfarande av kristendomen..

Ett annat tema som förekommer relativt ofta i de ansökningar som beviljas medel är *Translation* (15 procent av ansökningarna och 28 procent av beviljade). En del av förklaringen ligger i att några ämnen med språkvetenskaplig inriktning har rymts i HS-K: utomeuropeiska språk, bysantinologi och exegetik. ”Translation” kan också fattas i en vidare mening (kulturöverföring) och kan därmed vara ett perspektiv i fler av beredningsgruppens ämnen.

När det gäller geografiskt fokus ligger inte oväntat *Europe* (24 procent av ansökningarna och 26 procent av beviljade) och *Sweden* (23 procent av ansökningarna och lika stor andel av beviljade) i topp. Den region som varit mest lyckosam i förhållande till andel ansökningar är dock *Asia* (8 procent av ansökningarna och 18 procent av beviljade).

Genusforskning har förts till HS-K från och med 2018 och ansökningar till detta forskningsfält saknas därför i textminingen. Temat *Gender* förekommer dock lika ofta som temat *Islam*, och ansökningar med denna inriktning är relativt framgångsrika med 16 procent av de beviljade.

Sammanfattningsvis kan man säga att en framgångsrik ansökan till HS-K ofta har historisk inriktning, gärna med tematiska inslag av religion och språkforskning. Vidare behandlar den med fördel kristendom, islam och/eller genus i Europa samt i Asien.

Fig. 15. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010-2017, HS-K (procent).

Bilaga 2: En analys av förekomst av tvärvetenskaplig forskning som finansieras av det fria projektbidraget

Humaniora och samhällsvetenskap består av en mångfald forskningsämnen och förekomsten av tvärvetenskapliga studier inom och utanför området är relativt hög. En översiktlig bild baserad på projektansökningar inkomna till Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap 2016-2017 visar att 37 procent av ansökningarna (977 av 2659 ansökningar) gällde forskningsprojekt som kunde klassificeras inom mer än en ämnesgrupp.⁷ Andelen varierade mellan ämnesgrupperna, men var för hälften av ämnesgrupperna mellan 40 och 50 procent. Den högsta andelen återfanns inom medie- och kommunikationsvetenskap, 50 procent, och den lägsta inom juridik, 18 procent.

De flesta ansökningar med dubbla ämnestillhörigheter anger ämnesgrupper som ligger inom antingen humaniora eller samhällsvetenskap. Samtidigt var det inte ovanligt att ansökningar överskred gränsen mellan humaniora och samhällsvetenskap. Bland ansökningar som angav ett samhällsvetenskapligt ämne som främsta hemvist var andelen med det andra ämnet inom samhällsvetenskap 70 procent, inom humaniora 14 procent och inom annat ämnesområde 16 procent. Bland ansökningar som angav ett humanistiskt ämne som främsta hemvist var andelen med det andra ämnet inom humaniora 59 procent, inom samhällsvetenskap 31 procent och inom annat ämnesområde 10 procent.

Vid en klusteranalys av ansökningarna framkom tre kluster av ämnen som förekom tillsammans i högre utsträckning än övriga ämnen.⁸ I det första klustret framträder de humanistiska ämnena (språk och litteratur, konst, filosofi, etik och religion, historia och arkeologi samt annan humaniora) tillsammans med social och ekonomisk geografi, naturvetenskap, och lantbruksvetenskap. I det andra klustret förekom flertalet samhällsvetenskapliga ämnen (statsvetenskap, ekonomi och näringsliv, juridik, medie- och kommunikationsvetenskap, sociologi samt annan samhällsvetenskap) tillsammans med utbildningsvetenskap, och teknik. I det tredje klustret förekom psykologi tillsammans med medicin och hälsovetenskap.

En klusteranalys av projektansökningar inkomna till Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap har tidigare utförts för 2011-2013.⁹ När analyserna för 2011-2013 och för 2016-2017 jämförs syns en stabilitet i mönstret med tre kluster. En skillnad är att två ämnen bytt kluster, nämligen social och ekonomisk geografi samt lantbruksvetenskap. Dessa ämnen förekom 2011-2013 i högre grad tillsammans med samhällsvetenskapliga ämnen, men 2016-2017 i högre grad med humanistiska ämnen.

---

⁷ Ämnesgrupp avser här den mellersta nivån, 3-siffernivån, enligt Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011 (uppdaterad 2016). Det bör noteras att ämnesgruppen utbildningsvetenskap inte ingår i analysen då forskningsansökningar i ämnet har egen beredningsorganisation utanför humaniora och samhällsvetenskap. Ett mindre antal ansökningar inom forskningsämnet pedagogik ingår dock (n=20).

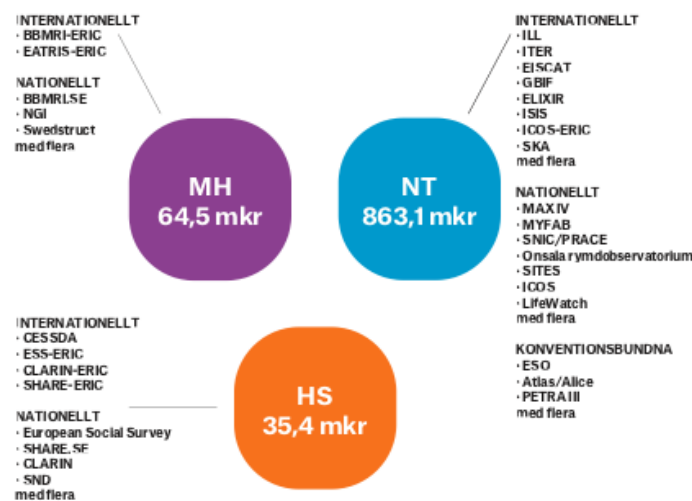
⁸ Klusteranalys utförd i Gephi.

⁹ Vetenskapsrådet, "Forskningens framtid! Ämnesöversikt 2014: Humaniora och samhällsvetenskap" (2015), s. 10, <https://publikationer.vr.se/produkt/forskningens-framtid-amnesoversikt-2014-humaniora-och-samhallsvetenskap/>, hämtad 18 april 2018.

Bilaga 3: En sammanfattning av behov av forskningsinfrastruktur inom humaniora och samhällsvetenskap

Överlag finns ett stort behov av att skapa fler starka infrastrukturer inom hela ämnesområdet, men en sådan förstärkning bör gå hand i hand med resurser för att utveckla användning, kompetens och metoder när det gäller dessa. Stor efterfrågan har identifierats vad gäller bland annat utveckling av stödfunktioner, standarder, lagring, databashantering, metadata och tillgängliggörande i samband med infrastrukturer.

Att nationellt samordnade infrastruktursatsningar för den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen under lång tid varit eftersatta. Exempelvis gick endast fyra procent av de resurser rådet fördelade 2017 till infrastrukturer inom humaniora och samhällsvetenskap. Det borde med andra ord finnas utrymme för att skapa bättre finansieringsförutsättningar för nationellt samordnade infrastruktursatsningar inom ämnesområdet genom omfördelning av befintliga resurser.

Stöd till forskningsinfrastruktur 2017 fördelat mellan olika ämnesområden i miljoner kronor.¹⁰

Här finns dessutom ett påtagligt behov av metodologisk utveckling inte bara i etablerandet av infrastrukturresurser, utan också i utnyttjandet av dem med de nya forskningsfrågor som de möjliggör. I den vetenskapliga utvecklingen av metoder, frågeställningar och teoretiska modeller erbjuder sig helt nya möjligheter till utbyte över disciplinära och nationella gränser, men i centrum står gränssnittet mellan kvantitativa och kvalitativa metoder. De nya typer av data som blir tillgängliga är i första hand givna för kvantitativa metoder och ställer nya slags krav på överväganden kring representativitet, reproducerbarhet och falsifierbarhet. I nästa skede bör dessa data också utnyttjas för kvalitativt inriktad forskning. Det handlar dels om att berika traditionella kvalitativa forskningsinriktningar med nya material och metoder, dels om att utveckla helt nya kombinationer av kvantitativ och kvalitativ forskning. Möjligheterna tycks avsevärda att etablera nya former för utbyte av material, frågeställningar och metoder inte bara inom humaniora respektive samhällsvetenskap, utan också mellan dem.

Sammanfattningsvis gäller att infrastruktursatsningar inom humaniora och samhällsvetenskap bör karaktäriseras av utbyggnaden av flera starka infrastrukturer med resurser för att utveckla användning och metoder; att utbyggnaden präglas av långsiktighet och samordning samt att resurser skjuts till för digitaliseringen av olika typer av empiriskt material liksom redskap och metoder för att bearbeta det

¹⁰ Vetenskapsrådet, "Vetenskapsrådet: Årsredovisning 2017" (2018), s. 42, https://publikationer.vr.se/produkt/arsredovisning-2017/?_ga=2.43285989.1174555111.1523962982-1835267094.1284565244, hämtad 17 april 2018., s. 42.

forskningsmässigt. I de följande avsnitten beskrivs behoven närmare för olika typer av forskningsinfrastrukturer.

Register

Samhällsvetenskaplig registerforskning har en lång och stark tradition i Sverige, inte minst baserad på de unika långa registerserier som finns tillgängliga här. Den stora satsningen på registerforskning, med förbättrad tillgänglighet samt utökad samordning av register och kompetensutvecklingsinsatser har öppnat upp viktiga möjligheter för den samhällsvetenskapliga forskningen. Dock kan konstateras att utbyggnaden främst inriktats på individregister och stödresurser har utformats med framförallt medicinska tillämpningar i åtanke. För utveckling av samhällsvetenskapliga analyser behöver fler typer av register kombineras. Bland annat bör det finnas möjligheter att länka individdata till mikrodata om exempelvis de organisationer där de är anställda med bokföringsdata och andra register på företagsnivå. Detta är nödvändigt för integrerade studier av individ- och företagseffekter i respons till olika centrala samhällsfenomen som exempelvis teknisk utveckling och globalisering. På samma sätt som för individdata krävs paneldata över företag på mikronivån och en långsiktighet och stabilitet i datauppbyggnaden. Kombinerade historiska och nutida register har också potential att skapa nya viktiga forskningsfält.

Vidare är kompetensen när det gäller samhällsvetenskaplig registerforskning ojämnt fördelat. Inom vissa ämnen och vissa miljöer är kompetensutvecklingsbehovet stort. Inom registerforskningen har också påtalats behov av dokumentation om hur registerdata används samt upprättandet av en infrastruktur som gör dokumentationen lättillgänglig. Skälet är att det idag saknas metodstandard, vilket kan leda till studier som är svårjämförbara och i vissa sammanhang också undermålig metodanvändning.

Databaser

Några mycket starka och internationellt använda databaser har över åren utvecklats inom exempelvis språkvetenskap, historia, demografi, arkeologi, sociologi och statsvetenskap. Flera av dessa används nationellt såväl som internationellt. Databaserna har tidigt utvecklats för öppen tillgång, vilket möjliggör bred användning inom såväl forskning som utbildning och naturligtvis i samhället i övrigt. Samtidigt utvecklas nya databaser inom ramen för enskilda forskningsprogram. Databaserna ställer också stora krav på stödresurser och på kompetens. En stor potential finns för att nya forskningsområden och nya metodkombinationer om metodkompetensen vidareutvecklas.

Laboratorier

Enskilda forskargrupper och universitetsspecifika samarbeten inom humaniora och samhällsvetenskap (till exempel Humanistlaboratoriet vid Lunds universitet) utvecklar idag lokal kompetens för användande av kvantitativa beteendedata. Applikationsmöjligheterna är stora och sträcker sig från rörelsemätningar i dans (så kallad Motion Capture), till hjärnabbildning i språkstudier (EEG, fMR) och ögonrörelsemätningar på barn och vuxna inom psykologi, ekonomi och freds- och konfliktforskning. Sådana nya metoder inom humaniora och samhällsvetenskap utgör ett komplement till tidigare utvecklade, ofta kvalitativa, metoder och möjliggör ökat samarbete mellan forskare inom olika discipliner och forskningsområden. Utvecklingen hämmas dock av stora infrastrukturkostnader, kompetensbrist (forskare med både ämnes- och programmeringskompetens är fortfarande en bristvara inom det humanistiska och samhällsvetenskapliga fältet) och avsaknad av gemensamma e-infrastrukturer för analys och öppen spridning av tidsseriesdata.

Idag finns små möjligheter att finansiera dylika projekt. Vissa finansieringsmekanismer finns dock tillgängliga via Europeiska Unionen. Marie Curie Initial Training Networks är en finansieringsform som framgångsrikt kopplat samman forskare med intresse för metodutveckling med teknikföretag. Europeiska forskningsrådets (European Research Council, ERC) bidragsform proof-of-concept är en annan finansieringsform som betonar både kommersialisering eller samhällsnytta. Den är dock endast tillgänglig för forskare som redan har anslag från Europeiska forskningsrådet. I ett svenskt sammanhang finns få plattformar för lokala infrastrukturer och e-infrastruktur.

Den snabba utvecklingen av laborativa studier inom humaniora och samhällsvetenskap, ofta initierat av enskilda forskargrupper och nätverk för att täcka lokala behov, kräver långsiktig finansiering. En öppen årlig utlysning för småskalig infrastruktur och e-infrastruktur som utvärderas utifrån ett internationellt perspektiv

skulle utgöra ett viktigt steg för att skapa bättre förutsättningar för dessa initiativ. Utifrån en sådan infrastruktursatsning kan också nya infrastrukturer växa fram, anpassade till morgondagens behov av avancerade analyser och öppen tillgång på data inom humaniora, samhällsvetenskap, medicin och hälsa.

Digital humaniora

Under paraplybegreppet digital humaniora ryms en samling infrastrukturer och forskningsinriktningar inom framförallt språkvetenskap, litteraturvetenskap, arkeologi, historia samt i gränslandet med bland annat psykologi, media- och kommunikationsvetenskap, vilket egentligen skulle motivera beteckningen digital humaniora och samhällsvetenskap. Gemensamt för dessa områden är att de är stadda i stark utveckling, att de har bidragit till att internationalisera svensk humaniora och samhällsvetenskap, att de utgör viktiga nav för tvärvetenskapliga samarbeten och att de har öppnat nya forskningsfrågor och forskningsfält. Gemensamt är också behoven av samordning, kompetensutveckling, stödfunktioner och en långsiktig finansiering.

I internationell jämförelse har den svenska digitaliseringen och tillgängliggörandet av kulturarvssamlingar i stora stycken släpat efter med påtagliga tillkortakommanden som en konsekvens. Det handlar inte bara om att digitalisera existerande samlingar och därigenom underlätta tillgängligheten, utan också om att göra dem sökbara på nya sätt samt att koppla samman olika typer av data, exempelvis geokodning. Satsningen på digitalisering och tillgängliggörande från 2018 ger visserligen en viktig grund för vidareutveckling av forskningen i delar av området. Men påtagliga behov återstår både vad avser digitalisering av kulturarvet och det bredare området digital humaniora. Ansenliga resurser behöver skjutas till för att digitalisera ytterligare material samt utveckla redskap och metoder för att bearbeta dem.

Många gånger kommer digitaliserat svenskt material att vara unikt ur ett internationellt perspektiv eftersom det utgörs av omfattande samlingar i långa serier som inte förstörts av exempelvis krig eller naturkatastrofer. I Sverige är också möjligheterna att koppla samman olika digitaliserade samlingar och register större än i många andra länder tack vare en lång historia av informationsinsamling som i sig innebär en stor potential för utvecklingen av svensk humaniora och samhällsvetenskap med komparativa fördelar internationellt. Läget är jämförbart med utgångsläget för svensk och nordisk registerforskning för tjugo år sedan. Utvecklingen kommer inte bara leda till att data blir mer lättillgänglig, utan även till förändringar i forskningsmönster. Nya forskningsfrågor kommer att uppstå när etablerad forskning konfronteras med nya data och nya metoder. Nya metoder kommer att utvecklas samtidigt som etablerade metoder kommer att sprida sig till nya tillämpningsområden och vidareutvecklas.

Men digitaliseringen kommer även att ställa den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen och forskarutbildningen inför nya utmaningar. Inom många områden är behovet stort att utveckla metodkompetensen, både för att hantera stora digitaliserade datamängder samt att bedriva forskning på dem. Utbildningen både vad gäller metoder som redan nu används inom enskilda forskningsområden och metoder rör sig över områdesgränser behöver förstärkas. Att finna och koordinera resurser för denna omfattande kompetensutveckling är en stor utmaning, i synnerhet inom ett ämnesområde som ofta präglas av relativt små forskningsmiljöer med utpräglad resursbrist.

Universitetsbiblioteken med betydande samlingar särskilt vi de äldre universiteten har hittills tagit ett stort ansvar för digitalisering och tillgängliggörande av material för forskning. De kommer fortsatt att vara viktiga nav för utvecklingen av digital humaniora och samhällsvetenskap. Många museer förlitar sig idag på kommersiella system för databaser och tillgängliggörande som ofta är funktionella men olikartade, vilket kan skapa problem för långsiktigt bevarande. Svensk Nationell Datatjänst skulle kunna utnyttjas för att skapa en funktion för att hantera även detta material. Resurser som Svensk Nationell Datatjänst och Alvin skulle också kunna utvecklas till instanser som erbjuder kvalificerade redskap och material också för utforskning av material. En alternativ lösning vore att etablera forskningsmiljöer som plattformar som gjorde det möjligt att utforska material från en lång rad källor med en ständigt växande uppsättning av redskap i ständig dialog inom och mellan olika forskningsprojekt. Det handlar alltså i så fall om att förena (inte slå samman) olika forskningsmiljöer till starkare och effektivare sammanhang och plattformar. SWE-CLARIN kan på sikt förhoppningsvis fylla en del av behovet.

Bilaga 4: Underlag för rekommendationer om forskningsetik och integritet i forskningen

Bakgrund

Som underlag för resonemangen och rekommendationerna om forskningsetik och integritet i forskningen organiserades ett rundabordssamtal i Stockholm på eftermiddagen 20 juni 2018 av Anna Dreber Almenberg, Sveriges Unga Akademi och Johannes Persson, Lunds universitet på uppdrag av Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap. Deltagare var ledamöter i Sveriges Unga Akademi samt representanter för Vetenskapsrådet. Rundabordssamtalet föregicks av att fyra förberedande inlägg distribuerades till deltagarna författade av Johannes Persson, Lunds universitet, samt fyra ledamöter i Sveriges Unga Akademi: Anna Dreber Almenberg, Staffan Lindberg, Ericka Johnson och Karl Wennberg. Inläggen behandlade vilka forskningsetiska frågeställningar som är särskilt viktiga att ta upp ur samhällsvetenskapliga och humanistiska perspektiv.

Medverkande vid rundabordssamtalet 20 juni 2018 var från Sveriges Unga Akademi ledamöterna Anna Dreber Almenberg, Ericka Johnson och Karl Wennberg samt VD Anna Wetterbom. Medverkande från Vetenskapsrådet var Thomas Kaiserfeld och Viveca Östberg, Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap, Nils-Eric Sahlin, ordförande i Vetenskapsrådets expertgrupp för etik, Kerstin Sahlin, huvudsekreterare för humaniora och samhällsvetenskap samt Anders Sundin, koordinator för humaniora och samhällsvetenskap. Deltog gjorde också Johannes Persson, prof. i teoretisk filosofi, Lunds universitet.

Underlag

I de texter som distribuerades före rundabordssamtalet framkom tydligt några huvudlinjer. För det första upplevde många att de redovisningar som krävdes i samband med ansökningar om etikprövning i allt för stor utsträckning präglades av en viss typ av forskning och forskningsideal, framför allt hypotesprövande studier där intrycket är att framför allt medicinsk forskning utgör normen. Det kan därför vara svårt att fånga de problem som präglar forskningsprojekt inom humaniora och samhällsvetenskap mer specifikt, inte minst när det gäller hermeneutiska forskningsansatser. Konkret saknas en så enkel sak som en fråga i underlaget som krävs för etikprövning om det finns något ytterligare som borde redovisas i ansökan.

En lösning kan vara att etikprövningsnämnder begär in olika underlag beroende på vilket ämnesområde ansökan avser. Men här fanns också förslag om att förenkla förfarandet genom att inrätta etikprövningsnämnder på mer lokal nivå, exempelvis vid varje universitet eller en för varje ämnesområde eller någon slags kombination av en sådan geografisk eller ämnesmässig uppdelning. Oavsett vilket är det av vikt att arbeta långsiktigt för att regler och ansökningsförfarande för etikprövning införs som är relevanta för alla ämnesområden. Annars är risken stor att det skapas incitament för att bryta mot gällande regler eller, alternativt, att forskare väljer forskningsmetoder som inte kräver etikprövning.

Andra konkreta rekommendationer som framkom i underlagen var möjligheter att kunna etikpröva forskning som avser andra subjekt än svenska, något som inte är möjligt idag. Frågan hänger samman med ett större problem som innebär att etikprövningstillstånd inte ges till ansökningar som avser forskning som inte behöver etikprövas. Detta kan innebära problem vid publicering eftersom vissa vetenskapliga publikationer kräver godkänd etikprövning och inte accepterar besked om att etikprövning inte krävs.

I underlagen blev också en spänning tydlig mellan å ena sidan förslag om att forskningsfinansiärer bör ställa högre krav på forskningsprojektansökningar som exempelvis förregistrering av analysplaner för att minska antalet frihetsgrader i analyserna, å andra sidan att humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning inte sällan reagerar och påverkas av samtida skeenden vilket borde innebära möjligheter till större flexibilitet i pågående forskningsprojekt. Här höjdes samtidigt varnande fingrar för allt för stor flexibilitet i prövningen eftersom det riskerar att leda till att prövningen gäller ett forskningsprojekt som sedan förändras så mycket att tillståndet blir irrelevant.

Andra konkreta rekommendationer i underlagen gällde registerforskning och krav på dokumentation om hur registerdata, som inte sällan innehåller känsliga personuppgifter, används samt upprättandet av en infrastruktur som gör dokumentationen lättillgänglig. Skälet är att det idag saknas metodstandard, vilket kan leda till studier som är svårjämförbara och i vissa sammanhang också undermålig metodanvändning.

Vad som framför allt framhölls i underlagen var dock införandet av kurser i forskningsetik—inte kursmoment eller andra enstaka insatser, utan hela kurser—med kompetenta lärare som arbetade med väl

avpassade studentgrupper som möjliggör relevanta övningar och examination. Den här typen av kurser borde finnas tillgängliga för studenter, forskarstuderande samt forskare. Inte minst är de viktiga på olika professionella utbildningsprogram som leder till yrkesexamen som läkare eller civilingenjör.

Diskussion

Tidigt i diskussionen framkom att de lokala forskningsmiljöerna bär ett stort ansvar för att forskningsetiska överväganden diskuteras konkret och kontinuerligt. Det handlar om att denna typ av frågor måste tillåtas att återkomma i olika sammanhang som seminarier och forskningsredovisningar liksom i handledning på grundläggande nivå liksom på avancerad och inom forskarutbildningen. För att säkerställa att forskningsetiska diskussioner förekommer i de lokala forskningsmiljöerna är olika typer av kurser grunden som då bör vara så diversifierade att de kan vända sig till alla kategorier av forskare och lärare.

Just diversifieringen är viktig, inte minst med tanke på att forskningsetiska problem och dilemman kan skilja sig mycket åt mellan olika ämnesområden. När det gäller initiativen för att reformera systemet för forskningsetiska överväganden är dessa tveklöst mycket välkomna.¹¹ Men det kan finnas skäl att också diskutera möjligheterna att avpassa olika institutionaliserade insatser för kompetenshöjning eller säkerställande av kontroll utifrån de olika behov som kan förekomma i skilda sammanhang och ämnesområden. Inte minst inom konstnärlig forskning vore det önskvärt att skapa förutsättningar för en mer initierad forskningsetisk diskussion som tar hänsyn till de särskilda villkor som gäller här. Den konstnärliga forskarens roll som konstnär och som lärare och forskare kan skapa svärbemästrade konflikter när det gäller forskningsetiska överväganden eftersom den konstnärliga verksamheten som sådan inte kräver etikprövning samtidigt som den konstnärliga forskningen gör det. Många exempel kan ges på framgångsrik konstnärlig verksamhet som helt bygger på normbrytande ifrågasättande av etablerade ställningstaganden, inte minst etiska.

En aspekt på förutsättningarna att bygga upp forskningsetisk kompetens och medvetenhet inom humaniora och samhällsvetenskap är att många ämnen finns företrädna på flera lärosäten, det kan ibland handla om flera tiotals. Det blir då viktigt att den forskningsetiska diskussionen och insatserna för kompetensuppbyggnad samordnas så att det inte utvecklas olika förhållningssätt på olika universitet och högskolor. Här kan finnas anledning att utveckla gemensamma nationella plattformar eller andra forum för samordning.

Principiellt kan finnas två grundläggande skäl till forskningsetiska överväganden. För det första kan det handla om forskning som utförs med hjälp av individuella subjekt som exempelvis försökspersoner eller informanter. Vid bristfälliga forskningsetiska avvägningar riskerar i första hand studieobjekt att skadas och i andra hand vetenskapen att skadas som institution. För det andra kan det handla om forskning som genomförs med bristfälliga metoder. Vid otillräcklighet i dessa sammanhang riskerar i första hand vetenskapen som institution att skadas.

Ett av de grundläggande hindren för god forskningsetik är konkurrensen inom forskarsamhället som kan leda till en hetsjakt på att publicera intressanta forskningsresultat i tidskrifter med högt genomslag. En konsekvens kan vara att forskare inte alltid primärt strävar efter ny kunskap eller att vederlägga eller bekräfta tidigare vunnit kunskap. Istället riskerar forskare att drivas av att publicera, något som i sin tur kan skapa incitament att ta genvägar som innebär att forskningsetiska överväganden åsidosätts, inte minst den typen som handlar om bristfälliga metoder. En konsekvens kan vara att redovisningen av studier och analyser görs på ett sätt som inte skapar de bästa förutsättningarna för att reproducera undersökningen. Som en följd kan reproducerbarheten inom forskning generellt bli lidande. En annan konsekvens kan vara att forskare avstår från att publicera resultat som försvagar de egna slutsatserna eller att referenser utelämnas för att den egna studien ska framstå som mer originell än den kanske är.

Den här typen av risker kan öka i samband med att allt högre krav ställs på forskare att inte bara ägna sig åt forskning och undervisning utan att dessutom samverka med externa intressen i olika sammanhang som uppdragsforskning. Forskningsinsatser som inte avser att publiceras, men istället görs på uppdrag av en extern finansör för att användas internt av denna behöver exempelvis inte etikprövas. När olika typer av verksamheter blandas och rågångarna mellan dem inte hålls helt klara, som dem mellan forskning som syftar till publicerbara resultat och forskning som syftar till resultat för en finansierande användare, ökar risken att forskningsetiska överväganden hamnar på undantag. Det är inte heller alltid på förhand bestämt hur en viss studie kommer att redovisas, som en intern rapport eller som en forskningspublikation, något som i längden förstås inte är forskningsetiskt hållbart. Förhållandena kan bli ännu mer komplicerade om delstudier och andra

---

¹¹ SOU 2017:10; SOU 2017:104.

undersökningar inom ramen för ett projekt genomförs av studenter som inte lyder under samma bestämmelser och vars arbeten exempelvis inte behöver etikprövas. I dessa situationer bär handledare ansvaret för att forskningsetiska bestämmelser och principer följs. Men grunden för problematiken är alltså att det numera finns en hel rad olika förväntningar på vad universitetsforskare ska bidra med i olika sammanhang och att förväntningarna dessutom hela tiden tycks öka.

Inom ramen för denna problematik finns också diskussionerna om öppen vetenskap som innebär ökade krav på att både forskare och allmänhet ska få ökad tillgång både till data som olika undersökningar vilar på liksom de publicerade resultat som analyserna lett till. Till detta kommer ökade krav på allmänhet också ska få större möjligheter att påverka de forskningsproblem som forskare arbetar med, så kallad *citizen science* eller medborgarstyrd forskning. Det är inte otänkbart att sådana initiativ exempelvis kan leda till krav på att samhällsvetenskapliga forskare ska undersöka vilka samhällsgrupper som begär flest brott, vilka som är mest långtidssjukskrivna eller vilka som upptar mest av samhällets gemensamma resurser. Den här typen av krav kan ställa forskaren inför mycket svåra forskningsetiska dilemman och innebär att forskningsetik hänger intimt samman med frågan om integritet i forskningen. I det sammanhanget framfördes synpunkten att det ofta kan vara bra att verka för öppen forskningsdata. Samtidigt måste sådan öppenhet hanteras med mycket stor aktsamhet eftersom öppen tillgång till data kan utnyttjas på många olika sätt utan att det finns garantier för att de är vetenskapligt grundade. Rimligen borde öppenheten inte vara total utan ledsagas av någon slags dokumentation och information om den öppna datas möjligheter och begränsningar.

När det gäller medborgarstyrd forskning framkom mycket tydlig åsikten att forskning måste initieras av forskare och inte av andra externa intressenter annat än då det gäller uppdragsforskning vars förutsättningar i så fall ska vara tydligt angivna och hanteras i särskild ordning. I sammanhanget kan det vara värt att påminna om högskolelagens (1992:1434) formulering att forskningsproblem får väljas fritt, forskningsmetoder får fritt utvecklas och forskningsresultat får fritt publiceras (1 kap. 6 §). Även sammanslutningen av europeiska vetenskapsakademier, All European Academies (ALLEA), poängterar vikten av integritet i forskningen och att forskningsetiska diskussioner inte inkräktar på denna grundläggande princip.¹²

Många av de forskningsetiska problem och överväganden som diskuterades kan som synes inte lösas enkelt med tydliga och konkreta åtgärder en gång för alla. Istället handlar det ofta om att skapa institutionella förutsättningar för att hålla frågor levande och på så sätt skapa förutsättningar att hitta lösningar i de skilda sammanhang där de uppstår och med de specifika förutsättningar som gäller där och då. Vad som däremot kan diskuteras mer övergripande är vad som är eftersträvansvärt och vad som inte är det.

Slutsatser

Den hårda och för det mesta kvalitetsdrivande konkurrensen inom forskarvärlden riskerar att undersökningar premieras som ökar möjligheterna till publikationer i tidskrifter med högt genomslag snarare än undersökningar som syftar till att vinna ny välgrundad kunskap eller till att bekräfta eller vederlägga tidigare vunnen kunskap. För att motverka dessa potentiellt negativa sidor av forskningskonkurrens är det viktigt att skapa medvetenhet om forskningsetiska ställningstaganden samt institutionella förhållanden som säkerställer att forskningsetiska frågor hålls aktuella.

Det finns idag också en hel rad olika förväntningar på universitetsforskare vars kravbild inte längre består av bara forskning och undervisning. Det handlar exempelvis om att samverka med olika samhällsintressen, finansiera forskningsprojekt, öka andelen uppdragsutbildning samt även i allt större utsträckning administrera forskning och undervisning med mera. Dessa olika roller med olika forskningsetiska regelverk kan innebära att risken ökar att det skapas gråzoner där forskningsetiska överväganden inte alltid betraktas som lika viktiga. Antalet olika krav på universitetsforskarens verksamhetspalett tycks dessutom hela tiden öka.

En viktig utgångspunkt för att komma till rätta med hinder och hot mot medvetenheten om vikten av forskningsetiska överväganden är att lokala forskningsmiljöer bär ett stort ansvar för att denna typ av frågor diskuteras och hålls levande. Till detta behövs institutionellt stöd som exempelvis kurser som är väl avpassade för de lokala behoven där även olika förutsättningar för olika ämnesområden bör beaktas. Diversifiering är viktig eftersom forskningsetiska problem kan se mycket olika ut inom olika ämnesområden.

---

¹² ALLEA, "The European Code of Conduct for Research Integrity" (2017), https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/h2020-ethics_code-of-conduct_en.pdf, hämtad 6 augusti 2018.

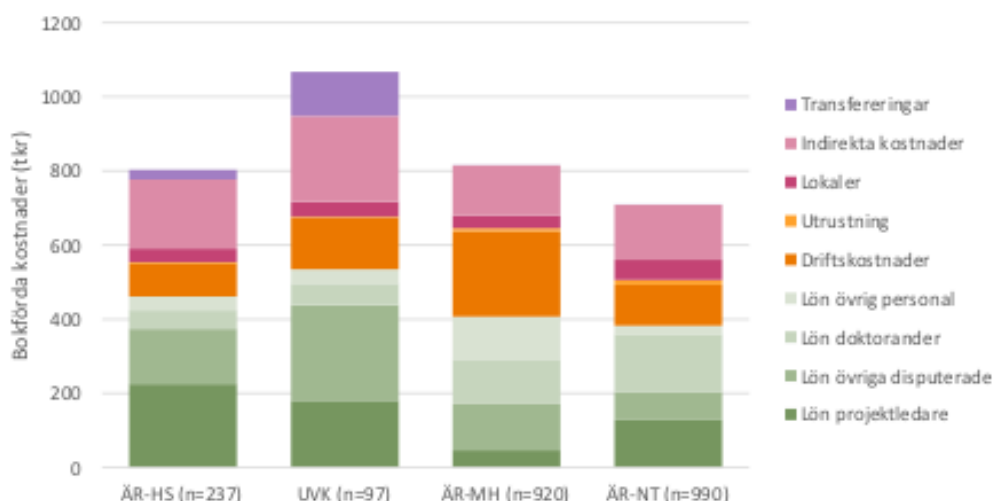
Bilaga 5: Förutsättningar för forskningen

I det här avsnittet görs en genomgång av förutsättningar för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i Sverige. Den baseras i första hand på uppföljningar och analyser av Vetenskapsrådet och Universitetskanslersämbetet. Här behandlas särskilt omfattning av forskningsmedel inom området, koppling mellan forskning och utbildning, karriärvägar samt mobilitet. Genomgången visar att forskningsförutsättningarna delvis är likartade för olika ämnesområden, exempelvis när det gäller behov av förbättrade villkor för yngre forskare, jämställdhet, tydliga karriärvägar samt stöd för mobilitet och internationalisering. I flera avseenden skiljer sig dock forskningens förutsättningar inom humaniora och samhällsvetenskap från andra ämnesområden. Det gäller bland annat andelen forskning relativt utbildning vid lärosäten, andel basfinansiering samt antal tillgängliga externa finansiärer inom området, infrastruktur samt tjänstestrukturer vid lärosätena.

Först diskuteras användningen av forskningsmedel inom humaniora och samhällsvetenskap, ett resonemang som sedan knyts till en presentation av andelen basfinansiering inom området, mängden tillgängliga externa forskningsmedel samt utbildningsuppdragets betydelse för ämnesområdets forskningsfinansiering. Därefter presenteras tjänstestruktur samt kompetensbehov inom området. Också mobilitet och internationalisering inom området presenteras, baserat på aktuella analyser. Sammantaget leder detta fram till ett identifierat behov av reformer av systemet för högre utbildning och forskning i syfte att förbättra förutsättningar för forskning, kompetensförsörjning samt den högre utbildningens forskningsanknytning.

Forskningsmedlens omfattning, fördelning och användning

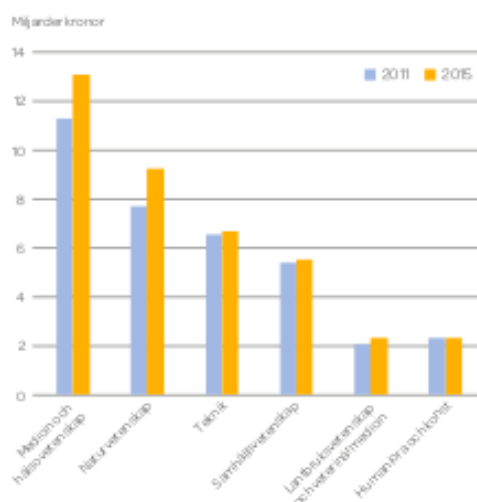
Vetenskapsrådets uppföljningar visar, som framgår av figuren nedan, att humanistiska och samhällsvetenskapliga forskare som tilldelas anslag av Vetenskapsrådet använder dessa medel för att i första hand finansiera egen forskningstid. Inom ämnesområdena medicin och hälsa samt naturvetenskap och teknik används en betydligt större andel av de externa forskningsmedlen för att finansiera doktorander och juniora forskare, för inköp av förbrukningsmaterial etc. För forskare inom humaniora och samhällsvetenskap är istället den allt annat överskuggande betydelsen av externa forskningsmedel att kunna få tid i sin egen anställning till forskning. Förhållandet förklaras delvis av hur forskning bedrivs inom ämnesområdet, men till avgörande del av mängden tillgängliga externa forskningsmedel för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, basanslagets fördelning med liten andel forskning i tjänsten för flertalet verksamma lärare, de stora och spridda utbildningsuppdragen samt tjänstestrukturen. Inledningsvis bör också påpekas att det finns en stor variation inom humaniora och samhällsvetenskap.

Användning av projektmedel från Vetenskapsrådet 2014, fördelat på ämnesråd och kommittéer.¹³

Det är vanligt inom naturvetenskap och teknik samt medicin och hälsa med en modell som innebär att doktorander, juniora forskare och seniora forskare arbetar integrerat i gemensamma forskargrupper som delar tillgängliga resurser. Det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet präglas mer av individuella insatser som inte behöver vara bundna till seniora forskare. Även yngre forskare bidrar ofta till förnyelse av forskningsfält, något som inte minst visas av att beviljandegraden för yngre forskare är större inom Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap än inom Vetenskapsrådets andra ämnesråd och kommittéer. Generellt betraktat tycks det inom humaniora och samhällsvetenskap ändå vara svårare att skapa karriärmässigt integrerade forskargrupper med mer specialiserade inriktningar, något som återspeglas i att det ännu är mycket ovanligt att vetenskapliga publikationer har fler än några få författare.

Generellt sett skiljer sig också forskningens villkor och förutsättningar inom humaniora och samhällsvetenskap från de som gäller inom andra ämnesområden genom att både antal tillgängliga externa finansierare som stöder forskning inom ämnesområdet och tillgänglig basfinansiering är väsentligen lägre. Inom Vetenskapsrådet gäller att Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap förfogar över ungefär en fjärdedel av de resurser som Ämnesrådet för naturvetenskap och teknik har och ungefär en tredjedel av resurserna för medicin och hälsa. Förutom att de forskningsresurser som avsätts till humaniora och samhällsvetenskap är relativt små är en väsentlig andel, nära en femtedel, av de forskningsmedel som Vetenskapsrådet fördelar inom ämnesområdet vikta för särskilda utlysningar. Till detta kommer att Rådet för forskningens infrastrukturer fördelade knappt fyra procent av sina resurser 2017 till infrastrukturer inom humaniora och samhällsvetenskap. En viss ökning av finansiering av humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning genom satsningar i 2016 års forskningsproposition (prop. 2016/17:50) och omfördelningar inom Vetenskapsrådet ändrar inte i grunden på detta förhållande.

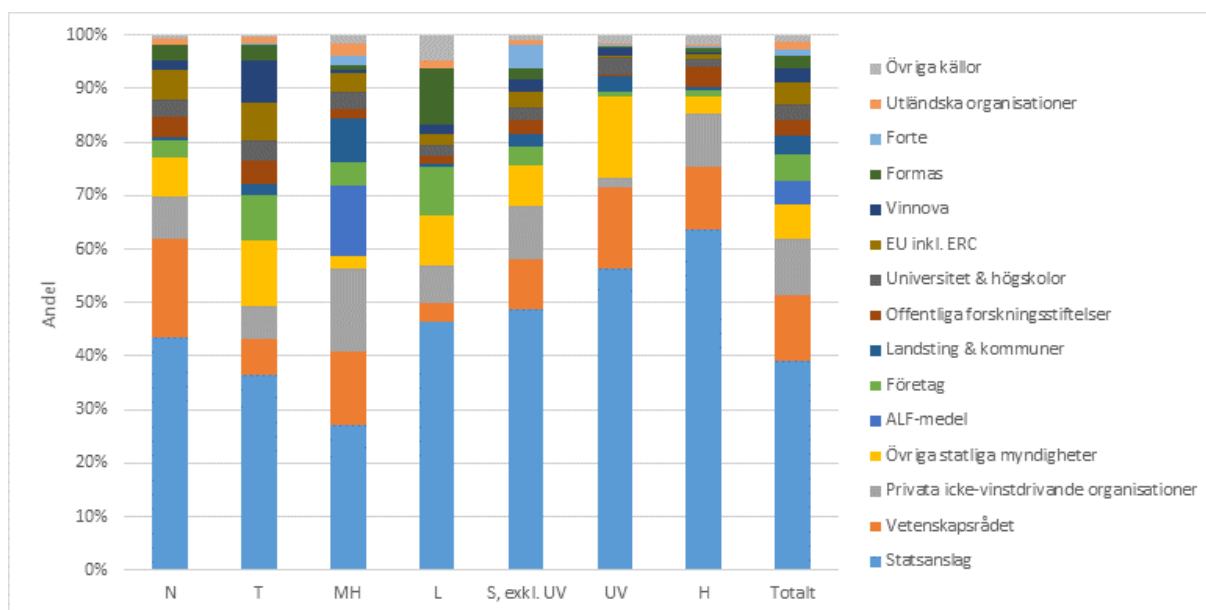
Lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå 2011 och 2015 fördelade på forskningsämnesområde i miljarder kronor.¹⁴

¹³ Vetenskapsrådet, "Villkor och förutsättningar för Vetenskapsrådets bidragsmottagare—en undersökning av hur projektmedel används och av unga forskares anställningsförhållanden" (2017), s. 22, <https://publikationer.vr.se/produkt/villkor-och-forutsattningar-for-vetenskapsradets-bidragsmottagare-en-undersokning-av-hur-projektmedel-anvands-och-av-unga-forskares-anstallningsforhallanden/>, hämtad 13 april 2018.

¹⁴ Universitetskanslersämbetet, "Universitet och högskolor: Årsrapport 2017", Universitetskanslersämbetet Rapport 2017:8 (2017), s. 135.

Mönstret återkommer bland andra privata och statliga finansiärer. Av figuren nedan framgår att tillgången till extern finansiering är mycket begränsat inom särskilt humaniora, vilket också innebär att området utmärker sig genom en mycket hög andel basfinansiering relativt extern finansiering.

Relativ fördelning av intäkter för forskning och utveckling 2015 fördelat på finansiär.¹⁵

Samtidigt som ämnesområdet humaniora och samhällsvetenskap alltså har väsentligen mindre tillgängliga forskningsresurser gäller att andelen helårsstudenter inom humaniora och samhällsvetenskap utgör 56 procent av det totala antalet samtidigt som helårsstudenterna inom naturvetenskap och teknik utgör 25 procent.¹⁶ Sammantaget innebär detta att ämnesområdet humaniora och samhällsvetenskap präglas av betydligt större insatser inom grundutbildningen och betydligt mindre möjligheter att bedriva forskning och forskarutbildning än vad som gäller inom andra ämnesområden. Denna diskrepans skapar helt andra förutsättningar för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i Sverige än de som gäller för andra ämnesområden. Härtill kommer att utbildningen kan vara spridd på många lärosäten och många små miljöer som exempelvis ekonomiämnet som finns företrätt på över 30 universitet och högskolor.

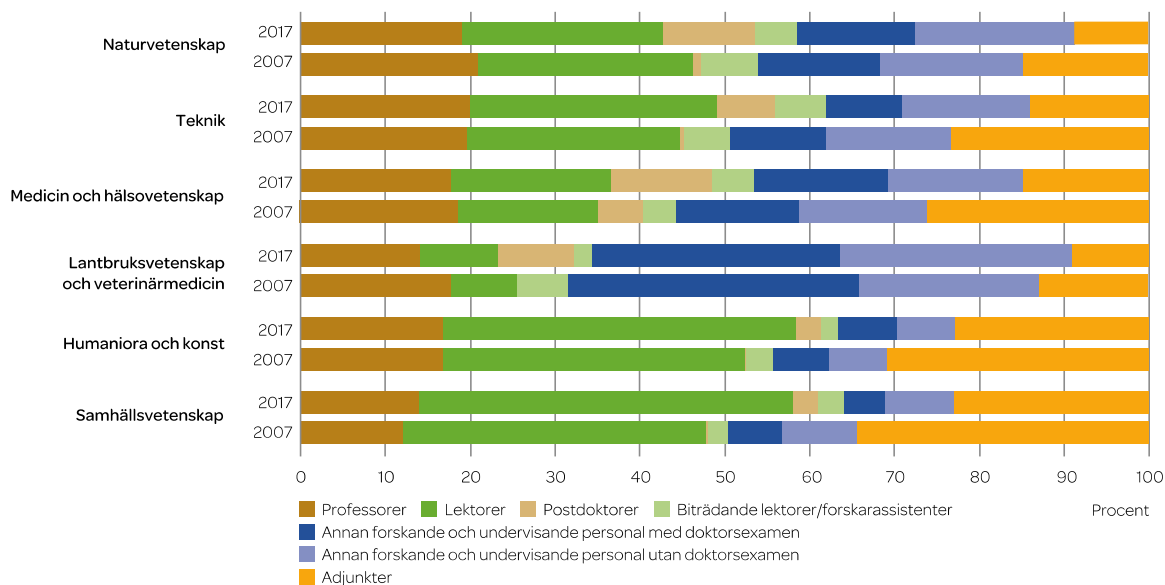
Utifrån en generell betraktelse av skilda institutionella förutsättningar att bedriva forskning kan ofta grupper och miljöer med stora grundutbildningsuppdrag ställas mot mer forskningsintensiva. Det hänger samman med att ett antal stora utbildningsområden har relativt lite extern forskningsfinansiering.¹⁷ På institutioner med mycket grundutbildning dominerar ofta tjänstekategorier som lektorer med relativt lite forskning i tjänsten. Eftersom undervisning ofta behöver planeras på längre sikt är tjänstestrukturerna här ganska stabila med lägre andelar personal på tidsbegränsade anställningar. Med utgångspunkt i observationerna om de mindre tillgängliga forskningsresurserna och den högre andelen helårsstudenter inom humaniora och samhällsvetenskap är det rimligt att anta att ämnesområdet till större delar präglas av förhållanden som gäller vid miljöer med stora grundutbildningsuppdrag och till mindre del av förhållanden som gäller vid forskningsintensiva miljöer. Detta är en slutsats som också stöds av tillgänglig statistik från Universitetskanslersämbetet och Vetenskapsrådet.

För det första visar det sig att tjänstestrukturen ser delvis annorlunda ut med färre professurer och betydligt färre meriteringstjänster för yngre forskare samt fler lektorer och adjunkter inom humaniora och samhällsvetenskap i jämförelse med andra ämnesområden.

¹⁵ ("Statistik om forskningssystemet", Vetenskapsrådet, 14 maj 2018, Dnr 3.1-2018-5958, s. 5.

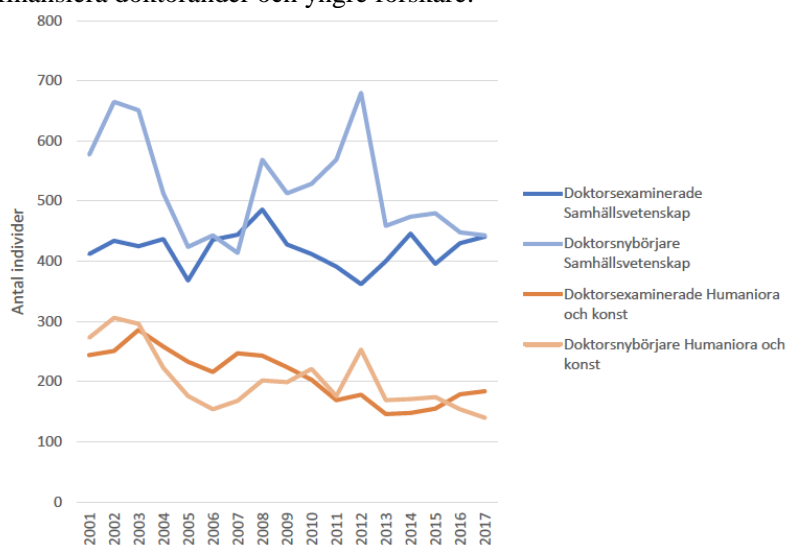
¹⁶ Universitetskanslersämbetet, "Universitet och högskolor: Årsrapport 2018", Universitetskanslersämbetet Rapport 2018:5 (2018), s. 45.

¹⁷ Utredningen om styrning för starka och ansvarsfulla lärosäten (Strut), U2017:05, Promemoria "Övergripande modellförslag för styrning av universitet och högskolor", 4 januari 2018, s. 8.

Forskande och undervisande personal 2017 i helårsekvivalenter fördelade på anställningskategori och ämnesområde, procent.¹⁸

Om de betydligt färre meriteringsanställningarna inom humaniora och samhällsvetenskap kombineras med de vikande siffrorna för doktorandnybörjare ges en bild av ett ämnesområde som riskerar att få problem med kompetensförsörjningen på fem till tio års sikt om inte betydande insatser görs för att skapa bättre förutsättningar för att finansiera doktorander och yngre forskare.

Doktorandnybörjare och examinerade i humaniora och samhällsvetenskap 2001-2017.¹⁹

På en aggregerad nivå innebär denna skillnad i tjänstestruktur, för det andra, att fast anställda forskare och lärare inom humaniora och samhällsvetenskap ägnar en betydligt större del av sin arbetstid åt undervisning i jämförelse med fast anställda inom andra ämnesområden. Inom humaniora och samhällsvetenskap handlar det

¹⁸ Universitetskanslersämbetet, "Universitet och högskolor: Årsrapport 2018", Universitetskanslersämbetet Rapport 2018:5 (2018), s. 125.

¹⁹ "Statistik om forskningssystemet", Vetenskapsrådet, 14 maj 2018, Dnr 3.1-2018-5958, s. 78.

om ungefär lika delar forskning och undervisning för personal jämfört med ungefär dubbelt så mycket forskning som undervisning inom andra ämnesområden.²⁰

Misstanken finns också att den tid som anställda lärare lägger på undervisning egentligen är större än vad som framgår i olika sammanhang. Skälet är att den årliga pris- och löneomräkningen inte fullt ut täckt kostnadsökningar som hyreshöjningar och nya löneavtal. Allt för stora förhoppningar har genom åren ställts till effektivitetsvinster genom användning av ny teknik etc. Resultatet har blivit att resurserna för grundutbildning urholkats, något som ofta påtalats.²¹ Eftersom ersättningen är lägst inom humaniora och samhällsvetenskap, knappt hälften jämfört med naturvetenskap och teknik samt knappt en tredjedel av medicin, är risken störst att det är inom just dessa områden som lärare behöver använda delar av sin forskningstid i tjänsten för att kunna göra en tillfredsställande insats inom undervisningen. Mot den bakgrunden är det inte förvånande om externa anslag mest används för att finansiera egen forskningstid.

För det tredje har externa uppdrag av olika slag blivit en tids- och arbetskrävande del av den akademiska vardagen för en betydande del av dagens universitetspersonal, i synnerhet inom kategorin professorer och förmodligen mest för kvinnliga professorer. Dessa insatser—olika typer av berednings- och förtroendeuppdrag på forskningsfinansiärer som Vetenskapsrådet och Riksbankens Jubileumsfond och i privata forskningsstiftelser, styrelseuppdrag, referensgruppsarbete, utvärderings- och sakkunniguppdrag, *peer-review*-arbete—är av yttersta vikt för att forskningssystemet ska fungera. I de allra flesta fall utförs uppdrag av det här slaget vid sidan om den reguljära tjänsten och utan någon kompensation i tjänstgöringsplan eller motsvarande. Vanligtvis finns inte heller de externa uppdragen med som poäng- och meriteringsgivande i beräkningen av universitetens och högskolornas medelstillelning. Med hänsyn till hur pass värdefulla, tidskrävande och maktpåliggande dessa uppdrag inom akademien idag anses vara är det missvisande att inte värdera dem och låta dem bli en del i den samlande bedömningen av den humanistiska och samhällsvetenskapliga arbetsvardagen.

Oavsett vad vi idag anser om den tid och den kraft som enskilda forskare lägger på att ansöka medel från forskningsråd bygger detta system på att akademiker under en begränsad tid ställer sina kunskaper till förfogande i det omfattande bedömningssystem som utgör grunden för forskningsrådets medelstillelning. Dessa insatser är både tids- och arbetskrävande men genererar också på sikt kunskaper som kan komma det dagliga arbetet med att utveckla forskningsmiljöer till del. I takt med den ökade internationaliseringen av de humanistiska forskningsmiljöerna har också antalet *peer-review*-insatser ökat markant. Även dessa uppgifter—såväl gällande tidskrifter, konferensvolymerna som projektansökningar—ingår i den kollegialt grundade kvalitetsbedömningen av forskningen. Till dessa uppgifter ska också fogas tjänstetillsättningsärenden liksom befordringsärenden som fordrar kollegial solidaritet. I forskningsvardagen är dessa arbetsinsatser utomordentligt viktiga för att upprätthålla det kollegiala bedömningssystemets höga kvalitet och de utgör en betydande del av den totala arbetsinsatsen. Mot bakgrund av dessa förhållanden och med hänvisning till vikten av att upprätthålla förtroendet för detta system inom vetenskapssamhället är rekommendationen att dessa arbetsinsatser synliggörs och tas med i beskrivningar och bedömningar av ämnesrådets grundläggande villkor.

---

²⁰ Vetenskapsrådet, "Forskningsbarometern 2017" (2017), s. 41,

https://publikationer.vr.se/publikation/forskningsbarometern-2017/?_ga=2.118146121.1163964144.1523606044-1835267094.1284565244, hämtad 13 april 2018.

²¹ Ann Fritzell, "Fortsatt utbyggnad—Fortsatt urholkning", SULF:s skriftserie XXXX (2012).